אבני חפץ

CHRESTOMATHIA

RABBINICA ET CHALDAICA.

אבני חפץ

CHRESTOMATHIA

RABBINICA ET CHALDAICA

CUM

NOTIS GRAMMATICIS, HISTORICIS, THEOLOGICIS,

GLOSSARIO

ET

LEXICO ABBREVIATURARUM,

QUÆ IN HEBRÆORUM SCRIPTIS PASSIM OCCURRUNT,

AUCTORE

JOANNE THEODORO BEELEN,

CAN. HON. ECCL. CATHEDR. LEOD., S. TH. DOCT., IN UNIV. CATH. LOVAN. S. SCRIPT. ET LINGG. ORIENTALL. PROF. ORD.

VOL. I,

SELECTA RABBINICA ET CHALDAICA COMPLECTENS.

PARS PRIOR,

SELECTA RABBINICA.

LOVANII

TYPIS VANLINTHOUT ET VANDENZANDE,

UNIVERSITATIS TYPOGRAPHORUM.

1841.

REVERENDISSIMO ET ILLUSTRISSIMO

CORNELIO RICHARDO ANTONIO

VAN BOMMEL,

EPISCOPO LEODIENSI,

SUO ADOLESCENTIÆ ET JUVENTUTIS

CUSTODI, RECTORI, PRÆCEPTORI

DOCTO, PRUDENTI, PIO, VIGILI,

HAS STUDIORUM SUORUM PRIMITIAS

GRATISSIMO ANIMO.

D. D. D.

AUCTOR.

PRÆFATIO.

Ex quo primùm, annis jam abhinc quinque, in catholicâ Universitate Lovaniensi, litteras Hebraicas et Chaldaicas publicè docere cœpi, non putavi consistendum intra limites arctiores Hebraismi et Chaldaismi biblici; sed auditores, quos nactus essem provectiores, in spatiosissimum campum recentioris Hebræorum litteraturæ, pro meo modulo, introducendos esse existimavi. Et verò hoc consilium si essem secutus, operæ pretium me facturum facilè mihi persuadebam, ob utilitatem quam ex iis litteris capere possunt non tantùm Philologia sacra, sed et disciplinæ Theologicæ

universæ, maximè exegetica, quæ cum Philologiâ sat arctè cohæret. Exploratum namque est, Hebraici et Chaldaici idiomatis faciem et ambitum plenius cognitum iri ab eo, qui monumentis recentioris Hebræorum litteraturæ operam suam impendere voluerit. Porrò, sperari indè etiam posse vocabulorum, quæ in sacro textu occurrunt, obscuriorum probabilem explicationem, juvarique intelligentiam Græcitatis N.T. ejusdemque phraseologiæ, nemo facilè negabit. Accedit, archæologica multa, multa historica in iisdem monumentis esse asservata, et, quod quantivis pretii æstimandum est, Catholicæ religionis veritatem non parùm indè posse confirmari. « Quid autem christiano Theologo jucundius atque optatius esse debet, quam ut fidei dogmata ex ipsorum, qui implacabiles sunt illius hostes, Hebræorum, inquam, placitis et decretis adstruantur (1). »

---

(1) Verba sunt Dionysii Petavii, viri doctissimi, in epistolâ suâ ad Josephum de Voisin, Burdigalensem, de hujus opere, cui titulus : *Theologia Judæorum sive opus, in quo rem ipsam, quæ nunc Christiana religio nuncupatur, etiam apud antiquos fuisse, priusquam Christus veniret in carne, ex Hebræorum libris ostenditur.* Prolixior hic titulus ferè constat ipsissimis S. Augustini verbis; nam is (Retract. Lib. I, c. 13) scribit : « Res ipsa, quæ

Itaque, anno scholastico 1837-38, auditores nactus satis provectos, ut ad explicationem monumentorum recentioris Hebræorum litteraturæ possent admitti, principio quidem, quæ in scholis explicarem, calamo ipsis exscribenda dedi; mox verò, ut ab hâc molestiâ eosdem liberarem, cùm nullus occurreret elementarius liber, quo commodè et pro instituti mei ratione uti possent, ipse de ejusmodi aliquo libro edendo seriò cogitare cœpi. Quod consilium cum viderem vehementer probari iis, a quorum sententiâ sto libenter, nihil cunctatus manum operi admovi; atque eâ sedulitate in susceptum laborem incubui, ut post menses quindecim, edito novi operis programmate, typis illud exscriptum iri, publicè annuntiarem. Cur verò opinione serius opusculum meum lucem videat, nihil opus est hìc referre. —

Age verò paucis verbis exponam opellæ meæ rationem. Dispertita illa est in volumina tria : in *primo*, exhibentur loca ex scriptis Rabbinicis et

---

nunc Christiana religio nuncupatur, erat et apud antiquos, nec defecit ab initio generis humani, quousque ipse Christus veniret in carne; undè vera religio, quæ jam erat, cœpit appellari Christiana. » —

Chaldaicis (1) omnigenis selecta; *alterum* continet notas in selecta hæc loca miscellaneas, grammaticas, historicas, theologicas, cet.; *tertium* Glossarium complectitur, quale illud in programmate meo descripsi (2). Glossario accedit lexicon *abbreviaturarum*, quæ passim in Hebræorum scriptis occurrunt. Quod verò spectat ad excerpta Rabbinica et Chaldaica, quæ primo volumine continentur, eam in seligendo rationem secutus sum, ut non nisi ejusmodi loca ferè colligerem, quæ ad exercitium interpretationis et universam linguæ faciem cognoscendam essent apta, atque etiam inservire possent disciplinis sacris, puta archæologiæ Biblicæ, theologiæ dogmaticæ, polemicæ, etc. Omnia autem ex certis fontibus hausimus, caventes, ne talia scripta laudaremus, quæ a Judæis, tamquam suæ genti supposita, possent repelli; quod a Raymundo Martino, et, qui hunc malâ fide exscripsit, Galatino, nonnumquam factum severè carpit Gaulminus (3),

(1) Melius quidem, nec tamen omninò rectè, dixissem *ex scriptis idiomate neo-Hebraico et Aramaico* exaratis; malui tamen, ut etiam ex titulo hujus operis patet, tritâ uti loquendi ratione, vel ideò quia trita.

(2) Continebit Glossarium etiam vocabula quæ ad loca Rabbinica et Chaldaica, in notis miscellaneis passim citata, pertinent.

(3) « Qui duo, ait Gaulminus, nimiâ posterorum suique fiduciâ,

vir in litteraturâ Rabbinicâ doctissimus, cujus judicio subscribit Jo. Bern. de Rossi (1), in litteris Orientalibus, inter Italos, pariter celeberrimus.

In primis capitibus, tum Rabbinicis, tum Chaldaicis, frequenter signa vocalium vocibus addidi, et sententias interpunxi; deinde vero sensim sensimque et hoc et illud ferè neglexi, ut hâc ratione difficultatem interpretationis initio paululùm levarem, atque ità, per quosdam veluti gradus, a facilioribus ad difficiliora fieret processus. Quorundam locorum Latinam etiam adjeci interpretationem aut aliorum, si qua extabat, aut meam, ubi nulla hactenùs erat elaborata; in quà cónficiendâ ità versatus sum, ut, quod instituti mei ratio postulabat, verba verbis ferè reddens, fidum agerem interpretem, parùm scilicet de elegantiore Latinitate sollicitus.

---

nec satis acri judicio, dum falsa scripta laudant, læsæ veritatis rei, atque inania secuti, valida transmiserunt. » Vid. Gaulminii Epistolam ad D. de Voisin præmissam hujus *Theologiæ Judæorum*. Obiter hìc noto libellum ספר תולדות ישוע, ex quo in notis miscellaneis (Vol. II, part. 1, pag. 167) quædam citavimus, supposititium dici ab Hebræis, ut docet de Rossi, pag. 189 op. cit.

(1) In præfatione eximii sui operis, quod inscribitur: *Della vana aspettazione degli ebrei del loro re Messia dal compimento di tutte le epoche. Parma*, 1773.

Atque hæc erant quæ monenda videbantur in limine hujus operis; quod, ut ad majorem Dei gloriam cedat, et litterarum orientalium studio benè vertat, enixè precor.

Scribebam Lovanii VI Calendas Majas MDCCCXLI.

Opus, quod inscribitur : *Chrestomathia Rabbinica et Chaldaica, cum notis Grammaticis, Historicis, Theologicis, Glossario et lexico abbreviaturarum, auctore Joanne Theodoro Beelen, Can. Hon. Eccl. Cathedr. Leod., S. Th. Doct., in Univ. Cath. Lovan. S. Script. et lingg. orientall. Prof. ord.*, ex auctoritate Eminentissimi et Reverendissimi Cardinalis Archiepiscopi Mechliniensis, et legum Academicarum præscripto recognitum, quum fidei aut bonis moribus contrarium nihil continere visum fuerit, imprimi potest.

Datum Lovanii die 20 *mensis Aprilis* 1841.

P. F. X. DE RAM,

RECT. UNIV.

CAP. I.

ACUTE ET SAPIENTER DICTA.

I.

בָּחוּר אחד, אחר שֶׁאִבֵּד מְעוֹתָיו ומלבושיו בִּשְׂחוֹק הַקּוּבְיָה, היה בכה בִּהְיותו יושב על אסקופת חנות אחת. ואחד מִיּוֹדעיו שאל אותו: מה יש לך שֶׁאתה בכה? וְהֵשִׁיב: לא יש לי דבר. אמר אחר: ואם כן, למה זה אתה בֹּכה? וענה: על זה אני בכה שֶׁלֹּא יש לִי דבר.

N. B. Notarum, quæ ad grammaticam interpretationem spectant, breviores in extremâ parte paginæ contextui subjicere visum est, rejectis, quæ longiusculæ sunt, aut ad grammaticam interpretationem non pertinent, in alterum hujus opellæ volumen.

I. v. 2. היה בכה בהיותו יושב *flens erat in essendo sedens = flens sedebat.*

v. 4. לא...דבר *nihil.*

v. 5. ואם כן למה זה. cum ואם confer : *maar als* dit dan zoo is, waarom etc. זה Pronominibus et adverbiis interrogativis postpositum vim eorum auget, ut docet Winer, i. h. v. Cf lat. *tandem*. Gr. *ποτε*. Nostrates : waarom *dan toch*. Legesis *Gesenii* Lehrgebäude p. 750-51.

II.

בחור אחד שֶׁשָׁבוּי בְּעֵת שֶׁהָיוּ מכרים אותו בַּשּׁוּק, בא אחד שֶׁהָיָה רָאָה לְהַעֲלוֹת עֶרְכּוֹ; ושאל אליו: אם אני אַעֲלֶה ערכך ואקנה אותך, תהיה איש טוב? והבחור השיב: הֵן, אהיה איש טוב, ואף אם אתה לא תִקְנֵנִי.

III.

זקן יָשִׁישׁ בהיותו נִשְׁאָל בְּאֵיזֶה דרך חיים הִתְנַהֵג, שֶׁבָּא לישישות גדול כָּזֶה, והשיב, כי מעולם בכל חייו לא אכל ושתה ועשה דבר בִּשְׁבִיל תענוג, כי אם הכֹּל עשה על צד הֶכְרֵחַ.

IV.

חָסִיד אחד היה מְכַבֵּד את כל הַבְּרִיּוֹת. וּשְׁאֵלוּהוּ

II. v. 1. בעת ש־ *quum.*

v. 4. הן *Ecce*, i. q. הנה quæ vocabuli forma cum ה paragog. frequentior est.

v. 4. ואף cf. Cic. ad div. V. 12. ne *et* nos *quoque* etc.

III. v. 6. באיזה דרך וגו׳ *Quânam tandem ratione vitæ sese assuefecisset.* a נהג Hithpa. c. c. ב.

v. 7. כזה *talis* (*a. r. sicut hic*) *tam.*

על זה. ואמר שהיה עושה כן בשביל שלא היה רואה איש שֶׁלֹּא היה לו יִתְרוֹן עליו. אם היה חכם או בעל מִדּוֹת הַיִּתְרוֹן בו מְבוֹאָרי אם היה גִבּוֹר או בעל קוֹמָה או בָּרִיא או עשיר ממנו, היה חושב שֶׁזֶּה היה יוֹתֵר נִקְשָׁר בחסדו הַשֵּׁם, יִתְבָּרֵךְ, יען כי חלק לו מטובו יותר ממנו. ואם הוא צעיר ממנו לְיָמִים, היה חושב שֶׁעֲוֹנוֹתָיו יותר מעטים. ואם היה זקן ממנו, היה חושב שזכיותיו יותר מרבים. ואם היה עני או חולה, היה חושב שֶׁיִּהְיֶה לא יותר הִתְנַצְּלוּת ממנו, על מה שלא עשה בַּעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ וּבְדַרְכֵי הצדקה לְחָלְיוֹ וּלְעָנְיוֹ.

v. 1. על זה. *hac super re.*

v. 2. שלא היה לו יתרון עליו *cui non esset excellentia* (præstantia quædam) *supra se* = qui non excelleret aliquâ re, qua ipse carebat, propter quam adeo debitus alteri honor præstandus.

v. 3. מבואר rad. באר. *Sensus :* dicebat eam hominis excellentiam manifestiorem esse quam ut quis dubitare posset cur illum coleret.

v. 4. בעל קומה (*dominus staturæ*) *sensus :* si proceritate corporis super eum eminebat.

v. 6. יען כי *quia.*

ואם היה שכלו חסר ידיעה ממנו, היה חושב שיש לו התנצלות גדול על עונותיו, כי הוא כדמות שוגג. ואם הוא חלש ממנו או קצר הקומה, הנה יש לו מעט מן הדברים החמדיים ולא יתגאה בהם.

V.

נער אחד אחרי התמידו זמן רב ללכת במדרש חכם גדול, שאל אותו אביו, מה למד במדרש ההוא; והשיב שעתה יראהו ויודיעהו מה שלמד; ואביו כעס מתשובתו והלקהו. והנער בסבלו המלקות בהכנעה אמר: זה הוא מה־שלמדתי, לסבול בנחת כעס ומוסר אביו.

---

v. 1. שכלו חסר ידיעה *si ejus intelligentia carens scientia... = Si ipso indoctior.*

v. 3. כדמות ad litter. *secundum similitudinem* = adverbialiter *sicut.*

v. 4. הנה *Supple :* dicebat vel cogitabat : *est illi* etc.

V. v. 6. התמידו ללכת post *continuare ipsius eundo* = postquam *assiduus frequentasset...* התמיד forma Hiph. verbum denominativ. a תמיד *jugiter, continuò.*

v. 8. שעתה יראהו *Sensus : quod mox eidem ostensurus esset.*

VI.

דין אחד היה אֹמר לְמֵלִיץ אחד בַּעַל דברים: אין לֹאמַר מעט בְּרִבּוּי דברים, כי אם לֹאמַר הַרְבֵּה במעט דברים.

VII.

חכם אחד עבר על אדם אחד; אמר לו: הֵיאָךְ חֲרִיצוּתְךָ לעולם? אמר: אני רודף אחריו. אמר לו: הִשַּׂגְתָּ ממנו דבר? אמר לו: לא, כי אם מְעַט מִזְעָר. אמר לו: אם לא השגת מֵהעולם הזה, שאתה רודף אחריו, כי אם מעט מזער, מה תַּשִּׂיג מֵהעולם הָאחר שֶׁאֵינְךָ רודף אחריו?

VI. v. 1. בעל דברים *loquax.*

v. 2. לאמר. Ita Rabbini Infinit. Kal verbi אמר efferunt.

VII. v. 4. עבר על *obviam fieri alicui.* Cf. lat. : *offendere in aliquem.*

v. 4. אדם אחד *aliquis,*

v. 5. היאך *quomodo. Sensus :* Es-ne sollicitus circa res hujus mundi. Buxt.

v. 6. דבר *aliquid.*

v. 7. מעט מזער *parum, paullum = perparum.* Duo hæc vocabula ut hic conjuncta videsis Isaiæ C. XVI. 14.

VIII.

שאלו לחכם: מפני מה חכמתְ יותר מחבריך? אמר להם: מפני שֶׁהוֹצֵאתִי בשמן יותר ממה שהוציאו חבירי בְּיַיִן.

IX.

אמרו לחכם: מֵת פְּלוֹנִי שהיה בחוֹזֶק בְּרִיאוּתוֹ; ואמר: הֲיֶשְׁנוֹ בריא מי שֶׁהַמּוּת תָּלוּי בְּצַוָּארוֹ?

X.

רבי אליעזר אומר: שׁוּב יום אחד לפני מִיתָתֶךָ. שאלוּ תלמידֵי רבי אליעזר: וכי אדם יודע איזהו

VIII. v. 2. הוצאתי ב׳. (יצא a) *expendi*. Sc. nummos in aliq. rem.

IX. v. 4. בחוזק בריאותו *in firmitate suæ sanitatis = sensus :* dum firmissimâ valetudine uteretur.

X. v. 6. שוב *age pœnitentiam.*

v. 6. מיתה *mors*. Vocabulum , rabbinis usitatum. rad מות.

v. 7. וכי *num fortassis. Numquid? Et quid? Et quomodo? An Ergo?* Interrogativè et admirativè sæpè apud Talmudicos , docente Buxtorfio Lexic. Chald. Talmud. et Rabbin. i. h. v.

v. 7. איזהו=איזה הוא *quænam tandem* (זה) *sit illa dies...*

יום ימות? אמר לו: וְכָל שֶׁכֵּן היום, שֶׁמֶּא ימות למחר, ונמצא כל ימיו לתשובה. ואף שְׁלמה אמר בחכמתו: (קוהלת ט׳) בכל־עת יהיו בְגָדֶיךָ לְבָנִים, וְשֶׁמֶן על ראשך אל יֶחְסר. אמר רבן יוחנן בן זַכַּאי: משל לאדם שֶׁזִּימֵּן את עבדיו לִסְעוּדָה, ולא קבע להם זמן. פִּיקְחִין שֶׁבָּהֶן קִישְּׁטוּ את

---

v. 1. יום ימות. Nota hic ellipsin relativi et pronominis demonstrativi; plenè scribendum fuisset : אזהו יום. אשר ימות בו de Ellipsi relativi optimè agit Gesenius Lehrgebäude p. 747. sqq.

v. 1. אמר לו. לו *illi* discipulo qui cæterorum nomine locutus fuerat. Mallem tamen hic legere להם.

v. 1. וכל שכן (quod alias scribendi compendio usi Rabbini notare solent ita : כ״ש) significat : *quanto magis ergo* (*quanto minus ergò*), *itaque a fortiori;* ad litteram vertas : *itaque a fortiori hodie sc. pœnitentia agenda est, forsitan* (שמא) *enim cras moriturus est*, etc.

v. 5. זימן. ad convivium invitaverat, nec tamen certum tempus in convivio accumbendi statuerat.

v. 6. קבע apud Rabbinos : *statuere, figere certum tempus*. Cf. Buxt. Lexicon Chald. Talmud. et Rabbin.

v. 6. פיקחין *Prudentes*, quasi *Apertos* dicas, *quibus mentis oculi aperti sicut*, vid. Exod. 4. v. 11. ita Buxt.

v. 6. שבהן *qui inter eos*=ex eis. עצמם *semetipsos*.

עַצְמָם, וישבו על פֶּתַח בית המלך; אמרו, כלום חסר לבית המלך. טִפְּשִׁין שבהן הלכו למלאכתם; אמרו, כלום יש סעודה בלא טורח. בִּפְתְאוֹם ביקש המלך את עבדיו. פיקחין שבהן נִכְנְסוּ לפניו, כְּשֶׁהֵן מְקוּשָּׁטִין; והטיפשין נכנסו לפניו כשהן מְלוּכְלָכִין. שמח המלך לקראת פיקחין, וכעס לקראת טיפשין. אמר הַלָּלוּ, שֶׁקִּישְׁטוּ את עצמם לסעודה, ישבו ויוכלו וישתו; הללו, שלא קישטו עצמם לסעודה, יעמדו ויראו.

---

v. 5. כאשר הן = כשהן מקושטין. sensus : *quo erant corporis cultu ingressi sunt ad regem* ad v. *sicuti illi* (erant) sc. ornati : zy gingen binnen *gelyk zy waren*, in hun feestgewaad. malè hic, quod pace tanti viri dictum sit, Buxtorfius, qui in Lexico a. v. קשט locum nostrum ita reddidit : *Prudentes ipsorum ingrediebantur quando erant ornati.*

v. 6. מלוכלכין *sordidi*, sordidis vestibus induti, Partic. passivum Pyhal a לכלך. Pilpel.

v. 7. הללו *illi*, *isti*.

v. 9. ויראו *videbunt*, sed quo sensu nostrates : *zy zullen toekyken.* —

CAP. II.

SENTENTIÆ ET PROVERBIA.

I.

אדם אֵפֶר דָּם מָרָה.

II.

אדם בְּלֹא חָבֵר, כשמול בלא ימין.

III.

אדם מי שֶׁיֵּשׁ בו תורה, הוא אדם; ואם אין בו תורה, אינו אדם.

IV.

אוהב שְׁנֵי שׂונאים לא יהיה בלי חֲשָׁשָׁה.

---

v. 2. Sensus : Hominem sodali vix carere posse.

v. 3. אדם nominat. absol. 'מי ש=מי אשר *quicumque* ut 2 Sam. 20. 11. מי אשר חפץ ביואב quicumque amat Joab.

v. 4. יש בו תורה, eruditus est in Lege. Sensus : solos legis divinæ studiosos hominis nomen mereri.

V.

1 אוֹי להם לתלמידי חכמים שְׁעוֹסְקִים בתֹּרה,
2 ואין בהם יראת שמים.

VI.

3 אחד מעיר ושנים ממשפחה.

VII.

4 אֵי אֶפְשַׁר לעמוד על עִקַּר תורה שֶׁבִּכְתָב, כי אם
5 על ידי תורה שֶׁבַּעַל פֶּה, שהיא פרושה.

VIII.

6 אֵיזֶהוּ חכם? הלומד מכל אדם.

IX.

7 אין אֲבֵידה כאבידת הזמן.

---

v. 2. יראת שמים timor Dei.

v. 4. לעמוד וגו׳. ad litt. stare super fundamentum legis scriptæ, h. e. verum sensum ejus capere, ut ab eodem nullibi aberres.

v. 5. על ידי. ope, beneficio alicujus rei.

v. 6. איזהו contract. ex אי זה הוא quisnam tandem est. Cf. not. p. 1. ad v. 5.

X.

1 אין בושה כבושת העולם הַבָּא; והוי לה לאותה
2 בושה, והוי לה לאותה כְּלִמָּה.

XI.

3 אין דבר רע יורד מִלְּמעלה.

XII.

4 אין דומֶה לומד מֵעַצְמוֹ ללומר מֵרַבּוֹ.

XIII.

5 אין התלמיד על מלמדו, ולא העבד על רבו;

---

v. 1. העולם הבא sæculum futurum, vita altera. Porrò cf. notam p. 162 ad v. 9.

v. 2. והוי væ igitur.

v. 3. Sensum hujus expressit S. Jacobus 1. 13. = Nemo cum tentatur, dicat, quoniam a Deo tentatur: Deus enim intentator malorum est (ἀπείραστός ἐστι κακῶν); ipse autem neminem tentat.

v. 4. מעצמו a se ipso. Αὐτοδίδακτος.

אֱלָא דַי לתלמיד להיות כמלמדו, וְדַיוֹ לעבד להיות כרבו.

XIV.

אין יָכול האדם לעבד את שני אדונים; כי אם־יאהב את אחד, ישׂנא את אחרן; או אם ידבק באחד, יִמְאַס את אַחֵר.

XV.

אין כוח באדם לְהִנָּצֵל מהיצר הרע, אִלְמָלֵא הַשֵּׁם עֹזְרוֹ.

XVI.

אין לאדם חלק לעולם הבא, אם לא עשה תשובה בעולם הזה.

XVII.

אין מביאין רְאָיָה מן השׁוֹטים.

---

v. 1. ודיו לעבד ad litt. et sufficientia ejus sc. servo est = et servo sufficit.

v. 6. היצר הרע figmentum malum, concupiscentia.

v. 6. אלמלא *nisi.* Componitur ex אלו מה לא h. e. *si quid non* = nisi.

XVIII.

אין עונין אָמֵן אחר כותי המברך.

XIX.

אם יאמרו לך זקנים סְתור, וילדים בְנֵה, סתור
ואל תבנה; מפני שְסְתירת זקנים בנין, ובנין
ילדים סתירה. וּרְאָיָה לִדְבַר מֵרְחַבְעָם בן שלמה.

XX.

אם עִוֵּר ינהג את עור, שניהם יפלו לבור.

XXI.

אם פגע בך מְנֻוָּל זה, משכהו לבית המדרש.

XXII.

אם תִלמוד מעצמך, תרבה לך סְפֵקוֹת.

---

v. 1. כותי המברך Samaritanus Deo preces fundens.

v. 4. וראיה לדבר מן ejus rei probatio habetur ex etc.

v. 6. מגול זה *obscœnus ille*, h. e. concupiscentia mala בית המדרש *locus studii*. Μουσεῖον. Sensus : studio litterarum avertendas esse pravas cogitationes.

XXIII.

ארבע כִּתּוֹת שֶׁל אנשים, שֶׁאֵינָן מקבלות פְּנֵי שְׁכִינָה. כַּת שקרים, כת חנפים, כת לצים, וכת רְמִיָּה. כַּת שקרים, דִּכְתִיב: דֹּבֵר שקרים לא יִכּוֹן לנגד עיני. כת חנפים, דכתיב: כי לא לפניו חנף יבוא. כת לצים, דכתיב: ובמושב לצים לא ישב. כת רמיה, דכתיב: לא ישב בקרב ביתי עֹשֵׂה רמיה.

XXIV.

ארבע מִדּוֹת בְּנֹתְנֵי צדקה: הרֹצה שֶׁיִּתֵּן, ולא יִתְּנוּ אחרים; עינו רעה בְּשֶׁל אחרים: יתנו

---

v. 1. מקבלות. Frequentissimè participium statum rei vel personæ designat eo tempore, quo aliquis loquitur nondum præsentem sed futurum. Ita Roorda. qui explicatius dein id docet Gramm. Hebr. vol. poster. p. 50. Lugduni Batav. 1833.

v. 1. פני שכינה *faciem divinitatis* suscipere = Deum videre.

v. 4. דכתיב Chald. i. q. Hebr. שכתוב.

v. 8. הרוצה שיתן ולא וגו. Qui cupit dare, sed non vult ut et alii dent.

v. 9. עין רעה בשל אחרים, בשלו invidus alteri, sibi, h. e. avarus.

אחרים, והוא לא יתן; עינו רעה בְּשֶׁלּוֹ: יתן ויתנו אחרים; חסיר: לא יתן ולא יתנו אחרים; רשע.

XXV.

ארבע מדות רעות שֶׁמִּשְׁתַּנּוֹת עם ארבע מדות טובות: הערמה עם התבונה, השרירות עם הגבורה, הכיליות עם החשיכות, והאכזריות עם הצדקה.

XXVI.

בכל אדם מִתְקַנֵּא איש, חוץ מִבנו ותלמידו.

XXVII.

בכל חדוש תענוג וערבות.

XXVIII.

בכל יום ויום עשה תשובה, דְּשֶׁמָּא למחר אתה מת.

---

v. 3. מדות רעות vitia.

v. 3. שמשתנות quæ commutant sese cum virtutibus, virtutum speciem induunt. Cf. I Reg. XIV. 2.

v. 9. דשמא *forte enim.* ד hic, ut sæpè, expletivè ponitur.

XXIX.

במדה שאדם מודד בה, מודדים לו.

XXX.

בְּמַעֲלַת הָעֹשֶׁר, הַבֵּט במטה ממך, וְתוֹדֶה על חלקך; ובמעלת החכמה, הבט לְמַעְלָה ממך, ותכיר חסרונך, כי זה היה סבה שתלמוד יותר.

XXXI.

בערב נֹאמַר טוהר עָתִיד, כי השמים יִתְאַדְּמוּ: ובבקר נאמר היום תהיה סְעָרָה, כי קוֹדְרִים שמים יתאדמו.

XXXII.

בעת הצוֹרֶך נִכָּר האוהב:

XXXIII.

בעת תהיה דיין, שפוט צדק, ואל תַּט דברי דין; ולא תשׂא פני דל, ולא תֶהְדַּר פני גדול.

---

v. 2. מעלת העשר *gradus divitiarum*. (Sc. alii aliis ditiores sunt.) Sensus: si de hoc agatur quam dives sis, tunc conjicito oculos tuos (הבט) etc.

v. 5. טוהר nitor (ætheris); serenitas.

v. 9. שפוט צדק justè judicato.

v. 9. תט a rad. נטה fut. 2. p. apoc. formæ Hiphil.

XXXIV.

חַהֶרְגֵּל הוא טבע שני.

XXXV.

הַזָּהָר מְחַלֶּקֶת לשון הנבלים, כְּהַזָּהָר מְקֻשֶּׁת, אשר כל עוד שיוסיף לְהִכָּנַע יוסיף להכות.

XXXVI.

הכֹּל חומד הכל אובד.

XXXVII.

כל מלכות נֶחֱלָקָה בעצמו תְּשָׁמֵם: וכל עיר או בית הנחלק בעצמו לא יעמוד.

XXXVIII.

לא כמדת בשר ודם מדת הקב״ה.

---

v. 1. Consuetudo altera natura est. Cf. nostratium : *gewoonte is eene tweede natuur.*

v. 3. כל עוד ש־. Quanto magis.

v. 7. הקב״ה per scribendi compendium pro הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא *sanctus benedictus ille*, estque nomen Dei periphrasticum. Chaldaicè קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. Sæpè omittitur ק ut scribatur tantum הב״ה, aut, primo vocabulo integrè scripto, sic effertur : הקדוש ב״ה. Vid. Buxtorf de abbreviaturis hebraicis.

XXXIX.

יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וַעַד לַחֲכָמִים, וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם, וֶהֱוֵי שׁוֹתֶה בַצָּמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם.

XL.

הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע, וְאַל תִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע, וְאַל תִּתְיָאֵשׁ מִן הַפּוּרְעָנוּת.

XLI.

אֱהַב אֶת הַמְּלָאכָה, וּשְׂנָא אֶת הָרַבָּנוּת, וְאַל תִּתְוַדַּע לָרָשׁוּת.

XLII.

לֹא פָחוֹת, וְלֹא יוֹתֵר.

XLIII.

לֹא תִתְּנוּ הַקֹּדֶשׁ לַכְּלָבִים, וְלֹא תַשְׁלִיכוּ אֶת מַרְגְּלִיּוֹת לִפְנֵי חֲזִירִים.

---

v. 1. בית ועד domus conventûs. ועד a rad. יעד.

v. 1. הוי Imperat. Chaldaic. *esto*.

v. 7. Adagium de re quæ ad amussim fit. Plantav.

XLIV.

לעולם יְשַׁנֶּה אדם לתלמידיו דרך קצרה.

XLV.

מי שֶׁיָּרִים עצמו , יֻשְׁפַּל ; ומי שישפיל עצמו , יָרוּם.

XLVI.

מלך הכבוד מכבד את מכבדיו ; קַל וָחוֹמֶר הבשר ודם.

XLVII.

מָסוֹרֶת סְיָג לתורה, מעשרות סיג לָעֹשֶׁר, נדרים סיג לַפְּרִישׁוּת , ושתיקה סיג לחכמה.

---

v. 1. דרך Ellipsis præpositionis ב. nisi mavis hic agnoscere accusativum adverbialiter positum. Cf. Gesenii Lehrgeb. § 227. Cæterum sententiæ subjecta notio exprimitur in vulgatissimo hoc Horatiano : *Quidquid præcipies esto brevis.*

v. 4. מלך הכבוד, Deus.

v. 4. קל וחומר ad litt. *leve et grave*. Sic loquuntur Rabbini quando argumentantur a minori ad majus, vel contra ; communiter per scribendi compendium effertur sic. ק"ו.

v. 5. בשר ודם ad litt. *caro et sanguis*. Phrasis rabbinica est pro אָדָם *homo*.

XLVIII.

1 פרי המהירות חרטה.

XLIX.

2 משפע הלב ידבר הפה.

L.

3 מֵרִבּוּי הדעות יצא הדבר לַאֲמִתּוֹ.

LI.

4 מרבה בְטֵילָה, מרבה תלאה. מרבה דִבּוּר,
5 מרבה שקר. מרבה דעת, מרבה הבל. מרבה
6 זָדוֹן, מרבה קלון. מרבה עֵצָה, מרבה תבונה.
7 מרבה צדקה, מרבה שלום.

LII.

8 פרצה קוראה לגנב.

LIII.

9 מתק תַּאֲוֹת העולם הזה, הוא כמים המלוחים
10 אשר כל מי שיוסיף לשתות מהם, יוסיף צמא;
11 וכברק אשר יָאִיר מעט, וְיַשְׁאֵר ההולך לאורו

---

v. 11. ההלך לאורו qui in splendore ejus ambulabat.

בחשך ואפלה; וכחלום הַיָּשֵׁן אשר יְשַׂמְּחֵהוּ בנומו, וּבַהֲקִיצוֹ יִפָּסֵק שְׂשׂוֹנוֹ.

LIV.

נִכְנַס יין, יצא סוד.

LV.

נָקֵל לעמוד בפני הדברים בראשיתם מִבְּסוֹפָם; כִּי בהיות העשב רך, נוֹחַ הוא ליעקר; אכן כאשר מִתַּחַת שרשיו קבועים, קשה מאד.

LVI.

מי שֶׁמֵּכִין בְּעֶרֶב שבת, יאכל בשבת; ומי שאנו מכין בערב שבת, אינו יאכל בשבת.

LVII.

כְּשֶׁיִּרְבֶּה השכל, יתמעט הַדִּבּוּר.

---

v. 2. בנומו dum dormit.

v. 2. ששונו rad שוש.

v. 4. לעמוד בפני resistere alicui.

v. 5. נוח הוא *facile est*. Phrasis rabbinica; sensum hujus sententiæ dat pervulgatum illud : *Principiis obsta*.

v. 5. ליעקר fut. Niph. cum ל pro Infinit. Cf. p. 24. notam ad v. 5.

LVIII.

ארבע מדות ביושבי לפני חכמים: סְפוֹג וּמַשְׁפֵּךְ מְשַׁמֶּרֶת וְנָפָה. ספוג שהוא סֹפֵג את הכל; ומשפך, שֶׁמַּכְנִיס בְּזוֹ ומוציא בזו; משמרת, שמוציאה את היין וְקֹלֶטֶת את הַשְּׁמָרִים. ונפה, שמוציאה את הקמח, וקולטת את הסולת.

LIX.

כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, לא בראו אֶלָּא לכבודו.

LX.

כל אשר תרצו שיעשו לכם האנשים, גם אתם עשו להם.

LXI.

דרך ישרה, דרך מְמֻצַּעַת.

---

v. 1. יושבי לפני חכמים. Per periphrasin indicantur *discipuli*, *auditores*, qui *sedebant* ad pedes doctorum.

v. 2. נפה. rad. נוף.

v. 3. זו i. q. זה quod est pro זאת pron. demonstr. fem. בזו־בזו ex una parte — ex altera.

v. 10. Concinit Poeta : *medium tenuere beati.*

LXII.

אין המקום מְכַבֵּד את יושבו , אֶלָּא היושב מכבד את מקומו.

LXIII.

בעל תשובה, אין תשובתו תשובה שְׁלֵמָה, אם לא יהיה תוהא וְנִחָם על הָרִאשונות.

LXIV.

אל תבטח אדם במעשה אבותיו ; לא יאמר ישראל: אברהם אבי, יש לי מֶחֶלְקוֹ, והוא מַצִּילני.

LXV.

אַל תֵּצַר צָרַת מַחַר , כי לא תדע מה יֵלֵד יום.

LXVI.

אל תשליכו הפנינים לפני החזירים , ואל תמסרו החכמה למי שאין יודע מעלתה.

---

v. 3. בעל תשובה. Nominat. absolut. q. d. quod attinet ad eum qui pœnitentiam agit, ejus pœnitentia etc.

v. 7. אל תצר וגו׳ ad litt. ne angustient te angustiæ crastinæ.

LXVII.

כל מי שיש לו פַּת בסלו, ואומר: מה אוכל למחר אינו אֶלָּא מִקְטַנֵּי אֲמָנָה.

LXVIII.

כל מי שיש לו מה יאכל היום, ואומר מה אוכל למחר, הֲרֵי זה מחוסר אמנה.

LXIX.

כל בית שיש בו מַחֲלֹקֶת, סופו ליחרב.

LXX.

אין המדרש עיקר, אֶלָּא מעשה.

---

v. 2. מקטני וגו׳. ex ὀλιγοπίστοις.

v. 4. מחוסר Part. Pual. a rad. חסר. cum ו matre lectionis pro kibbuz.

v. 5. ליחרב Rabbinis solenne est pro infinitivo verbi usurpare futurum præfixo ל, quod et hic factum est.

v. 6. עִקָּר=עיקר Chirek puncto vocali expresso ope Jod matre lectionis.

LXXI.

כן אומָנותו של יצר הרע: היום אומר לאדם עשה כך, ומחר, כך; עד שאמר לו, לך עבוד ע״ז, והולך ועובד.

LXXII.

הֱוֵי זנב לאריות, ואל תְּהִי ראש לשועלים.

LXXIII.

אוי לדור ששפטו את שופטיהם, ואוי לדור ששופטיו צְרִיכִין לְהִשָּׁפֵט.

---

v. 2. ע״ז per scribendi compendium pro עֲבוֹדָה זָרָה cultus alienus, Idololátria.

v. 4. הוי זנב sensus: Præstat inter viros bonos et honorabiles vel infimum tenere locum, quam summum inter malos et ignobiles. Cartwright. Mellif. Hebr. C. 12.

Ibid. הוי Imperat. תהי fut. per apocopen pro תֶּהֱוֵי utraque forma Chald. a rad. הֲוָא (הֲוֵי).

v. 6. צריך ל׳ *opus habere;* forma pluralis Chaldaizans in ין desinit apud Rabbinos, quod vel apud purioris linguæ studiosos obvium, maxime in participiis. Cf. G. Othonis Synops. Instit. Rabbin. sect. 2.

LXXIV.

קנאת סופרים תרבה חכמה.

LXXV.

מה טיבו של בדאי? הזה, אפילו אומר דברים של אמת, אין מאמינים אותו.

LXXVI.

נכנס יין, יצא סוד.

LXXVII.

שבעה דברים בגולם, ושבעה בחכם: חכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין; ואינו נכנס לתוך דברי חברו; ואינו נבהל להשיב; שואל כענין ומשיב כהלכה; ואומר על ראשון ראשון, ועל אחרון אחרון; ועל מה שלא

---

v. 5. גולם homo rudis, ut opponitur חכם.

v. 7. נכנס לתוך וגו. Sensus : non interloquitur alicui; cum phrasi rabbinica confer nostratium : *iemand in de rede vallen.*

Ibid. אינו נבהל וגו sensus : non respondet inconsideratè.

שמע, אומר: לא שמעתי; ומוֹדֶה על האמת; וחִלּוּפֵיהֶן בגלם.

LXXVIII.

כל אהבה שֶׁהִיא תְלוּיָה בדבר, בטל דבר, בטלה אהבה; ושֶׁאֵינָהּ תלויה בדבר, אינה בטלה לעולם. אֵיזוֹ היא אהבה שהיא תלויה בדבר? זו אהבת אמנון ותמר; ושאינה תלויה בדבר, זו אהבת דוד ויהונתן.

LXXIX.

המשל אומר: אזלת לְקַרְתָא, הלך בְּנִימוּסָהּ.

---

v. 3. כל—בדבר sensus : amicitia aut amor cujus causa est res fragilis et fluxa etc. Hoc enim significatu το דבר hic esse sumendum, patet ex iis, quæ adduntur, exemplis. — כל אהבה Nomin. absol. Cf. Glaire Gramm. Hebr. § 475, 2e edit.

v. 8. אזלת et quod sequitur קרתא utrumque vocabulum chaldaicum est.

Ibid. נימוס mos, consuetudo. Vocabulum propriè Græcum est, sc. νόμος plur. נימוסות, נימוסין. Cf. auctorem עיר דויד (Cohen de Lara) qui נימוס hebraice reddit per חק ומשפט.

LXXX.

מַתְלָא אמר: דעת קנית, מה חסרת? דעת חסרת מה קנית?

LXXXI.

איזהו גבור? הכובש את יצרו.

LXXXII.

העולם הזה דומה לִפְרוֹזְדוֹר בפני העולם הבא. הַתְקֵן עצמך בפרוזדור, כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס לִטְרַקְלִין.

LXXXIII.

לעולם יראה דיין עצמו, כְּאִלּוּ חרב מוּנַחַת לו בין ירכתיו, וגֵיהִנָּם פתוחה לו מתחתיו.

LXXXIV.

דרכן של מנאפים היא נתונה בַּעֲמְקָהּ של שאול.

---

v. 1. מתלא Chald. in stat. Emph. a מתל i. q. supra המשל.

v. 4. פרוזדור *Vestibulum*. Vocabulum græcum, ut videtur, πρόθυρον. — כדי ש ut.

v. 5. טרקלין τρίκλινον, triclinium.

v. 6. מונחת partic. fem. Hoph. rad. ינח collocavit.

v. 8. דרכן. Rabbini pro affixo masc. ָם et הֶם sæpe adhibent femin. ָן et הֶן. Ita supra p. 27. LXXVII. חלופיהן pro חלופיהם.

LXXXV.

עז פנים לגיהנם, ובושת פנים לגן עדן.

LXXXVI.

אל תְּהִי בָז לכל אדם, ואל תהי מפליג לכל דבר, שאין לך אדם, שאין לו שעה, ואין לך דבר, שאין לו מקום.

LXXXVII.

המּוֹרה בני אדם בדבר שהוא לא יעשה, כְּסוּמֵא שיש בידו נר, וּמֵאִיר לאחרים, והוא הולך באפילה.

LXXXVIII.

אין כל אצבעות שָׁווֹת.

---

v. 1. ל hic nota accusativi. Sensus : omnis homo omnisque res interdum usui esse potest. Cartwright.

v. 5. המורה rad. ירה.

v. 8. Proverbialis sententia trita apud Rabbinos. correspondet Latinorum : non omnia possumus omnes, *et* non omnia fert omnis tellus. Plantav.

LXXXIX.

אין לְגַנּוֹת מעשה הטוב , וְאַף אם היה מֵאֵת הנבלים; ולא לְשַׁבֵּחַ המעשה הרע, ואף אם היה מאת הַנִּכְבָּדִים ואנשי הַשֵּׁם.

XC.

אין לְהַלֵּל הַמַּתְחִיל אֶלָּא הגומר.

XCI.

הֱיֵה לוֹחֵם עם תַּאֲוֹתֶיךָ בבחרות, כי אם תַּזקין, לא תסור מהן.

XCII.

הסוס, אי אפשר לְנַהֲגוֹ בלי רסן, ולא הָעֹשֶׁר בלי תבונה.

XCIII.

פרצה קוראה לגנב.

---

v. 1. גנות infin. pih.

Ibid. ואף etiamsi.

v. 9. Sensus : *Occasio facit furem*, ut Latini loquuntur.

CXIV.

1 מה מאד קשה לְהַשִּׂיג שְׁנֵי צְבָאִים במרוצה אחת.

XCV.

2 לְקַבֵּל האמת מִמִּי שאמרו.

XCVI.

3 כל עוף למינהו ישכון, ובן אדם לדומה לו.

XCVII.

4 עוקר הרים.

XCVIII.

5 שֶׁלְּךָ קודם לשל כל אדם.

---

v. 1. Ad litt. quam arduum est capreolos duos unico cursu assequi. — Significatur, eos, qui duplex commodum ex unica re simul captare pertentant, utroque sæpius frustrari. Quod Latini simili proverbio sic efferunt : *Duos insequens lepores, neutrum capit.* Plantav.

v. 5. שלך וגו ad litt. quod tibi est, (tuum) prius est commodo omnis hominis. *Amor incipit a se ipso.* Buxt.

XCIX.

שִׂמְחַת נפש אחרת אֵינָהּ שמחה.

C.

המות חוף החיים; והזקנה ספינה תקרב אל החוף.

---

v. 3. תקרב. Animadverte Ellipsin relativi אשר. de qua videsis Gesenium Lehrgeb. § 199.

CAP. III.

FABULÆ ET PARABOLÆ.

I.

אֵין שִׂמְחָה לנפש, כְּשמחת עֲשׂוֹת החסד.

—

בֶּן שְׁמוֹנִים שנה היה אֶלְדָּד הָרוֹעֶה. מַחְלְפוֹת ראשו כְּצֶמֶד נָקִי, כשלג לבן על הראש, יורד אל הַזָּקָן; והוא הוֹלֵךְ על מִשְׁעַנְתּוֹ, לְבַל ימעדו רגליו, והוא אַךְ שָׂמֵחַ וטוב לב. כי כמו עובד האדמה, אשר שְׁזָפַתְהוּ השמש בעת הַצָּהֳרַיִם,

---

v. 2. אלדד Eldad. nomen proprium viri; vid. Num. XI. 26.

v. 3. על הראש super verticem capitis.

v. 4. לבל ad litt. *ad* (*ideo*) *ut non*, *ne*. A præp. ל et בל quod origine idem ac בְּלֹא.

v. 5. אַךְ *tantummodo*. Quæ particula hic sumpta est in significatione restrictiva (nam et affirmativam habet); vertas : erat homo planè lætus (quasi *tantummodo* lætitiæ deditus). וְטוֹב לֵב et hilaris. —

v. 6. שֶׁמֶשׁ est comm. gen. שָׁזַף i. q. שָׁדַף.

יִשְׁאַף צִלְלֵי ערב, עת יִנָּפֵשׁ מעבודתו, ותפול
תנומה נעימה על עפעפיו: כן אלדד הרועה אחרי
עָבְדוֹ את אדמתו, וַיָּנַח וישבות מכל מלאכתו.
נתן שנותיו קדש לה׳, וְהִרְבָּה לְהֵטִיב עם קרוביו
וּמְיֻדָּעָיו, וַיּוֹחֶל מוֹעֵד צֵאתוֹ, ועת יָבוֹא אל
המנוחה בכלח אלי קבר.

כְּלְיוֹתָיו תַּעֲלוֹזְנָה עד מאד, בִּרְאוֹתוֹ בניו
כִּשְׁתִילֵי זֵתִים שאננים ורעננים; השׂדות והַכְּרָמִים
אשר חִלֵּק להם, מְלֵאִים בִּרְכוֹת ה׳; אַלּוּפֵיהֶם

v. 1. עת ינפש pro עת אשר ינפש בו. Itaque Ellipsis hic est pron. relat. אשר et demonstr. בו; cf. Gesenii Lehrgeb. § 199.

v. 2. עפעפיו rad. עוּף.

v. 3. וינח. fut. convers. rad. נוח.

v. 4. לה׳ pro ליהוה.

v. 5. ויוחל Hiph. Aor. 2. c. vau convers. rad. יָחַל. — Scribi debuisset למועד nam construitur verbum hoc cum ל.

Ibid. צאתו. Inf. constr. a יָצָא c. aff.

v. 6. אֱלֵי forma plur. est præp. אֶל, quæ plur. forma adhibetur cum affixis; eam invenias tamen etiam seorsim, sed non nisi in libris S. Scripturæ poeticis, v. g. in Job, et Psalmis.

v. 7. Scribendum זיתים a זַיִת.

1 מְסֻבָּלִים, עֵדֶר הָרְחֵלִים תְּאֻוֶּה לָעֵינַיִם, שֶׁכֻּלָּם
2 מַתְאִימוֹת, וְשַׁכּוּלָה אֵין בָּהֶם, יִרְעוּ בִנְוֵה טוֹב,
3 ירבצו בִּנְאוֹת דֶּשֶׁא, ותחת כַּפּוֹת רגליהם
4 תִּשְׁתַּחֲוֶינָה אֲלוּמּוֹת הדשאים בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים,
5 בכל אשר ידרוכו.

6 בניו אהבוהו; נפשם קְשׁוּרָה בנפשו, איש יְקַנֵּא
7 בְּרֵעֵהוּ, איש על אחיו יתעורר, מי יְקַדֵּם לְשַׂמֵּחַ
8 נפש אביהם, מי יוסיף לְשַׁלֵּם לו גְמוּלוֹ על

---

v. 1. תאוה rad. אוה quæ in Kal non occurrit in S. Cod. Pihel אִוָּה *cupirit, expetivit.* תאוה *desiderium, delectatio.* תאוה לעינים nostrates dicerent : *een lust voor de oogen.*

Ibid. שכלם pro שכלן et mox בהם pro בהן. Verba שכלם — בהם desumpsit noster ex Cant. Cant. c. IV. v. 2. Non videtur hic enallage generis esse agnoscenda, ut docet Alting. Fundamenta Punctuationis. Sect. VI. § 94. dicerem potius hic respici *τῳ* עדר nom. collect. masc. gen.

v. 2. מתאימות Partic. pl. fem. formæ Hiph. a rad. תָּאַם.

v. 4. אלומות pro אֲלֻמּוֹת. Cf. p. 24. notam ad v. 4.

v. 5. ידרוכו pro ידְרכו propter Soph pasuk (finem versûs).

אשר נשאם על שִׁכְמוֹ מנעוריהם; אמרו: צדיק כי טוב, כי פרי מעלליו יאכל.

כְּפַעַם בְּפַעַם ישב על פתח אָהֳלוֹ, או על מִפְתַּן ביתו כחם היום, לראות בכרמו אשר נטע, נְטַע שַׁעֲשֻׁעָיו בקרן בן שמן, או לראות כי ישרנה צִמְדֵי הבקר על דרכם, לריח ולהתענג בריח שדה אשר ברכו ה'; או ישתעשע עם האורח העובר, לקבלו בסבר פנים יפות, לשאול לו על ארצו ועל מולדתו, לשמוע מדות יושבי תבל הרחוקים ודרכיהם; ככה יעשה כל הימים.

אז יבואו בני בניו, ילדי שעשועיו, לְפַזֵּז וּלְכַרְכֵּר לפניו. פַּעַם יָדִין וְיוֹכִיחַ בֵּינֵיהֶם, דברי ריבות

---

v. 5. שעשועיו. rad. שׁעע.

Ibid. בקרן בן שמן ad litt. in cornu filii Olei = in pingui colle. Cf. Is. 5. 1.

v. 11. אז יבואו. Tunc (interea) venire solebant. de hoc usu fut. vid. Gesenii Lehrgeb. § 206. 4 b.

Ibid. כִּרְכֵּר Pilp. rad. כרר quæ in Kal non occurrit.

v. 12. פעם — פעם mox — mox. Nostrates : *nu eens — dan eens.*

Ibid. דברי ריבות rixæ; בשעריהם *in portis* (in portis judicia habebantur apud Orientales) *in foris* eorum = rixæ inter ipsos coortæ.

בשעריהם; פַּעַם יחנכם להטיב עם כל אדם, וּלְחַנְּנוֹ ביום צָרָה, לְרַחֵם על כל הנבראים, מן האדם הוד היצירה, עד הרמש הרומש על האדמה. וכאשר יְשַׂחֲקוּ הנערים לפניו, כן יִתֵּן אל לבו לְהוֹרוֹתָם מוּסַר השכל, צדק וּמֵישָׁרִים. הוא בידיו עשה להם כְּלֵי שעשועיהם; ויבאו הנערים לֵאמֹור, אבי! אבי! עֲשֵׂה לנו כָּזֶה או כזה, וכאשר יְמַלֵּא חפצם, יִפְּלוּ על צַוָּארָיו לְחַבֵּק ולנשק לו. הוא יְלַמְּדֵם לעשות כִּנּוֹר וְנֵבֶל מֵעֲצֵי הקנה, וַיַּשְׁמִיעֵם קול תְּרוּעַת הרועים לְעֵת צֵאת הָעֲדָרִים ולעת הֵאָסְפָם.

v. 1. יחנכם fut. rad. חנך.

v. 2. Mallem. מן — ועד.

v. 4. ישחקו Aor. 2. Pih. rad. שחק i. q. צחק.

Ibid. כאשר — כן interea dum — tunc.

v. 5. להורותם Inf. Hiph. rad. ירה.

v. 6. כלי שעשועיהם ad litt. instrumenta oblectationum eorum. Cf. nostratium : *hun speeltuig.*

Ibid. ויבאו veniebant enim pueri etc.

v. 7. כזה או כזה hoc vel illud.

v. 10. וַיַּשְׁמִיעֵם Aor. 2. Hiph. *faciebat eos audire*, hinc *docebat. Hy speelde hun voor.*

גם לִמְדם שירי תהלות וּזְמִירוֹת נעימות; הרבים יְשׁוררו בקול, והנערים יְנַגְנוּ בכנור או בִמְצִלְתַּיִם. פעם יְסַפֵּר להם ממעשי ה׳ רבות ונפלאות עד אין חֵקֶר לתוֹעלת נפשם, נשמת רוח האל אשר בקרבם; והיה כאשר יספר להם, ישבו לְמוּלוֹ בעֵינַיִם פקוחות ואזנים קשובות, לבל יפול דבר מכל אשר יאמר אליהם.

ויהי היום, והנה הוא יושב בַחֲצַר ביתו, כחֹם היום, ואין איש אתו, רק מֵידָד בן בנו עומד עליו, נער אַדְמוֹנִי וִיפֵה מַרְאֶה, והנער נער; עוד

v. 2. הרבים — הנערים majores natu — minores natu.

v. 4. עד אין חקר ad litt. usque ad non investigatio; barbarè dicas : *investigabilia.*

Ibid. נשמת וגו appositio descriptiva τῷ נפשם.

v. 6. למולו apud eum.

Ibid. בעינים. — ב *Cum.* ut nostrates : *met* open oogen.

v. 8. ויהי היום aliquando. Cf. *Eens op een dag.* Un jour.

Ibid. כחם היום circa æstum dici = meridiano tempore.

v. 9. מידד nom. prop. viri; vid. Num. XI. 26.

v. 10. והנער נער Phrasis occurrit de Samuele puero 1 Sam. 1. 24. Gallicè verterem : *un garçon tout jeune encore.*

זהר השחרות והילדות עליו זרחו, כי בן שלש עשר שנה הוא. ויבוא אבי אביו להשתעשע עמו וללמדו חק ומוסר; כי כָּכָה משפטו כל הימים. ויען ויאמר: מה טוב לאדם להטיב עם האדם, ולתמוך ידי הכושל! מה טוב ומה נעים לנפשו, עת תזכור הטוב אשר גמלה עם אנשי בריתה! בני! לא יַעַרְכֶנָּה כל שמחה. מתוק לעין לראות מוצא השמש בתקופתו, עת צאתו מירכתי מזרח

---

v. 2. ויבוא ל' incipiebat. Gallice : *il se mit à....* Nostrates : *hy begon zich met hem te vermaken* etc.

v. 3. כי ככה משפטו כל הימים. Sensus : sic enim perpetuò facere solebat.

v. 6. עת תזכור cf. p. 34. notam ad v. 1.

v. 7. לא-כל *nullum* gaudium huic comparabile est. יערכנה a rad. ערך intransitivè *se comparavit, par, comparabilis fuit;* alias construitur cum præp. ל; hic vero cum Affix. et Nun epenth.

v. 8. בתקופתו. rad. קוף.

Ibid. עת. Ellipsis partic. ב.

להאיר על הארץ: הן אֶמְצָא מָשׂוֹשׂ, בְּשׁוּרִי לבנה תּוֹפִיעַ על פני תבל, להאיר מַחְשַׁכֵּי לילה; אבל בני, אֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ נגד שמחת החונן והמֵטיב.

עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר, וְאֶגְלֵי דמעות שְׁחוֹרוֹת ירדו, כִּרְבִיבִים עֲלֵי עֵשֶׂב, מִלְּחָיֵי הנער. כראות אֶלְדָּד את הנער בוכה, וישמח לבבו בקרבו, ויאמר: הן אתה בוכה בני! אבל ידעתי לא על דברי תְּטוֹפְנָה דמעותיך, כי אם רָחַשׁ לבבך דבר; וְדַבֵּר מה קָרְךָ כי בכית.

לשוא מחה הנער דמעיו מעל פניו, כי כְּמַעְיָן הנובע עברו לחייו, ויאמר: ישר דברך, אבי! בצדק כל אמרי פיך, ידעתי גם אנכי, ידעתי,

---

v. 1. אמצא משוש. Delectari soleo, de quo Aoristi usu videsis, Glaire *Principes de Grammaire Hebr. et Chald.* 2 ed. p. 127. § 440.

v. 2. תופיע rad. יפע.

v. 6. עלי i. q. על cf. notam ad v. 6. p. 34.

v. 9. תטופנה cum matre lectionis ו pro תִּטֹּפְנָה. rad. נטף.

אין שמחה ערבה כשמחת החונן והמטיב; ויוסף לבכות. אמר־נא לי בני ידידי! מה זה ועל מה תבכה? אל תְכַחֵד ממני, הנה הַכָּרַת פניך ענתה בך, כי קרך דבר, ולא על דברי דמוע תדמע עינך. נפש הנער יצאה בדברו.

אָנָּא אבי! אל תִפְצַר בִּי עַד בּוֹשׁ; הַאִם כֹּחַ אֲבָנִים כֹּחִי? חלא דבריך הנעימים יֵרְדוּ חַדְרֵי

---

v. 2. אמר נא dic quæso. Supplendum hic : *ait pater*.

v. 3. הכרה rad. נכר.

Ibid. ענה ב׳ testatur contra aliq. ut Jer. 14. 7. אם עונינו ענו בנו.

v. 4. כי קרך דבר quod insoliti quid tibi acciderit.

Ibid. דמוע תדמע עינך continuò lacrymas effundit oculus tuus. Cf. Glaire § 442.

v. 6. אנא ex אה ah ! et נא quæso.

Ibid. אל — בוש Sensus : ne urgeas me justo diutius.

Ibid. האם scribendum putem אם sine ה, quemadmodum scribitur Job. VI. 12, unde hæc verba desumpta sunt. אם notat *an? num?* האם vero *nonne, an-non*, quæ interrogatio profecto hic locum habere nequit. Cf. Num. 17, 28.

v. 7. הלא. *Nonne?* cum הלא poscat, ut affirmativè respondeas, invaluit apud Hebræos consuetudo, hanc

נפשי, ושפכו דמעה על פני. בני! בני! אל תְּכַזֵּב באביך! הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתָּ לעשות כה? הגידה נא את אשר קרך. וַיֵּבְךְּ הנער ויאמר: אמרתי, כָּמוּס יהיה עמדי, חָתוּם בחדרי לבבי, כי כָּכָה למדתני מִנְּעוּרַי, נאוה דוּמִיָּה לצדיק גם בעשות הטוב; על כן העלמתי ממך. מַה זֶּה אבכה, אִם לֹא בָכִיתִי לִקְשֵׁה יוֹם, עָגְמָה נפשי לאביון, וראיתי כי אין שמחה כשמחת עשות החסד עם בני אדם? וְאוּלָם לעשות רצונך חפצתי, צוית ואקימה, ופי יגיד מִצְפּוּנֵי לבבי. לבקש אחת מן הצאן התועות הלכתי על אחד ההרים, ואשמע קול יְלֶלֶת גבר.

---

vocem ab initio earum sententiarum ponendi, quibus quid simpliciter affirmatur et tamquam certum enunciatur. Winer in Lexix. i. h. v.

v. 2. ההסכן — כה. Interrogatio negativa. Sensus: profecto non sic facere consuevisti. Cf. Glaire § 442.

v. 3. אמרתי dixeram, sic mecummet cogitaveram.

v. 9. ואולם sed volo facere voluntatem tuam.

Ibid. צוית ואקימה præcepisti, itaque (ו) præstabo (Hiph. a קום) faciam quod jussisti.

v. 10. התועות.

v. 11. הלכתי — ואשמע de usu Aor. 1 et 2 in narrando vide Gesenii Lehrgeb. § 205. 3.

1 ואביט בין הסבכים, והנה איש רובץ על משאו,
2 אשר הִשְׁלִיךְ מעל זרועותיו, ובמר רוחו מקונן
3 לאמר: אוֹי וַאֲבוֹי! נקטה נפשי בחיי! נמוטו פעמי,
4 לא תשוב עיני לראות טוב; פה אמות ופה
5 אֶקָּבֵר, כי כשל כח הַסַּבָּל; עתה השמש בַּצָּהֳרַיִם,
6 ואני עָיֵף וְיָגֵעַ; לשוני מֻדְבָּק מַלְקוֹחָי, אין מים
7 לרות צמאוני, ואין לחם או עץ עושה פרי לשבור
8 רעבוני! אהה! חָסֵר וכפן, מִדבר וארץ גְּזֵרָה
9 מִסָּבִיב. גם נָתִיב לא אראה לְהוֹלִיכֵנִי אל מושב
10 בני איש; עוד מעט, ורגלי ימעדו. אֲבָל ה'!

---

v. 2. מקונן Partic. Pilp. rad. קון.

v. 3. נמוטו Niph. rad. מוט.

v. 6. מדבק Partic. Hoph. pro מֻדְבָּק sed מְדֻבָּק legitur in Ps. 22. 16, unde verba nostra desumpta sunt. מלקוחי pro במלקוחי.

v. 7. לרות rad. רוה.

Ibid. צמאון rad. צמא Sitivit. צמאון vocabulum quod hic *sitim* notare debet, ut patet ex contextu, non occurrit ea significatione in S. Codice.

v. 8. ארץ גזירה terra abscissa, i. e. sterilis.

v. 9. אראה Fut. pro Præsenti. Cf. Gesen. Lehrgeb. § 206. 2.

אתה הצדיק, חלילה לי לְהַמְרוֹת עֵינֵי כְבוֹדֶךָ, עַד הֵנָּה עזרוני רחמיך ולא עזבתני. ויהי כְּכַלּוֹתוֹ לדבר, והוא עיף וַיֵּרָדֵם וַיִּישַׁן. וָאֵרֶא כי נפלה תרדמה על עפעפיו, ואמהר לרוץ אל אהלינו כחץ למטרה, ואקח את דְּבֶלֶת התאנים, ואת נאד החלב, ואשוב חִישׁ מַהֵר, אל המקום אשר עמדתי שם, והנה האיש עודנו שוכב על משאו נרדם ויעף.

ואלך בַּלָּאט, ואציג לפניו את דבלת התאנים ואת נאד החלב, ואחבא תחת אחד השיחים, במקום אשר לא יִרְאֵנִי, מַחֲרִישׁ לְדֵעָה מַה יַּעֲשֶׂה לוֹ.

---

v. 1. להמרות Infinit. Hiph. rad. מרה.

v. 3. וארא Fut. Apoc. cum ו convers. rad. ראה.

v. 4. ואמהר Pihel. rad. מִהֵר seq. Infinit. cum ל.

v. 6. חיש citò. Adv. rad. חוּשׁ (חִישׁ).

Ibid. מהר. מַהֵר hic non est Infinit. Piel, sed adjectivum; ut Zeph. 1. 14. קָרוֹב יום יהוה הגדול קָרוֹב וּמַהֵר מְאֹד.

v. 11. דעה Forma quædam Infinitivi; rad. ידע. cf. Roorda. Gramm. Hebr. T. 1. § 202.

ויקץ משנתו ויאמר: מתוקה שנה לעיף! אנסה הפעם לשום אל הדדך פעמי, אולַי אוכל לבוא עם המשא הזה אשר שמתי מְרַאֲשׁוֹתַי, אל ארץ נחלי מים, אולי אפגע במקום אשר שם איש לכלכלני; בה׳ אשים מבטחי,

ויהי הוא מרים משאו לשומו על שכמו, והנה הַטֶּנֶא עם התאנים והחלב לפניו, וַיֶּחֱרַד האיש וַיִּלָּפֵת, והמשא נפל מעל זרועותיו. ויאמר: עוד תרדמה על עפעפי? בחלומי, והנה אֹכֶל לפני, ובהקיצי אין כל מאומה, ונפשי ריקה. אבל לא כן הדבר; הקיצותי! וישלח ידו

---

v. 2. הפעם hac vice, nunc.

v. 3. מראשותי pulvinar (Gall. Oreiller) ad litt. onus quod posui pulvinar meum (quod pulvinaris loco mihi inserviit.

v. 5. לכלכלני. rad. כול.

v. 9. בחלומי והנה אוכל. ait : somniare se habere quod manducet, expergefactum vero etc. Eamdem syntaxin (בחלומי והנה) videsis Gen. 40. 9.

v. 10. אין כל מאומה ad litt. *non omne quid aut quid* (מה או מה = מאומה) h. e. nihil quidquam, nihil.

v. 11. לא כן הדבר *la chose n'est pas comme cela.*

אל התאנים, ויאמר: הקיצותי! מה' היתה זאת, כי לא שקץ ענות עני. לך אלהי ישועתי, אנסך ראשית החלב, לך אקריב מִבְחַר התאנים, תֶּעֱרַב נא מנחתי לפניך, כי לך ה' החסד! ויכל מהתפלל, וישב על הארץ — ויאכל — וישת — וישבע — וַיּוֹתִר.

ויקם לָלֶכֶת, ויתן עוד תודה לאל, וכה דבר האיש בלכתו: אם אתה ה' נָתַתָּ בלב אדם להחיות את נפשי כהיום הזה, אֵיכָה איש החסד; הֵרָאֶה אל עבדך, ואקדם פניך בתודה, וברכותי יחלו על ראשך.

ואולם אתה ה' תברך צדיק, ברך את ביתו; אָנָּא! ברך את כל אשר לו, הן שבעתי מטובו, וגם נתתי את הנּוֹתָר אל כלי; ממנו יאכלו אשתי ובני, ויברכו גם הם איש הנדיבות; ויפן וילך. את דבריו שמעתי ואבכה גם אני, כי

---

v. 1. מה' = מיהוה.
Ibid. ויכל מהתפלל absolutà precatione.
v. 9. להחיות Inf. Hiph. rad. חיה.

עגמה נפשי, ואתאפק, וָאֶשָּׂא את רגלי, לעבור
את האיש, ואשב על אם הדרך אשר יבוא בו.
בעברו עלי שאל בשלומי ויאמר לי: בני!
הראית איש יורד מן ההר, ובידו טנא תאנים
ונאד החלב? ואען ואומר: לא ראיתי מאומה;
אבל הגידה נא לי — ככה שאלתיהו — מדוע
שמת אל המדבר פניך, הלא תדע כי תועה אתה
בדרך לא עבר בה איש? ויאמר: כן דברת בני!
תועה אנכי בדרך, ולולי אלהי אבי היה בעזרי,
או איש צדיק, יברכהו צורו, הקריב לפני לאכול
ולשתות, כי עתה מַתִּי בדרך.
ואען ואומר, בוא נא עתה בְרוך ה'! ואורך

v. 1. ואתאפק sed motus animi repressi. In Hithpah. rad. אפק robustus, validus fuit. Cum significatione in forma Hithpah. cf. nostratium : *Zich geweld aandoen*.

v. 2. אם הדרך mater viæ = bivium.

v. 3. שאל בשלומי salutavit me.

v. 8. בדרך. ante לא supple אשר quod Ellipticè deest. Ibid. כן דברת rectè locutus es.

v. 11. מתי Præt. pers. 1. a מות.

v. 12. ברוך ה' Fortunate Dei (a Deo) de hac Participii syntaxi cf. Gesen. Lehrgeb. § 213. 2. b.

1 בדרך זו תלך, לבוא אל מקום חפצך, וגם את
2 יהבך השלך עלי ואשאהו, כי צעיר אנכי לימים;
3 ואפצר בו, ויתן לי את משאו, ואובילהו אל
4 הַמְסִלָּה.
5 ועתה ראה נא אבי! זאת היתה לי, על כן
6 נזלו דמעי שמחות מעיני. בלי יְגִיעָה ובלי עָמֶל
7 היה מפעלי, ועם כל זאת שוש אשיש, בזכרי
8 את אשר עשיתי. ועתה אם על דבר מצער כזה,

---

v. 1. זו Pron. Demonstr. adhibitum pro Pron. relat. Cf. Gesen. Lehrgeb. § 200. Præter exempla ibidem citata videsis Ps. 132. 12. — 142. 4. aliaque apud Noldium. Concordantiæ particularum ebræo-chaldaicarum. i. h. v. (in ed. Tympe. p. 336.) Post תלך supplendum בו.

v. 2. צעיר לימים parvus quoad annos = juvenis, (adeoque robustus) sic nos dicere solemus : *ik ben jong*, ut significemus nos valere viribus.

v. 3. ואובילהו rad. יבל.

v. 7. ועם כל זאת. Ita plane nostrates : *en met dat al* (nihilominus), et Itali : *contuttociò.*

Ibid. שוש אשיש magno gaudio perfundor. Cf. Glaire Gramm. Hebr. § 442. 2 ed.

שמח נפשי ויגל לבבי, מה גדלה שמחת הנדיב, המרבה להטיב כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה.

ויפל אלדד על צוארי העלם, ויחבק לו וינשק לו, ויקם ויאמר: בכלח וטוב לב אאסף אל עמי, כי צדק זרעתי ויהי לפרי.

II.

בני האדם בזה העולם לְמָה הם דומין?

—

בני האדם בזה העולם דומין לאנשים, שרוצים לעבור הים ללֶכֶת למדינה אחרת, ובאים בספינה. וקודם הִגִּיעוּ אל מְחוֹז חֶפְצָם, נשבה רוח חזקה בים, והוֹלִיכָם אל אִי אחד בתוך הים, והיה סובב לו מִכָּל רוח. ובו גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים

v. 5. ויהי לפרי Sensus : et fructus tulit.

v. 7. בני האדם filii hominum = homines.

v. 9. וקודם הגיעו וגו verum antequam attingerent terminum desiderii ipsorum, h. e. pervenirent in civitatem illam ad quam tendebant.

v. 11. מכל רוח ab omni vento, plaga cœli, h. e. undequaque, ab omni parte.

1 באלנות טובות מאד, נושאים כל מיני פירות
2 ומגדנות, נחמד למראה וטוב למאכל. ובאותו
3 האי מעינות טובות, הולכים ומשקים כל אותם
4 הגנות והפרדסים. ועל ענפי האלנות ושריגיהם
5 כל צפור מנגן וכל עוף כנף פוצה פה ומצפצף.
6 והיה המקום ההוא נחמד למראה, לשבת בין

---

v. 1. באלנות טובות מאד *cum pulcherrimis arboribus.* אלנות ab אילן quod est vocabulum a Chaldæis mutuatum cui auctor terminationem dedit hebraicam. — Hebraicum אלון pl. אלונים notat *terebinthum;* sed non de peculiari aliquâ arbore, sed de arboribus frugiferis universè noster loquitur, ut patet ex sequentibus.

Ibid. פירות ומגדנות. Hendiadys. fructus exquisitissimi.

v. 3. מעינות a מעין fons. masc. gen. cum utriusque generis terminatione in plur., מעינים et מעינות, non tamen mutato genere, uti patet ex Prov. 8. 24. באין מעינות נכבדי מים. Itaque *ἀνομάλως* noster scripsit מעינות טובות quamquam mox rectè : הולכים ומשקים.

Ibid. אותם Pron. demonstrat. Rabbin. cf. p. 162.
v. 9. construitur vero non cum propinquiore גנות fem. gen. sed cum digniore פרדסים masc. gen. —

v. 5. מצפצף Partic. Pilpel. a rad. צפף inusit. in Kal.

מעינות המים תחת צִלְלֵי האלנות, לשמוע זְמִיר העופות ושריקות רִינּוּנָם, ולהסתכל באבנים טובות ויקרות, אשר באי ההוא. והיה בספינה חמש כִּתּוֹת של בני אדם. כַּת אחת לא רצו ליצא מן הספינה כלל ליהנות מן האי; כי אמרו:

---

v. 2. ולהסתכל Hithpa. a סכל pro שׂכל, ad advertendum animum, considerandum.

Ibid. אבן fem. gen. forma plur. אבנים טובות. lapides pretiosi. יקרות hic Synonymum τῷ טובות. —

v. 4. אחת *ανωμαλως* pro אחד; nam כת est masc. gen. Attamen dicunt etiam כִּתָּה fem. gen. a quo supra כתות inclinatum dici potest.

Ibid. רצו in plur. ob subjectum collectiv. כת cætus, caterva.

v. 5. ליצא. futurum præfixo ל pro Infinitivo. —

Ibid. לא — כלל omnino non, nullo modo.

Ibid. ליהנות rad. הֲנָה, הֲנָא. Chaldaicum est vocabulum; ac universè vocabula multa Rabbini a Chaldæis mutuantur. Porro ליהנות est Fut. cum ל pro Infinit. Cf. p. 24 notam ad v. 5; eademque littera ל hic fungitur simul officio præpositionis ל quæ hic requiretur si verbum הנה in Infinitivi forma scripsisset auctor.

אם נצא, אֶפְשָׁר שֶׁתָּבֹא רוח, והוֹלִיךְ הספינה, ונשאר באי. הכת הב׳ יצאו מן הספינה, ונכנסו לאי, אבל לא הִתְמַהְמְהוּ, אלא אכלו מעט מהפירות, וטיילו מעט באי, וחזרו מיד לספינה, ומצאו מקומותיהם שהניחו, וישבו בהם בְּרֵיוַח ולא הִפְסִידוּ כְלוּם, בִּשְׁבִיל שנכנסו לאי. הכת הג׳ יצאו מהספינה ונכנסו לאי, וְהִתְעַנְּגוּ מפירותיו, וטיילו לְשָׁם, עד שבא הרוח, ותקעו הַמַּלָּחִים

---

v. 1. הוליך. in masc. gen. quamquam mox תבא in fem. ob gen. comm. τῆς רוח.

v. 2. הב׳. *secunda*. ב = 2, cum articulo ה ita mox הג׳ *tertia*, et sic porrò.

Ibid. נכנסו ל׳. *eunt in* cf. Matth. 27, 62. *συνήχθησαν πρὸς*.

v. 3. התמהמהו rad. מהה.

v. 4. וטיילו pro וטילו. Nota ו et י alias ut vocales adhibitæ, si consonantium munere funguntur sæpè geminantur; v. g. בוודוי pro בְּוַדּוּי.

v. 6. כלום aliquid. לא כלום nihil quidquam.

v. 8. לְשָׁם ex שם et præp. ל, notat *illuc*, quod hic narrationi non convenit; quare putem vitiosè scriptum ita, scribendum vero שׁם ibi.

בחֲצוֹצְרוֹת, כְּמוֹ שדרכם לתקוע בשעה שרוצים לילך לדרכם. כְּשֶׁשָּׁמְעוּ קול חצוצרות, מיד יראו על נפשותם, ונכנסו לספינה, וישבו בְּדוֹחַק, כי לא מצאו מקומות בריוח כמו הראשונים. הכת הד׳ התמהמהו עוד, לרעות בגנים, וללקוט בשושנים, לאכול מפירות האלנות, ולַקַחַת מהאבנים טובות, אשר שָׁמָּה, והיו שטין באי, והולכין אָנֶה וָאָנָה. היו שומעין קול חצוצרות; אמרו: אע״פ שתקעו, לא ילכו עד שיקימו את הַתּוֹרֶן. הקימו את התורן; אמרו: עֲדַיִן לא ילכו

---

v. 1. חצוצרות rad. חצר.

v. 2. כששמעו pro כאשר שמעו.

v. 5. התמהמהו עוד cunctati sunt adhuc, (moras nectebant).

v. 6. רעה ב׳ delectatur aliq. re.

Ibid. לקוט בשושנים colligere inter lilia, ex liliis pulcherrima quæque in fasciculum colligere.

v. 9. אע״פ compendiosa scriptio pro אַף עַל פִּי etsi, etiamsi. Idem sæpissimè cum Jod a fine scribitur sic : אעפ״י.

Ibid. תקעו supple בחצוצרות. Phrasis elliptica est.

v. 10. עדין לא adhuc non.

עד שיפרשו את הנס. פרשו את הנס, והתחילה הספינה ללכת. כיון שהתחילה הספינה הולכת, אמרו: אם נמתין עתה, רגע תלך לה הספינה, והרי אנו כלין ונפסדין פה. מיד רצו אל שפת האי ונכנסו בים; וסכנו עצמם מאד, עד שהגיעו אל הספינה בדוחק ובסכנה עצומה, ובתלאה ומבוכה רבה, (שטופים במים) בצער ובמכאוב, חולים ומדוכאים, חשובים כמתים; ולא מצאו מקומות, רק ישבו בצר ובלחץ; אמנם נכנסו בספינה ועוברים הים.

הכת הה׳ התרחקו באי יותר הולכים ומטיילים,

---

v. 2. כיון ש־ postquam. —

Ibid. Vitiosè hic in המאסף legitur : שהיתחל.

v. 3. נמתין rad. מתן in Hiph.

Ibid. רגע momento, illico, adverbialiter pro ברגע vel כרגע. Cf. Gesenii Lehrgeb. § 150. 1. 2.

Ibid. לה dativus quem vocant commodi et incommodi.

v. 4. כלין Part. Kal. rad. כלה.

v. 5. עד ש־ eo quod; ut Josue XVII. 14.

v. 7. מבוכה rad. בוך.

v. 8. מדוכאים Particip. Pual.

אוכלים ושותין, ושומחים ומתענגים באי בכל תענוגיו; מאכילת פירתיו, מריח בשׂמיו, משמיעת קול צפורים ועופותיו, ממראת זוהר אבנים היקרות והטובות שֶׁבּוֹ; ולא נתנו אל לבם לשוב אל הספינה עד שהלכה לה. ונשארו באי עד שעברו ימי החום; ובאו ימי הקוֹר, ונשרו הפירות מן האלנות, ויבשו העלין, ונשארו לחוֹרֶב ביום ולקֶרַח בלילה. ויצאו חיות רעות ומשונות מהיער, והיו משחיתין בהן, וטורפים ואוכלים מהן, ונשארו בוכין ומתאבלין על שלא נכנסו בספינה, ולא היה מועיל להם כְּלוּם; וישבו באי עד שֶׁכּלו גם אבדו ונכרתו מִכֹּל.

---

v. 5. הלכה hic vertas in Plusq. perf. post. ימי החום mente supplendum est : per quod temporis spatium satis benè ipsis erat. —

v. 6. קוֹר rad. קרר.

v. 11. לא כלום non quidquam=nihil.

v. 12. מכל omnino.

III.

אל תדין את חברך עד שֶׁתַּגִּיעַ למקומו.

—

מלך אחד הלך לָצוּד צַיִד, ויבא ביער, וַיֵּתַע בו, וילך הלוך ויבקש, ולא מצא הדרך לָצֵאת. וישמע קול אחד מִתְהַלֵּךְ ביער, ויקרב אל המקום אשר מִשם נשמע הקול, ויבא וירא איש ואשתו חוטבים עצים ביער. ויקרב ויעמוד מֵאַחֲרֵיהֶם, וישמע את האשה מְדַבֶּרֶת אל בעלהּ לאמר: אֲבָל! חַוָּה אִמֵּנוּ זנתה אחרי לבהּ ועיניה, בְּאָכְלָהּ מפרי עץ הגן אשר צִוָּה אלהים לְבִלְתִּי אכול מִמֶּנּוּ;

v. 2. ויתע rad. תעה Hiph. התעה fut. apoc. יַתַע.

v. 3. וילך הלוך *huc illuc ibat.* Syntaxis verbi finiti cum infinito, præter alia, exprimit et actûs alicujus continuationem; cujus tamen continuationis ratio propria ex re subjecta distinctius colligenda est. —

v. 7. אבל *Profectò! certè!* forte legendum אֲהָהּ ah! heu!

v. 9. ממנו. manifesto errore המאסף (ex quo fabulam hanc desumpsimus) hic habet ממנם.

על חטאתיה נאכל עתה לחמנו בזעת אפינו, ונעבוד כל היום מבקר עד ערב. ויען האיש ויאמר: הלא האדם הראשון חטא חטאה גדולה מאשתו, בעשותו את אשר הסיתהו לעשות. לו הייתי תחתיו, ואת נתת לי לאכול מפריו, חי נפשי! אם לא על פניך הוכחתיך, ומאנתי לשמוע בקולך. עודם מדברים, והמלך נגש אליהם, ויאמר: « צר לי עליכם, אביוני עם! הנה עיני רואות כי עבודת פרך תעבודו, וכחש בשרכם

---

v. 1. נאכל — נעבוד nobis manducandum, laborandum est. De qua verborum Futuri temporis vi, vide Glaire Gramm. Hebr. et Chald. § 440. Ed. 2.

Ibid. בזעת rad. זוע. — אפינו rad. אנף.

v. 3. הלא vide p. 41 notam ad v. 7.

v. 4. הסיתהו Hiph. rad. סות.

Ibid. לו הייתי utinam fuissem.

v. 5. חי נפשי asseverandi et jurisjurandi formula: per vitam meam. Cf. 1 Sam. 1. 26.

v. 6. אם לא in formulis jurisjurandi affirmat.

Ibid. מאנתי rad. מאן in Pih. —

v. 8. צר לי עליכם sensus : vexat me infortunium vestrum.

Ibid. אביוני עם cf. de hac Syntaxi Gesenii Lehrgeb. § 175. 4.

מְאוֹד. » והמה לא ידעו כי המלך הַמְּדַבֵּר עִמָּם. ויענו ויאמרו: אָמְנָם, אדוני! מִדֵּי יום בְּיוֹמוֹ עובדים אנחנו כַּבָּקָר בְּמַחֲרַשְׁתּוֹ, וּבְכל זות אין לְאֵל ידינו כִּמְעַט לְהַחֲיוֹת את נפשותינו. וַיּוֹסֶף המלך לדבר אִתָּם, ויאמר להם: בואו עִמִּי אל ביתִי, שָׁם תשבו בֶּטַח, ואין מַכְבִּיד עליכם עבודה, ואנכי אֲכַלְכֵּל אתכם כל אֲשֶׁר תאוה

---

v. 1. מאוד quod propriè substantivum nomen est a rad. אוד (plerumque adverbialiter usurpatur), hic pro appositione ad *τo* כחש haberi debet; dequa Syntaxi agit Gesenii Lehrgeb. § 223. *a*.

v. 2. מדי יום ביומו *a quovis die in diem suum* = quotidie. Ita Is. 66. 23. וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ. h. e. singulis mensibus. מדי a מן et דַּי constr. דֵּי. —

v. 3. אין לאל ידינו non est potestati (in potestate) manuum nostrarum; = non habemus (כמעט) paucum etc.

v. 4. ויוסף fut. apoc. Hiph. cum ו convers. rad. יסף.

v. 6. בטח securè. Vid. Gesen. Lehrgeb. § 150. 1.

v. 7. אכלכל Fut. Pilpel. a rad. כול.

Ibid. כל; in המאסף legitur hic נכל vel בכל (nam ob maculatam hoc loco chartam ב an נ legendum sit non satis discernere possum); utrumvis male: nam vocabulum נכל quod notat: *fraudulenter egit*, omninò

נפשכם. וַיִּיטַב הדבר בעיניהם, וילכו עמו. כְּצֵאתָם עם המלך מיער, וימצאו אותו עבדיו, וַיְמַהֲרוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ לפניו אפים. אז ידעו האיש והאשה כי המלך דבר עמהם, וישמחו על הכבוד אשר נֶאֱצַל עליהם, וכי מצאו חן בעיניו. המה באו אל אַרְכוֹן המלך, וַיְצַו לתת להם חֲלִיפוֹת בְּגָדִים שרים, ומרכבה לרכוב וסוסים ועבדים לְשָׁרֵת אותם, ולערוך להם שולחן בְּמֵיטַב המאכל וּבְמִבְחַר היין; ויאכלו מִדֵּי יום ביומו, אֲרוּחוֹת תמיד כשולחן המלך. ויהי מקץ חדש ימים, ויוסף המלך על מאכלם כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה,

---

alienum est a loco nostro ; et כלכל duplicem post se habet accusativum, uti patet ex Gen. 45. 11. coll. cum 1 Reg. 18. 4; quare nec בכל hic recte scribi potuisse videtur ab auctore nostro purioris sermonis alias sat studioso.

v. 3. וישתחוו. Hithpah. rad. שחה.

v. 6. ארכון. Ita legendum puto; nam quum exemplar meum hoc loco atramento maculatum sit, litterarum ductus non satis discernere queo. ארכון est ipsum Græcanicum ἄρχων. ארכון המלך Præpositus regis, h. e. regiæ domûs.

v. 11. כהנה וכהנה alia et alia alimenta, dapes.

וַיְשִׂימֵם על השולחן, ובתוכם קְעָרָה אחרת מְכוּסָּה, ויצו עליהם לאמר: מכל מאכל הקערות אשר על השולחן אכול תאכלו, אך מהקערה אשר בתוך השולחן לא תאכלו, גם הִשָּׁמְרוּ לכם מקחת הַמְּכַסֶּה מעל פניה, פן אבוד תאבדון.

אז בערה חשקת לב האשה, ותכסף נפשה מאוד לגלות את הקערה, לָדַעַת מה בתוכה; וַיֵּרַע לבה על הדבר הזה, ולא אכלה ולא שתתה כל היום, וַתִּתֵּן את קולה בבכי. וישאל אותה אישה לאמר: אשתי! מַדּוּעַ תבכי ולא תאכלי, ולמה ירע לבבך? הלא ידעת כי נפשי קשורה בנפשך, ואת כל אשר תחפוץ יִנָּתֵן לך; אל נא תְּעַצְּבִינִי בעצבונך! ותען האשה ותאמר: אם יתן לי המלך מְלֹא בֵיתו כסף וזהב, לא ישמח

v. 2. מכוסה Part. Pual. rad. כסה. pro מְכֻסֶּה.

v. 12. אל נא; sed המאסף hic habet נא אל; quod quum sit erratum typographicum manifestum, אל נא imprimendum curavi.

v. 13. תעצביני. 2 Pers. fem. Aor. 2 Piel. a rad. עצב cum affixo 1. p.

1 לבי, ולא תַרְגִיעַ נפשי עד אֵדַע את אשר בקערה,
2 אשר צוה עלינו המלך לבל נאכל ממנה, ולבל
3 נגלה אותה; ואיך תאמר לי אהבתיך, ואתה תראה
4 עֱנוּת לִבִּי! הַטֵּה נא אזניך לִתְחִנָּתִי, וגלה לי את
5 הקערה, וּבְזוֹת אדע כי אהבתני. וידבר האיש
6 על לב אשתו לְהָסִיר חֹשְׁקָהּ מעליה, ויאמר:
7 הנה נא רַעְיָתִי! הנה נא ידעת כי המלך צוה
8 עלינו לְבִלְתִּי עשות כָּאֵלֶּה, ועלינו לשמוע בקול
9 דבריו, ולא נעבור על מצותיו; הלא הוא הֵרִים
10 אותנו מֵאַשְׁפּוֹת, להושיבנו עם נְדִיבִים; ואם
11 נפשע בִּאמרי פיו, הלא הַשְׁפֵּל יַשְׁפִּיל אוֹתנו
12 מיקרינו, ונהיה אשר הָיִינוּ מִקֶּדֶם. אך מַעֲנוֹ

---

v. 3. ואיך תאמר *verum qua fronte dicere audes;* quæ hic est Aoristi. 2 vis et significatio. ***Comment pouvez vous, osez vous me dire.***

v. 4. הטה Imperat. Hiph. rad. נטה.

v. 8. ועלינו ergo super nos h. e. ergo debemus obedire.

v. 9. ולא נעבור nec fas est transgredi etc.

v. 10. אשפות rad. אשף.

הרך לא הועיל, כי הוסיפה עוד לבכות, ותחר אפה עליו ותאמר: לך מכני, כי שנאתיך! יאבד יום נארסתי לך לאשה, כי עמל ויגון נתת לי למוהר, וכל ימי כעס ומכאובות תחתיך; שנאתי את החיים, ובחרתי במות, כי מר ממות מצאתי אותך, וכקוץ היית בעיני. ותאלצהו ותציקהו עד לא יכול התאפק, באהבתו אותה בלב שלם. ויתן גם הוא את קולו בבכי, ויאמר: אל תשתוחחי אהובתי! ואל תהמי עלי; כל אשר תאוה נפשך אמלא, רק חדל מלבכות. ויהי

---

v. 1. ותחר אפה עליו et accendit contra eum iram suam. rad. חרה Fut. apoc. Hiph.

v. 3. נארסתי. Niph. a rad. ארס i. q. ארשׂ.

v. 5. בחר Elegit c. c. ב.

v. 7. באהבתו; forte legendum: בְּאָהֲבוֹ propter amare ipsius אותה eam = quia amabat eam etc.

v. 9. תשתוחחי Aor. 2. Hithpa. 2 p. fem. rad. שחח. Ibid. אהובתי dilecta mea!

v. 10. חדל; fortè legendum: חִדְלִי *desine* in Imperat. sing. fem. — Observa tamen et infinitivum modum חָדוֹל hic dici potuisse pro Imperativo. Cf. Gesen. Lehrgeb. § 209. 3. *e*.

כשמעה זאת, וַתְּחַדֵּל מלבכות, ופניה לא היו לה עוד. וילך האיש וישלך את ידו בקערה, וַיָּסַר את המכסה מעליה, והנה — עַכְבָּר קטן יצא, וַיָּרָץ בחדר, וירדפו שניהם אחריו חרדים ובהולים, אך העכבר הִתְחַבֵּא בחורי המערה, ואין ידם משגת אותו. ויפתח המלך את פתח החדר, ויגש אל השלחן, וירא הקערה פתוחה ורקה; וישאל להם לאמר: מי גלה את הקערה ועבר על מצותי? וְאַיֵּה העכרה? ויאמר האיש: בִּי אדוני, אל נא יִחַר אַפְּךָ בעבדך כי מרדתי בִּדְבַר שפתיך; הן לא בְּזָדוֹן עשיתי זאת, כי אשתי הִשִּׁיאתני ואגלה את הקערה. ויען המלך ויאמר: הלא לפני ימים לא כבירים שמעתי אותך מְדבר אל

---

v. 1. פניה לא היו לה עוד. nec amplius erant ei vultus. h. e. non amplius erat σκυθρωπός. Cf. nostratium: *zy liet de lippen niet meer hangen.* —

v. 2. ויסר est hic non fut. apoc. formæ Kal, sed formæ Hiphil. rad. סור.

v. 11. השיאתני rad. נשׂא. Form. Hiph. —

v. 13. לפני ימים לא כבירים ante dies non multos = paucis abhinc diebus.

אשתך לאמר: אם הייתי אנכי במקום אדם הראשון, וְאַתְּ פִּתֵּיתַנִי לעשות נֶגֶד מצות ה׳ אלהים, חי נפשי, מאנתי לשמוע בקולך. ואל האשה אמר: הלא את התלוננת על האם חוה, על כי זנתה אחרי תאות לבה, ועתה האכלתיך מטוב הארץ, ופקודתי הקטנה לא מלאת, נתחשק נפשך לאכול מקערה המכוסה. הנה מוֹצָא שפתיכם לא שמרתם, גם אני לא אשמור היוצא מפי; שובו לדרככם; ועבדו ביער כאשר עבדתם עד הנה, ולבבכם אל ימהר עוד לשפוט אנשים אחרים, ולגלות את מוּמָם, טֶרֶם תבחנו וְתַכִּירוּ אם גם בכם ימצאו מום רעיכם.

---

v. 2. פתיתני Pihel. rad. פתה.

Ibid. נגד mallem לנגד.

v. 4. התלוננת. Hithpah. rad לון.

v. 12. רעיכם. In המאסף legitur ריעכם quod pro errato typographico habeo.

IV.

הַחֶמְלָה וְהַקִּנְאָה.

—

כלב אחד רץ בָּחוּצוֹת לבקש טרפו. ויהי בְּחָפְזוֹ וַיִּכָּשֵׁל באבן נֶגֶף, ונשבר רגלו. עודנו הוא צוֹלֵעַ וּמַר צוֹרֵחַ, כי גדל הכאב, והנה כלב אחר בא, וירא פִּצְעוֹ, ונכמרו רחמיו עליו, וימהר ויקח רְטִיָּה, וַיַּעַל על הַחַבּוּרָה, ויחתל חִתֻּלָּה סָבִיב, עד כי נִרְפָּא השבר בימִים לא כבירים. הרגל שב לאיתנו הראשון, והכלב הלך לשוטט בחוצות

---

v. 2. בחפזו. In Ephemeridibus litterariis Hebraico sermone conscriptis quibus titulus est: המאסף legitur hic: בחפצו, quod pro errato habeo, quare cum ז edendum curavi בחפזו. Vide tamen quæ scripsi in notis. Volum. II. i. h. l.

v. 3. עודנו הוא. Istud הוא hic πλεονάζει et vitiosè quidem, ni fallor.

v. 6. ויעל et imposuit. Fut. apoc. Hiph. rad. עלה.

v. 8. איתן rad. יתן.

אנה ואנה, וירא מרחוק את הכלב אשר גמל טוב עמו, וירץ לקראתו, ויקוד ארצה וישתחו לאמר: אלף תודות לך מחונני! הרבית חסדך עמדי, כי לולא עזרתך, מוכה ונענה הייתי כל הימים, אולם עתה יש לאל ידי להחיש פעמי כאחד הכלבים — ולא נופל אנכי מהמה. — « אמנם תחת תת שמחה בלב הגומל, אך עצב וכעס הרבו לו הדברים אשר דבר הנרפא, לאמר: לא נופל אנכי מהמה « ויהי לימים, והנה זה בא שנית אל הגומל בקול הידיד, ויאמר: שמע נא אדוני

---

v. 3. אלף תודות. ad litt. mille gratiarum actiones = *mille remercîmens*. Verum phrasis Germanismum sapit.

v. 5. יש לאל ידי possum. Vid. supra p. 58 not. ad v. 3.

Ibid. להחיש Inf. Hiph. a חוש.

v: 6. כאחד הכלבים sicut velocissimus quisque e canibus.

Ibid. ולא נופל אנכי מהמה. — נפל מן פ׳ superari ab aliquo. *Ik doe voor niemand onder*.

v. 7. תחת. — *Au lieu de etc.*

v. 9. לימים post dies aliquot.

v. 10. הידיד; in המאסף hic legitur : הידד, vitiosè ni fallor, quare inter duplicem daleth insertâ Jod, edendum curavi הידיד. —

ויגל לבך גם אתה, כי מידך היה לי. אתמול נפתלתי אני וְחֶבְרַת הכלבים לאמר: כל אשר יבא ראשונה אל המטרה אשר שׂמנו לנו באחד המקומות, עשר עצמות יִנָּתֵן לו. והנה טרם צעדו חבירי עשרים פעמות, ואנכי הייתי אל המטרה וְהָלְאָה. — כשמוע הגומל כָּאֵלֶּה, בערה בו אש הקנאה, חִיש הֶעֱלִיל עֲלִילָה, וַיָּלֶט באדרת היראה, ויאמר: לא נָאוָה לך זָדוֹן! כי התכבדת בְּקָלוֹן חביריך, אתמול היית מצער, מצער מהמה, והיום הלוך וטפוף תלך, תתהלל ותתגאה בכחך. מהר נוס מפני! פן אקח נקמתם ממך. ויהי הוא

v. 1. לבך גם אתה. cor tuum, tu (h. e. tuum). Vide de hac Syntaxi Gesen. Lehrgeb. § 191.

Ibid. כי מידך היה לי. Verbotenùs : nam a manu tuâ est mihi (hoc). = *Muneris id tui est.*

v. 3. מטרה rad. נטר.

v. 6. כשמוע כאלה hæc ubi audivisset etc.

v. 7. וילט Hiph. rad. לוט.

v. 11. נקמתם. Suffixum hic non est *subjecti* sed *objecti*. Cf. Gesenii Lehrgeb. § 194. 2. Roorda. Grammaticæ Hebrææ volumen posterius pag. 149. § 445.

1 התמהמה, ויקח לחי החמור, וַיַּכֵּהוּ על רגלו עד
2 כי כרע נפל ושם שכב.

3 אך כהה להב החמלה בוערת,
4 אולם להב הקנאה בחזקה גוברת.
5 אם דל אתה בני תֵבל ירחמוך;
6 אם תִּשְׁוֶה להם, המה ירחקוך;
7 ואם גדלת מהם, הם ישנאוך.

—

V.

8 אריה וחיות ובהמות.

—

9 אֹהֲבֵי עֹשֶׁר רבים בעת קַרְנֵי הודו,
10 וַיִּתְהַפְּכוּ כי יָמוּךְ ומטה יָדוֹ.

---

v. 1. התמהמה. Maluissem hic מתמהמה Particip. Hithpa. a rad. מָהַהּ.

v. 4. גוברת. sed in המאסף legitur נוברת; verum et hic erratum esse a typographo nihil dubito. —

v. 5. תבל rad. יבל.

—

אריה זקן היה חולה, — וּכְסָלָיו מלאו נִקְלֶה; —
וַתִּקְצַר נפשו בעמלו, — ולא נודע מֶה היה לו, —
אם ימות או אם יחיה. — ולִרְאות מַפֶּלֶת האריה —
באו כָל־בהמה וחיה, — מכל־קַצְוֵי־ארץ נְשִׁיָה. —
יש מְאַהֲבָה לראות אותו, — ויש לראות תלאתו,
— ויש לְקַבֵּל מִשָׁלוֹ הולך, — ויש לָדַעַת מי
אחריו מולך: — וַיְּחַלֶּא עד לא נודע באמת —
אם עודנו חי או מת. — ויבא הַשׁור וַיְנַגְּחוֹ, —
אוּלַי תַּם לָרִיק כחו. — וְהָעֵגֶל רמסו ברגלים, —
והשועל נְשָׁכוֹ בְּבַהַל אָזְנַיִם. — ורחל בִזְנָבָהּ
מְמַשֶׁשֶׁת שְׁפָמוֹ, — ותאמר: ימות ואבד שמו. —
והַתַּרְנְגוֹל מְנַקֵּר את עיניו, — וַיְגָרֵס בֶּחָצָץ שִׁנָּיו.

---

v. 3. אם ימות utrum moriturus esset, an etc.

v. 4. ארץ נשיה ad litt. *terra oblivionis;* regiones remotissimas hic indicare voluisse auctorem existimo.

v. 5. מאהבה Partic. Piel a rad. אהב.

Ibid. תלאתו rad. לאה.

v. 8. אם עודנו חי *utrum vivus adhuc esset* an jam mortuus.

v. 12. שניו. radix שנן.

1 — וַיָּשָׁב רוחו אליו וַיִּתְבּוֹנֵן, — כי שׂמחו בו
2 אויביו, וַיְקוֹנֵן: — הֵא ליום אשר תְּעֲבוּנִי מְתֵי
3 סוֹדִי, — וכי הפך כח ידי, והודי לְאֵידִי; —
4 ואשר היו לי מקדם לעבדים, — היו עלי
5 מושלים ורודים, — ונהפכו לי לאויבים — אשר
6 היו לי כאוהבים. — ובראותו זה הַמְּרִי — אשר

---

v. 2. הא ליום Ecce diem. ל hic nota est accusativi.

Ibid. תעבוני Piel a rad. תעב, ad litt. *aversantur me omnes mortales* (h. e. viri; confer nostratium: (*stervelingen.*) *secreti mei;* h. e. familiares et amici mei. —

v. 3. Si rectè hic legatur וכי putem id ellipticè dictum esse pro: והוא כי, ut sensus sit: aversantur me, etc. *et hoc* (faciunt) *quia* etc. Nam וכי simpliciter *quia* notare, exempla a Noldio (conferantur ejusdem Concordantiæ Particularum Hebræo-Chaldaicarum in voc. וכי) ad hoc probandum excitata non mihi rem persuadent. Quod autem וכי hic accipi non possit in significatione interrogativa aut admirativa Rabbinis tritissima, satis liquet.

Ibid. והודי (rad. נהד) supple: היה. Sensus: et gloria mea facta est in calamitatem meam (אֵיד rad. אוד) = nam nunc moribundus ideò magis ludibrio habeor, quòd dum viribus valerem etc.

1 הלכו עם נָדִיב בַּחֲמַת קְרִי, — וַיִּתְהַפֵּךְ על צִירוֹ,
2 — ויקונן על זה בְּשִׁירוֹ:

3 הָהּ! כִּי אַרְיֵה לִפְנֵי עֵגֶל
רָבַץ, רָאשִׁים נָשְׁקוּ רֶגֶל;
4 דֶּגֶל אָמוּן נִרְמַס בַּטִּיט,
וּבְנֵי שֶׁקֶר נוֹשְׂאֵי דֶגֶל:
5 יָרַד רוֹדֶה, וֶאֱוִיל עוֹלֶה,
גַּם אִישׁ אָוֶן · לִמְאֹד יָגֵל;
6 אֱמֶת אֶל־שִׁפְ- ·חָה נִכְבָּשָׁה,
נִצָּבָה לִימִין הַכְמוֹ שֵׁגָל;
7 אֵין רֶגֶל אֶל אֱמֶת, כִּי הַ-
-שֶּׁקֶר לְקָחָם בִּשְׂפַת רוֹגֵל!

8 משל באדם מְלֵא עוֹנֶשׁ וכבוד. — כל־אחד ואחד
9 משכניו אותו יעבוד; — ואם־יַגִּיעַ יום אֵידוֹ,
10 כי ימוך ומטה ידו, — מנגד יתעו ויעמודו, —

---

v. 1. הלך עם פ' בחמת קרי cum excandescentia occursus (hostilis) = hostili ira alicui adversatus est.

v. 8. משל באדם Fabula innuit hominem etc.

Ibid. מלא עונש. de hac syntaxi vid. Gesen. Lehrgeb. § 175. 3.

וּמעליו יתפרדו, — וצדקתו ממנו יסירו; — וימאסו את אשר בחרו, — גם כבודו בקלון ימירו. — כן לעשיר שנורש שכניו לא יתנכרו.

VI.

משל דג קטן במצודה.

—

אל תשלך מה שֶׁבְּידך,
לְהַעֲלוֹת זרים במצודך.

—

דג קטן נאחז במצודה. — ויאמר לדייג: קטנתי להיות צֵידה, — כי תְשִׂימֵנִי בסִיר דוּגָה; —

---

v. 1. וצדקתו ממנו יסירו sensus : amplius eum non habent pro homine probo, integro vitæ.

Ibid. יסירו rad. סור. Hiph.

v. 3. ימירו rad. מור. Hiph.

v. 6. זרים rad. זור.

v. 8. קטנתי — צידה sensus : minor sum quam ut cibo esse possim. ל hic valet quod מן, v. g. Ruth. 1. 12. כִּי זָקַנְתִּי מִהְיוֹת לְאִישׁ nam ætate provectior sum, quam ut sim viro.

Ibid. כי תשימני quam ut ponas me etc.

הָשַׁע ממני ואבליגה, — ולבך ממני יתיאש. — לא מבושל ולא צְלִי אֵשׁ — אהיה לך לְמֵשִׁיב נפש, — אך הַרְפֵּאנִי, וְיִנָּפֵשׁ — עבדך שנתים ימים, — ואז תמצאני בנחל קדומים — דָשֵׁן וְשָׁמֵן שִׁבְעָתַיִם, — וּבַשֵּׁל מְבוּשָּׁל בַּמַּיִם — אהיה בביתך ליום מועד, — ולבבך אז תְּהִי בי סועד. — ויען הַדַּיָּג: טוב לי קטן אשר עתה בין

v. 1. השע Imp. Hiph. rad. שעה. —

Ibid. אבליגה Aor. 2. Hiph. cum ה Parogog. rad. בלג.

Ibid. יתיאש Hithp. rad. יאש c. c. מן.

v. 2. מבושל. Partic. Pual. rad. בשל'.

Ibid. צלי אש igne assatus. Adjectivi verbalis צלי constructio hic ea est qualis nonnumquam Participii v. g. in בְּרוּךְ יְהוָה fortunatus Dei, h. e. a Deo.

Ibid. אהיה נפש verbotenus : futurus sum tibi in redire facientem (משיב Partic. Hiph. a שוב) animum = oblectationi.

v. 3. הרפאני Imperat. Hiph. rad. רפא. Sensus : restitue me libertati.

v. 6. תהי fut. apoc. pro 3 p. Imperativi quæ propriâ forma caret; at scribendum fuisset יהי; לבב enim est masc. gen.

v. 7. דייג scriptio cum matre lectionis pro דַיָּג cf. p. 52. not. ad v. 4. Ita mox חפני" pro חפני. —

1 חפני״—מְלֻוָיתָן גדול אשר ירדו עד שנה שכני״.

—

2 והמשל נודע בכל קִרְיָה, — וְהַפִּתְרוֹן שָׁגוּר בפי
3 כל נְהָיָה: — כי טוב מְלֹא כַף נַחַת בידיך, —
4 מִמְּלֹא חָפְנַיִים תִּקְוָה בְּיַד זוּלָתִיךָ. — גם אַתָּ
5 בטוב תְּקַבֵּל, ואם מעט הוא, — שִׂים ידך עליו,
6 תאחזהו ולא תרפהו; — ואל תבחר בתוחלת
7 ממושכה, — לְהַרְבּוֹת על הַסֶּפֶק טובה וברכה.

---

v. 2. Sensus est, uti videtur, hic : In ore omnium ejus fabulæ interpretatio est, q. d. nemo est qui ignoret quid doceat hæc fabula (eam supra v. 3. jam dixerat vulgo notam). Itaque נהיה est Aor. 1. Niph. a היה; et abest per ellipsin (uti fit, vid. Gesen. Lehrgeb. § 199) relativum אשר ante נהיה. — Nam נְהִיָה *lamentatio* a verbo נהה non videtur in locum nostrum posse quadrare.

v. 5. בטוב תקבל. supple אשר relativ.

v. 6. תוחלת rad. יחל.

v. 7. ממושכה Partic. Pual. a rad. משך. —

Ibid. על הספק ultra sufficientiam. —

VII.

מְשַׁל שׁוֹר וַאֲרִי וְתַיִשׁ.

—

אֲשֶׁר לוֹ אוֹרֵב
יִפְחַד בֹּקֶר וָעֶרֶב.

—

שׁוֹר ראה ארי, ויברח, — כי אחריו יִשְׁאַג וַיְנַהֵם ויצרח. — וַיִּתְחַבֵּא באחרת הַפְּחָתִים, — תחרת צַמֶּרֶת הָעֲבֹתִים. — והנה שָׁם תיש נִסְתַּר. — מפחד לבו יִדּוֹד ויתר. — ויאמר לו התיש למה תפחד? — הלא אני ואתה מגודלים בעדר אחד? — ויען השור: כל הבהמות אשר אראה עוד חיים — היו בעיני כשחלים ואריים; — ואם

---

v. 2. אשר לו אורב Is cui insidiæ struuntur.

v. 6. צמרת העבותים lanam perplexorum (a עבת) i. e. frondes (perplexorum ramorum) arborum.

v. 7. ידוד rad. נדד. — ויתר rad. נתר.

v. 8. מגודלים. Partic. Pual.

v. 9. כל — חיים quæcumque viva (עוד חיים) video animalia, etc. חיים pro חיות vid. p. 50. not. ad v. 3.

מצאתיך אתמול לא פחדתי, — אך עתה מפני הארי נבעתתי ונצמתי.

והמשל באיש אשר לו אורב; — תמיד יפחד, בקר וערב, — בלכתו, בשבתו, בקומו, בשכבו; — כל איש ואיש יחשוב באויבו, — עתה יאמר: אהיה נרדף; — ורדף אותו קול עָלֶה נִדָּף.

VIII.

—

משל המלך שֶׁשָּׂכַר פועלים. והיה שם פועל אחד שהיה מִתְכַּשֵּׁר בִּמְלַאכְתּוֹ יותר מן הכל. מה עשה לו המלך? נָטַל והיה מְהַלֵּךְ עִמּוֹ ארוכות וקצרות. לעיתותי ערב נכנסו הפועלים ליטול שכרן. ונכנס גם הוא, ונטל שכרו מְשֻׁלָּם.

---

v. 6. נדף Particip. Niphal. rad. נדף. —

v. 7. והיה שם eratque ibi h. e. inter hos operarios.

v. 8. מלאכתו rad. לאך.

Ibid. יותר מן הכל magis quam cæteri omnes.

v. 10. ליטול cf. p. 24. not. ad v. 5.

1 התחילו הפעלים מתרעמים, ואומרים: אנו יגענו
2 כל היום, וזה לא יגע ב׳ שעות ביום, ונטל
3 שכרו משלם. אמר ליה האדון: יגע זה בְּב׳
4 שעות מה שלא יגעתם אתם כל היום.

IX.

—

5 תְּנוּ רַבָּנָן: פַּעַם אחת גזרה מלכות הרשעה
6 שֶׁלֹּא יעסקו ישראל בתורה. בא פָּפּוּס בן יהודה,
7 וּמְצָאוֹ לרבי עקיבא, שהיה מַקְהִיל קְהִילוֹת

---

v. 3. ליה. Chaldaicum לֵיהּ i. q. לו Hebr. *ipsi*. Verum videtur hic legendum : לה׳, absque scribendi compendio להם *ipsis*; idque oratio hic postulat.

Ibid. בב׳ intra duas (horas).

v. 4. מה שלא אתם id quod vos non etc.

v. 5. תנו Chald. 3. p. m. plur. a תְּנָה.

Ibid. רבנן a Chald. רַבָּן pl. רבנין, sed Talmudicis hic solennis terminatio feminina רַבָּנָן.

Ibid. מלכות הרשעה. Imperium Romanum indicatur.

v. 6. פפוס. Nom. prop. viri.

v. 7. ומצאו לרבי invenit eum Rabbi Akibam. ל nota

ברבים, ועוסק בתורה. אמר ליה: עקיבא! אי אתה מתירא מפני מלכות? אמר לו: אמשול לך משל. למה הדבר דומה? לשועל שהיה מהלך על גב הנהר, וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום. אמר להם: מפני מה אתם בורחים? אמרו לו: מפני הרשתות שמביאין עלינו בני אדם. אמר להם: רצונכם שתעלו ליבשה, ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם. אמרו

---

accusativi hic; affixum vero verbi πλεονάζει. Cujus pleonasmi etiam invenias exempla in S. Codice; verum frequentissime obvius est apud Rabbinos; nec id mirum, cum Aramæis sit maxime usitatus. Cf. C. B. Michaelis. Gramm. Syriacæ Lib. III. c. III. § XV. ed. Halæ Magdeburgicæ. A. 1741.

v. 1. מקהיל קהלות ברבים verbotenus: congregans congregationcs cum multis, h. e. numerosas habens congregationes.

Ibid. אי per apocopen pro אֵין *nonne?*

v. 5. במקום למקום huc illuc. —

v. 6. רשתות rad. ירש.

v. 7. רצנכם supple יהי. vel interrogative explices: *vultis ne?*

v. 8. כשם ש־ sicut.

לו: אתה הוא שאומרין עליך פִּקֵּחַ שֶׁבַּחַיּוֹת? לא פקח אתה אֶלָּא טִפֵּשׁ אתה. ומה! במקום חַיּוּתֵנוּ אנו מתיראין, במקום מִיתָתֵנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה? אף אנחנו עַכְשָׁיו שֶׁאָנוּ יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה, «כי הוא חייך ואורך ימיך.» כך אם אנו הולכים ומבטלים מִמֶּנָּה על אחת כמה וכמה?

X.

משל בִּגְדֵי מלכות.

—

והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. תְּנָה לו, כאשר נְתָנָה לך בטהרה, אף אתה בטהרה.

---

v. 1. פקח שבחיות sagacissimum animalium.

v. 3. על אחת כמה וכמה quanto magis.

v. 5. כי הוא וגו quæ verba leguntur Deuteron. 30, 20. ubi non tam de Lege divina quam de ipso Deo sermo est; hinc הוא in loco quem tractamus. —

v. 9. ורוח — נתנה sunt verba Ecclesiastis c. 12. v. 7.

Ibid. תנה Imperat. a נתן cum ה paragog.

משל למלך בשר ודם שחלק בגדי מלכות לעבדיו. פקחים שבהם קפלום והניחום בקופסא; טפשין שבהם הלכו ועשו בהם מלאכה. לימים בקש המלך את כליו. פקחים שבהם החזירום לו כשהן מגוהצים; טפשים שבהם החזירום לו כשהם מלכלכין. שמח המלך לקראת פקחין וכעס לקראת

---

v. 1. מלך בשר ודם Rex carnis et sanguinis = mortalis, terrestris. —

Ibid. בגדי מלכות vestes regias.

v. 2. והניחום בקופסא. Landau in sua Chrestomathia, (*eine Sammlung Erzählungen, Parabeln, Legenden, Spruche und Philosopheme*, Prag. 1822.), ex quo opusculo parabolam hanc desumpsimus, in loco nostro habet בקוספא et והניחם; erratum est a typographo in utroque vocabulo; legendum vero ut edidimus. קופסא est ipsum Græcum *κάψα*. Lat. *capsa; cista*. —

v. 3. הלכו ועשו. הלכו hic non innuit eos locum mutasse; verum accipiendum est, quo sensu nostrates utuntur verbo *gaan*, exordium alicujus actionis eodem pleonasticè significantes; ita hìc v. g. dicerent: *zy gingen heen en deden hun werk in die koningskleederen*. Eodem sensu verbum ילך occurrit I Reg. XVI. 31. Quod tamen lexicographis non video observatum.

v. 4. כליו h. e. בגדיו.

טפשין. ועל פקחין אמר: ינתנו כלי לאוצר, והם ילכו לבתיהם לשלום; ועל טפשין אמר: כלים ינתנו לְכְבִיסָה, והם יתחבשו בבית האסורים. אף הקב״ה על גופם של צדיקים אומר: יבוא שלום, ינוח על משכבו; ועל נשמתם הוא אומר: והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים. על גופן של רשעים הוא אומר: אין שלום אמר ה׳ לרשעים; ועל נשמתן הוא אומר: ואת נפש אוֹיְבֶיךָ יְקַלְּעֶנָּה בתוך כף הקלע. —

---

v. 1. כלי. Ita Landau. Verum scribendum est : vel כלי' cum apocope postremæ litteræ, quæ apocope usitatissima est in libris Rabbinicis ; vel plene כלים. Nam כלי *sing.* hic tamquam nomen collectiv. sumi non verisimile dicas, si attendas mox in eadem hac sententia scriptum esse כלים.

CAP. IV.

EPISTOLÆ FAMILIARES.

I.

הַמּוֹדִיעַ לחברו שֶׁנִּתְחַדְּשָׁה יְשִׁיבָה וְשֶׁרוֹצֶה ללמוד עמו.

—

הנה הלא ידעת אם לא שמעת על אֲחַת הַטּוֹבָה, אשר הִשְׁפִּיעַ יי לנו, ברוך הוא; כי נתחדשה ישיבה נֶחֱמֶדֶת בעיר הַמְהוּלָּלָה פְּלוֹנִית,

---

v. 1. ישיבה. Academia. Propriè est consessus a ישב. Academia ergo sic dicitur quasi docentium et discentium consessus. ראש ישיבה *caput academiæ, Rector*. מרבה ישיבה מרבה חכמה multiplicans, i. e. multum frequentans scholam, multiplicat eruditionem. Pirke Aboth. c. 2.

v. 4. השפיע *effundere, profundere, abunde et largiter conferre*. Verbum Chaldæis et Rabbinis familiare. Unde שֶׁפַע affluentia, *abundantia*. Deut. 33. v. 19. Et apud Rabbinos : astrorum affectio (*influentia*), qualis astris in hæc inferiora tribuitur.

v. 5. בעיר פלונית in urbe N. Rabbini dicunt פלוני

ונתחברו שם בעלי אספות ושבת תחכמונים אשר מעולם אנשי שם, ושמעתם הולך בכל הארצות, כי אנשי מופת המה. גם נהרו שם בחורים נחמדים ונעימים, עצמו מספר. והנה העיר ה׳ את רוחי בקרבי, לאמר: אקומה נא ואלכה אחר הרועים

---

masc. פלונית fem., ubi loci vel personæ alicujus nomen supprimunt; cf. Græc. ὁ ἡ δεῖνα. In sacro Codice פלוני est semper junctum cum אלמני. *idem*. v. g. 1 Sam. 21. 3. אל מקום פלוני אלמוני.

v. 1. בעלי אספות. Verbotenus : *Domini* vel *auctores collectionum*, ex Eccles. 12. v. 11. Sic Judæi Rabbinos et Doctores primarios vocant, tum quòd ipsi doctrinam variam *colligunt*, tum quod discendi causa ad ipsos multi *aggregantur*.

Ibid. שבת תחכמנים verbotenus : *Cathedra sapientissimorum*, ex 2 Sam. 23. 8. תחכמוני *sapientissimus*, sapientiam docens, sapientem efficiens, a חכם sapere.

v. 2. מעולם *a sæculo*, i. e. jam olim.

v. 3. אנשי מופת. *Viri portentosi*. Qui ostento et portento sunt omnibus, propter stupendam et admirandam suam doctrinam.

Ibid. בחורים verbotenus : *electi*. Judæi synecdochicè sic vocant juvenes bonis litteris operam dantes, quos nos *studiosos* dicimus.

v. 5. אחר הרועים. *Post pastores*, i. e. post professores istos, qui doctrina salutari animos studiosorum

האלה; וַאֲלַקְּטָה בַשִּׁבֳּלִים אחר הקוצרים, וְלֶאֱגוֹר באשר אמצא, כדי להיות זָנָב לאריות, ולהתחמם מִגַּחֲלֵי של תורה וּמִגְּדוֹלֶיהָ, ולשתות מֵי בְּאֵר מים חיים, אשר לא יְכַזְּבוּ מֵימָיו. ועתה אמרתי: אֲגַלֶּה אזנך לדעת אם רצונך לְלֵכֵךְ עמי; כי חשקה נפשי בך, וְאַהֲבַת עולם אהבתיך, וְיָקָר נפשך בעיני, וְאֵי אפשר שֶׁאֶהְיֶה זולתך. לכן הודיעני אם תלך עמי. והנה כיס אחד יהיה לכלנו, ויהיה

---

pascunt. אביר הרעים *amplissimus pastorum*, Doctor primarius, ex 1 Sam. 21. v. 7.

v. 1. ואלקטה בשבלים. *Colligam Spicas.* Variam doctrinam, quam docendo post se relinquunt, veluti messores spicas.

v. 2. להיות זנב לאריות. Cf. quæ notantur p. 25 ad v. 4.

v. 3. מגדוליה *magnatum ejus.* Qui legi docendæ præpositi sunt.

v. 4. מים חיים *aquæ vivæ*, legis divinæ, verbi Dei.

v. 5. אגלה אזנך. *revelabo aurem.* Visum fuit mihi te monere, ac rogare an velis ire mecum.

v. 6. ויקר נפשך *anima tua pretiosa* mihi = magni te facio.

v. 8. כיס אחד *crumena una.* Ex mea crumena tu quoque vives, communis crumena erit tibi mecum: ex Prov. 1. v. 14. ubi de pluribus est sermo; quare hic, quia de duobus loquitur, potius dicendum fuerat לשנינו quam לכלנו.

סוסך כסוסי, וכל סְפֵיקָךְ עלי. אך תמיד תהיה ברית כרותה ביני ובינך, ואִתָּנוּ אל יִתְעָרֵב זר. חֲזַק וְנִתְחַזֵּק; עֲמוֹד בצדי והיית קרוב אלי, ואיש את אחיו יעזורו, כי טוב שנים מן האחד. לכן הָכֵן לדרך פעמיך, וְצֵא בְּגִינִי וגו׳.

נ״ב הַכְּתָב.

לְבָחוּר אשר לְקָרְאָיו יענה, וחכם בכל אשר יִפְנֶה, הַמַּשְׂכִּיל וגו׳.

---

v. 1. כסוסי sicut equus meus. Pari modo iter faciemus. Si equites fuerimus, eadem tui equi erit cura, quæ mei. Cf. 1 Reg. 22. v. 4.

Ibid. ספיקך *tua necessitas*. Quæcumque ad iter necessaria tibi erunt, ego curabo. ספיק *sufficiens*, *sufficientia*, propriè. Est etiam *dubium* : unde *omne dubium tuum*, *omnem dubitationem tuam*, quidquid efficere posset ut consilii esses ambiguus, id omne in me recipio.

Ibid. עלי *super me*. Id ego curabo, ejus cura super me recumbet.

v. 2. ואתנו — זר nullum peregrinum in nostram amicitiam admittemus.

v. 5. בגיני *Propter me*. Meâ causâ. בגין Chaldaicum i. q. בעבור, למען. Dicunt etiam Rabbini בשביל. —

v. 7. לבחור וגו׳. Juveni qui omnibus acclamantibus responsum dat (*humanissimo*), et sapiens est in omni re ad quam respicit, intelligenti, etc. —

II.

המודיע לחברו שֶׁיבוא אליו, וִיהְיֶה לו לחבר טוב בְּלִמּוד.

—

מה אני ומה חַיַּי נִמְאָס וַחֲדַל אישים, כי זכרתני ישועה ורחמים, וְלִפְנוֹת אל הכלב המת הזה, למשוך עלי חוט שֶׁל חסד ואהבה. והנה אבא אליך ליום פלוני, ולא אשיב את פניך. כי זכרתי לך חסד נעוריך, אַהֲבַת כְּלולותֶיךָ אשר נִשְׁרַשְׁנוּ

---

v. 1. המודיע וגו׳, indicatur argumentum epistolæ; estque responsio ad superiorem.

v. 3. מה אני *quid ego?* verba sunt sese humiliantis. Sic מי אנכי ומה חיי *quis sum ego et quæ vita mea?* 1 Sam. 18. v. 18.

v. 4. ישועה — ורחמים, Ellipsis præpositionis ב.

Ibid. אל — הזה *ad canem hunc mortuum* = ad me vilissimum. Cf. 2 Sam. 9, 8.

v. 6. לא אשיב *non repellam* faciem tuam = non dimittam te cum repulsa.

v. 7. לך. de te; ita Ps. 3. v. 3.

Ibid. אהבת כלולותיך. Amor perfectus. Verbotenus: amoris completionum tuarum = qui undequaque perfectus et integer est.

יחד. ואתה אילן עץ הדעת הנטוע במקום טהור; ועל כן טוב לי תורת פיך מֵאַלְפֵי זהב וכסף. ואף על פי שֶׁתַּקְשֶׁה עלי הדבר מאד, כי נִתְקַשַּׁרְתִּי עם פלוני, שלא לָזוּעַ ממנו, וּלְהִסְתּוֹפֵף בצלו. אבל אין לְהַחֲלִיף חבר קַדְמוֹנִי; מכל מקום, האהבה מַכְרַעַת הַכַּף וּמְקַלְקֶלֶת הַשּׁוּרָה. לכן אעשה כפי עניית דַּעְתִּי לְסַלֵּק אותו ממני; כי לא

---

v. 1. במקום טהור *in loco mundo*. Ubi fructum potest ferre. Locus enim fœtidus et putridus, arborem fructiferam et odoriferam corrumpit et perdit.

v. 2. ואף — הדבר quamquam vero gravem mihi rem imponas.. Verbotenus : quamquam indures mihi hanc rem valde.

v. 3. נתקשרתי. rad. קשר. forma verbi Rabbinica ex Niphal et Hithpahel composita.

v. 5 מכל מקום nihilominus.

v. 6. האהבה — הכף amor lancem deprimit. Sententia proverbialis est, ut apud Latinos : *Amor vincit omnia.*

Ibid. ומקלקלת השורה, *vastare lineam.* Est proverbiale apud Rabbinos, pro *modum excedere*, facere aliquid amplius, quam quis alias, amore non compulsus, fecisset.

v. 7. כפי עניית pro tenuitate. Verbotenus : pro paupertatc. Alias dicunt : כְּפִי מִיעוּט שִׂכְלִי juxta te-

הודעתיהו גמיר דעתי, ונקל אוכל לדחותו מעלי.
ואלכה אחריך בארץ לא זרועה, ואעזוב אותו. וגם
ידיע להוי לכבודך, כי אדם בלא חבר נאמן
כשמול בלא ימין, ואין להאריך. —

גב הכתב.

לחברי מבין ניבי, הלוא אהבתו בלבי, ידידי
חביבי וגו׳.

---

nuitatem ingenii mei, vel, juxta paucitatem intellectûs mei.

v. 1. גמיר דעתי absolutam sententiam meam. Verbotenus: absolutionem, consummationem sententiæ meæ.

Ibid. נקל et cum Præp. בנקל *facillimè*, q. d. *cum facilitate;* frequens apud Rabbinos locutio. Rad. קלל.

v. 2. ארץ לא זרועה *terra non sata* = inculta, q. d. aspera quævis tecum experiri malo, quam cum altero in deliciis esse.

v. 3. לכבודך *Honori tuo, Gloriæ tuæ.* Sic ipsi loquuntur, ut nos *Excellentiæ, dignitati tuæ.*

v. 4. ואין להאריך. sensus: prolixior esse non possum.

v. 6. הלוא cf. p. 41. not. ad v. 7.

III.

לאיש מִשְׁתּוֹקֵק מחברו וקרובו הֶחָשׁוּב
שֶׁיכתוב לו.

—

נפשי אִוִּיתִיךָ בלילה, אֶשְׁכְּבָה לוֹהֲטִים, והיה
בלבי כאש בוערת, לשמוע קול מְבַשֵּׂר טוב
מבית אדוני וְסִיעָתוֹ. אף רוחי בקרבי יהגה אֵימָה,
אחרי כי עברו הימים, ואין קול, ואין קשב מִמְּעוֹן

---

v. 1. לאיש Epistola *alicujus*. ל notat hìc auctorem. Cf. מזמור לדוד Psalmus Davidis.

Ibid. חשוב Rabbinis est : *honoratus, in magno pretio habitus.* —

v. 3. נפשי. Ellipsis præposit. ב. cf. Isaiæ c. 26, 9.

Ibid. אשכבה לוהטים *jaceo* (inter) *flammantes*, flammas spirantes, h. e. Totus desiderio tui flagro. Cf. Ps. 57, 5.

v. 5. רוחי יהגה אימה pectus meum meditatur, versàt timorem = angor ego.

v. 6. הימים dies, *sed hìc emphaticè* q. d. tantum temporis.

Ibid. אין קול ואין קשב. Sensus : nihil planè de te vel rumore vel litteris percepimus. Cf. 2 Reg. 4, 31.

1 שִׁבְתֶּךָ. ואני כיולדה אפעה לחקור ולדרוש בקול
2 גדול מכל עוברי דרך, איך תְּסֻבֶּינָה גַלְגַּלֵּי אוֹפַנֵּי
3 פרטיכם. לכן אֲשַׁחֶרְךָ בחוזקת היד, תחזקנה ידיך
4 תוּשִׁיָּה היוֹם הזה, וְהִתְוִיתָ תָּו קַו קַו מִגְּלִילֵי
5 אצבעותיך, לנחמני בבשורת שלומך; ובנועם
6 בני ביתך, יהיה בעיני כמוֹצֵא שלום נוֹפֶךְ סַפִּיר
7 וְיַהֲלוֹם. ועתה מֵאִתִּי תלכנה אֲלוּמוֹת שלומותי,
8 לְהִתְיַצֵּב נגד יְקַר תִּפְאַרְתְּךָ, לקרוא בקול גדול:

---

v. 1. כיולדה *sicut parturiens* h. e. vehementissimè. Cf. Is. 42, 14.

v. 2. עוברי דרך transeuntes per viam = viatores.

Ibid. איך — פרטיכם sensus : *quis sit rerum vestrarum status.* Verbotenùs : quomodo vertantur orbes et rotæ particularium rerum vestrarum.

v. 3. בחוזקת היד *in fortitudine manûs* = maximoperè.

v. 5. והתוית — אצבעותיך. h. e. *ac signato signum, lineam lineam e ductibus digitorum tuorum* = scribito lineas aliquot.

v. 6. יהיה — ויהלום sensus : Tantâ lætitiâ afficiar, quantâ is qui in conspectum regis admissus, gratiam et favorem apud ipsum illicò reperit, aut invenit lapidem aliquem pretiosum.

v. 7. אלומות שלמותי manipuli salutationum mearum.

שלום! שלום! לכל אשר אִתְּכֶם, וְכֻלְּכֶם ברוכים תהיו!

גב הכתב

תמונת פניו נֶגֶד ראשי, ונפשו קשורה בנפשי.

IV.

להגִיד לקרוביו כי הצליח יי דרכו באשר הלך.

—

לשמח נפש קרובי אשר חפצתי ביקרם, בחרתי לכתוב את עשרת הדברים האלה, ולהעיר את רוחכם, כי הצליח יי דרכי בכל אשר התהלכתי, ונתנני יי לרחמים בעיני כל רואי. ואמצא און לי כאשר אִוְּתָה נפשי. ולו אתן תודה ותהלה

---

v. 6. באשר pro כי — אשר quæ frequentior syntaxis est; באשר occurrit tamen etiam Estheris I, v. 17.

v. 8. 'עשרת וכו. Quod Latini dicunt *tribus verbis*, id Hebræi efferunt : *decem verbis*.

v. 11. כאשר. Sic edendum curavi pro באשר quod habet Buxtorf.; sed hoc mendum typographicum esse puto; quod si legas באשר vertendum erit : *ubi*.

על כל הטובה אשר גמלני. ואת כלכם אפקיד בפקודת החיים והשלום למקטון ועד גדול, גם ברוכים תהיו.

גב הכתב

יבין וישמח ברנה, איש צרור בתבונה,

החשוב כמ״ר פלוני.

V.

לשלוח דורון לגיסו.

—

גם כי קטון אני בעיניך וראש שבטי ישראל אתה, מכל מקום עצור במלין לא אוכל, לרוב אֲהֲבָתִי אחי גיסי. ובזה אכפרה פניי, אם עשיתי

---

v. 7. דורון vocabulum Græcum δῶρον est. Cf. Notas Miscell. P. 1, p. 78.

v. 9. מכל מקום *ex omni loco* = tamen, attamen; frequentatur hoc in apodosi, post אף על פי vel אפ על פי גב (*etsi*, *quamvis*) in protasi.

v. 10. אהבתי אחי גיסי. Habès hìc Infinitivum cum ה paragog. a verbo אהב cum affixo 1ᵃ personæ et regimine אחי גיסי. Confer quæ de hujusmodi Infinitivo scripsimus in primâ parte Notar. Miscell. p. 93, sq.

Ibid. פניי. Fortè legendum : פניו; ut sit vertendum :

שלא כדת, במנחה ההולכת לפניי. ועתה קח נא ברכתי אשר הובאת לך. והיה כי תקבלנה בְסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת ובנפש חפצה, אדע כי מצאתי חן בעיניך. וּמִצַּד אחותך היא אקריב אליך שְׁלוֹמוֹת לַאֲלוּמוֹת, וממני יבושר שלום רב לך ולכל אשר אתך; וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ.

גב הכתב

בסבר פנים שלוחה לאחי גיסי למנחה,

היקר אדוני, כמ״ר פלוני.

---

placabo vultum ejus. Posset tamen et פני legi, nam כִּפֵּר in significatu *expiandi* etiam de rebus dici potest; tum verò vertendum foret: *expiabo vultum meum.*

v. 3. בסבר פנים יפות. Verbotenùs: *cum elatione vultus pulchri*, h. e. sereno vultu, benignè.

v. 4. אחותך היא. Sic alibi, in Ep. XVII, מֵאִתִּי אֲנִי בִּנְךָ *a me filio tuo.* Videsis de hâc Syntaxi Gesenii Lehrgeb. § 191.

VI.

המברך לחברו בעבור שלקח אשה.

—

הנה מה מאד תגל נפשי ותעלוז כבודי, והיו דבריך בעיני כמוצא שלל רב; כי שמחתני בישועתך, וצבהו פני מרוב שמחה. ומה מאוד נאוו רגלי המבשרים משמעים טובה, מבשרי ישועה; והיה לי למשיבת נפש אשר שמעתי שיגמור ענינך על תכלית הטובה, בעזרת השם. יתברך שמו על אותה הנערה אשר לקחת; ויתן יי את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה, ויהיה ביתך כבית פרץ, וַעֲשֵׂה חיל באפרתה, ושמח עצמך וראה חיים עם האשה. וגם תפקדה לשלום בגיני, אע״פי שאינה ניכרת לי. והשם ישים לך שארית בארץ להרבות זרעך

---

v. 2. כבוד hic notat *animum*, idemque valet quod נפש. Cf. Ps. XVI, v. 9. Vocabulum כבוד non occurrit in feminino genere nisi semel, Gen. 49, 6.

1 כעפרות תבל, וצאצאיך כחול הים; כחשק
2 פלוני.

---

v. 1. כחשק פלוני verbotenùs : juxta desiderium τῶ δεῖνα = Atque hoc est quod vehementer optat *N.*

CAP. V.

SELECTA HISTORICORUM.

I.

סדר עולם רבא.

—

מאדם עד המבול אלף ותרנ"ו שנים; וזה פרטן: אדם ק"ל שת ק"ה אנוש צ' קינן ע' מהללאל ס"ה ירד קס"ב חנוך ס"ה מתושלח קפ"ז למך קפ"ב. ונֹח בן שש מאות שנה וגו'. חנוך קבר את אדם וחיה אחריו נ"ז שנה. מתושלח מיצה ימיו עד המבול. מן המבול עד הפלגה ש"מ שנה נמצא נח חיה אחר הפלגה עשר שנים. אבינו

MONITUM.

Deinceps hic illic rariori interpunctione orationem distinguemus; nam et sine hoc cortice natare addiscendum est, quum Rabbinorum scripta interpunctionibus ferè careant.

v. 5. מיצה pro מיצא Partic. Piel. a יצא. מיצה ימיו *producens dies suos.*

אברהם היה בפלגה בן מ״ח שנה. אמ׳ ר׳ יוסי נביא גדול היה עבר שקרא שם בנו פלג ברוח הקודש שנ׳ כי בימיו נפלגה הארץ וגו׳. אברהם אבינו היה בשעה שנדבר עמו בין הבתרים בן ע׳ שנה שנ׳ ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה וגו׳. לאחר שנדבר עמו ירד לחרן ועשה שם חמש שנים שנ׳ ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן. נמצא מן הפלגה ועד שיצא אברהם אבינו מחרן כ״ז שנים הן. הן שתי׳ עשרה שנה עבדו את כדר לעמר וי״ג שנה מרדו ובארבע עשרה שנה בא כדר לעמר. אותה השנה שיצא בה אבינו אברהם מחרן היא היתה שנת הרעב וירד למצרים ועשה שם שלשה חדשים. ועלה ובא וישב באלני ממרא אשר בחברון.

---

v. 3. שנ׳ hâc formulâ adducuntur loca sacræ scripturæ, undè probat id quod affirmat. Ita hìc v. g. vide Gen. XI.

v. 4. בין הבתרים cf. Gen. c. XV.

v. 5. שנ׳. Vid. Exod. XII.

v. 6. עשה remansit, transegit, commoratus est.

v. 7. שנ׳ vid. Gen. XII.

והיא השנה שכבש בה את המלכים ועשה שם עשר שנים עד שֶׁלֹּא נשׂא את הגר שנאמר ותקח שרי אשת אברם את הגר המצרית וגו׳ מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען וגו׳ וכתיב ואברם בן שמנים שנה ושש שנים בלדת הגר את ישמעאל. נמצא ישמעאל גדול מיצחק י״ד שנה. נמצא מן הפלגה ועד שנולד אבינו יצחק נ״ב שנה. ישיבתה של סדום נ״א שנה מהן שַׁלְוָה וְהַשְׁקֵט היה לה ולבנותיה כ״ו שנה. ומן המבול ועד שנולד יצחק שצ״ב שנה וזה פרטן: אלה תולדות שם שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד

---

v. 2. שנאמר. vid. Gen. XVI.

v. 4. וכתיב Chaldaic. pro וכתוב.

v. 8. ישיבתה וגו׳ *habitatio ejus Sodomæ* = habitata fuit Sodoma.

v. 9. השקט Infinit. Hiph. a שקט. hic substantivè : tranquillitas.

Ibid. לבנותיה filiabus ejus = h. e. civitatibus minoribus circumjacentibus.

v. 10. וזה פרטן sensus : quorum annorum hæc est enumeratio, seu recensio.

שנתים אחר המבול. ארפכשד ל"ה. שלח ל'. עבר ל"ד. פלג ל'. רעו ל"ב. שרוג ל'. נחור כ"ט. תרח ע'. ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו: אבינו יצחק היה כשנעקד על המזבח בן ל"ז שנה. ויגר אברה' בארץ פלשתים ימים רבים; הימים הללו מרובים על של חברון שהיו עשרים וחמש שנה, והללו עשרים ושש שנה. בו בפרק נולדה רבקה. נמצא אבינו יצחק נשא את רבקה בת י"ד שנה. אבינו אברהם קבר את תרח אביו לפני מיתתה של שרה שתי שנים. יעקב שימש את אבינו אברהם ט"ו שנה ואת שם חמשים

---

v. 6. מרובים על sensus : plures sunt quam ii quibus commoratus est etc. Post על supplendum : הימים.

v. 7. בו בפרק *in eo, in articulo* (temporis), h. e. hoc ipso tempore.

v. 10. מיתתה של שרה. *Mors Saræ*. Nota hic affixi pleonasmum Rabbinis frequentissimum; iidem promiscuè pro notando genitivo, et statum constructum vocabuli adhibent, et absolutum, intercedente particula של notâ genitivi.

שנה. נִמְצֵאתָ או' אבינו יעקוב שמש את שם נ' שנה ושם שמש את מתושלח צ"ח שנה ומתושלח שמש אדם הראשון רמ"ג שנה; נמצאת אומר ארבעה מתוך כ"ב דורות. ושבעה בני אדם שקפלו את העולם כולו. ואלו הן אדם הראשון ומתושלח ושם ויעקוב ועמרם וַאֲחִיָּה השילוני ואליהו, וַעֲדַיִן הוא קַיָּם.

---

v. 1. נמצאת אומר, sensus : colliges (ex prædictis).

v. 4. 'ארבעה וגו', sensus : quatuor prædictos per viginti quatuor generationes vitam produxisse.

v. 5. בני אדם non hic propriè *Adæ filii*, sed *homines* notantur; quæ phrasis usitatissima est..

Ibid. קפלו וגו׳, *volvunt*, *involvunt;* sensus videtur hic esse : septem hominum (mox nominandorum) ætatem æquare tempus quod jam orbis terrarum perdurat. Horum hominum septimus est Elias עדין הוא קים *qui adhuc vivit*, *superstes est.*

II.

יוסיפון

—

DE PERSECUTIONE SUB ANTIOCHO.

—

וְאַנְטִיוֹכוֹס זה בנה מדינה גדולה על חוף הים וקרא לָהּ אַנְטִיוֹכְיָא ועשה בה צלם של זהב וצוה להביא אליו מבני ישראל לְהִשְׁתַּחֲוֹת לצלם. ויש מהם שֶׁנהרג על קְדוֹשַׁת השם, ויש מהם שֶׁיָּצָא מן הַכְּלַל. וְקוֹדֶם לָכֵן בטל מהם שַׁבָּת וְחֹדֶשׁ וּבְרִית מִילָה, וצוה שֶׁלֹּא יעשו מִצְוֹת אֵלּוּ

---

v. 4. על קדושת השם sensus : ne Deum offenderent, religionis servandæ causâ. השם *nomen hoc* sc. omnibus venerandum, nomen *κατ' ἐξοχήν*; *Deum* intelligunt.

v. 5. כלל vocabulum Chaldaicum (?) quod hic notat *complexum*, h. e. societatem Ecclesiæ Judæorum.

Ibid. קודם לכן *ante ad sic* = antea.

v. 6. חדש neomeniæ festum.

Ibid. לא כלל *omninò non*.

כְּלַל בכל מלכותו, והרג בִּשְׁבִילָם הַרְבֵּה מישראל, וְהֵצַר להם יוֹתֵר מכל צר ואויב. והיה לו מִשְׁנֶה בירוּשָׁלֵם שְׁמוֹ פְּלִיפּוֹס ועשה צלם במקדש וצוה על ישראל להשתחו׳ לו וכל מי שלא ישמע לו יהרג. וע״י פליפוס זה נהרג חַנָּה וז׳ בניה כְּמוֹ שֶׁהוּא בתלמוד. וכשהגיע הדבר לאנטיוכס הוסיף שִׂנְאָה על ישראל, ונתחזק שלא לְהַשְׁאִיר להם שריד ופליט אֶלָּא מי שיעבוד את הצלם. בימים ההם ברחו אנשים הרבה מישראל אל הר המודיעית ואל יריחו, מפני גְּזֵרַת פליפוס ואנטיוכוס אדוניו; והיה בראשם כהן גדול שמו מתתיהו בן יוחנן ונקרא חַשְׁמוֹנָאִי, וצוה עליהם הכהן לצום ולהתענות לפני הק״בה בבכי ושק וְאֵפֶר; ואחר תעניתם אמ׳ להם: אם רצונכם

v. 1. בשבילם propterea (שְׁבִיל *semita, via*, invenias in S. Codice); locutio Rabbinica est. Ita cum affixo: בִּשְׁבִילִי propter me. Cf. Germanicum: *meinentwegen*.

v. 2. משנה (a שנה) secundarius, vicarius, secundus a rege.

v. 3. פליפוס. Philippus impii regis vicarius impius.

ליהרג על קדוש השם, למה נמות כנשי׳? נצא ונלחם בפליפוס אם נמות נמות בכבוד וְאֶפְשַׁר שהקב״ה יעזור אותנו ולא יכרת פליטת ישראל. וכולם שמעו לו וכרתו ברית עמו על דבר זה. וכשמוע פליפוס דבר זה, חרה אפו, ויאסף את כל חילו, ויצא להרגם; וכל מי שֶׁמצא בדרכו מישראל הרגו. וכשמוע מתתיה הכהן, וכל פליטת ישראל שבא פליפוס אליהם, עלו להר המודיעית הם ובניהם ונשיהם. ולבש הוא כלי מלחמ׳, והלביש את בניו כלי מלחמתם; כי חמשה בנים היו לו: יהודה הבכור, ומשנהו יהונתן, והשלישי יוחנן, והרביעי שמעון, והחמישי אלעזר, כלם גִבּוֹרֵי היל. וכשבא פליפוס אליהם, דבר במרמה אל מתתיה, ואמר לו: אתה ראש בישראל ואיש נְשׂוּא פָּנִים. רד אתה וכל אשר עמך ועבדו לצלם, ולא תרימו יד במלך ותחיו ולא תמותו; ואתה תהיה להם לראש. ולא שמע אליו הכהן

---

v. 15. נשוא פנים is qui in honore habetur, quem alii summâ observantiâ colunt.

אלא קללו וחרפו. והיה לכהן מזבח בתחתית ההר, שהיה מעלה עליו עולות לשם ית׳, ובא אחד מפושעי ישראל שהיו במחנה פליפוס, ושחט עליו חזיר והיה הפושע בחור והכהן זקן מאד. וכשראה מה שעשה הפושע צעק לאלהיו לעזרו ולחזקו, ובקש לצאת לפושע אחד לאחד. וייטב הדבר בעיני הפושע ובעיני פליפוס וכל מחנהו. וירד הכהן מתתיהו וחרבו שלופה בידו וגם הפושע עמד תחתיו. וכשהגיע הכהן אליו, עזרו אלהיו, ונצח את הפושע, וכרת ראשו, והפיל את נבלתו על המזבח. ופליפוס וכל מחנהו תמהו איש לאחיו. ועוד עמד הכהן על המזבח וצעק: יש מי שרוצה לצאת אחד לאחד? אז בחר פליפוס גבור חיל גדול בכל מחנהו, והוציאו לקצה המחנה לצותו מה יעשה לכהן. וירד הכהן אל קצה המחנה וחרבו שלופה בידו, כאילו בא להלחם עם הגבור. ואחר כך הגיח את הגבור, והשיב ידו בחרב על פליפו׳ והתיז את ראשו ונס אל ההר; ותקעו כלם בשופרות וירדו אל מחנה יון. וכראות יון כי מת גבורם וינוסו. וירדפו

חשמונאי ובניו וכל ישראל, ויכו בהם מכה גדולה. ובא מתתיהו הכהן אל ירושלם וטיהר את המקדש; והחזיר את העבודה וצוה למול כל הנולדים בימי פליפו׳; כי לא מלו אותם מפני גזרתו. ונתחזק וישב על כסא המלכות והבריח את יון מארץ ישראל; ושנה אחת היתה מלכותו, והיא שנת רי״ב לבנין בית שני. וחלה למות וצוה את בניו לשמור את משמרת ה׳ וללכת בדרכיו ולהתחזק על יון על קדושת ה׳.

III.

ספר הקבלה להר״אבד

—

ALEXANDER M. JADDUM PONTIFICEM VENERATUR.

—

בא אלכסנדרוס לירושלם לאחר שהשמיד מלכות פָּרַס, ובקש להחריב ירושלי׳ וּלְהַגְלוֹתָהּ

v. 10. אלכסנדרוס Alexander Magnus.

v. 11. הגלותה abducere eam h. e. cives ejus in captivitatem.

פעם שנית, בשנת מ׳ לבנין בית המקדש. ויצא שמעון הצדיק אליו, וכשראהו המלך גדלו ונשאו, ונתן לו שאילתו. ושאל שמעון הצדיק ממנו, שלא להחריב הבית, ושלא להגלו׳ את העיר. והמלך צוה כן. ותמהו שריו ועבדיו שהיו יודעים שאמר להחריבה, ולעולם לא חזר מדבורו. והוא אמר להם: דמות דיוקנו של זה מנצח לפני במלחמות. והתנה המלך על שמעון הצדי׳, שכל בן שיולד לכוהנים באותה שנה,

---

v. 1. בית המקדש Templum sc. secundum.

v. 2. שמעון הצדיק Simeon Justus עדו (Jaddus) dictus.

v. 3. נשאו extulit eum, in præcipuo quodam honore habuit. Pihel a נָשָׂא. —

Ibid. ושאל Petiverat autem.

v. 4. שלא להחריב. deest per Ellipsin verbum aliquod v. g. יאמר *præciperet.*

v. 7. חזר מדבורו mutavit sententiam.

Ibid. דמות דיוקנו של זה similitudo imaginis ejus, illius qui etc. Pleonasmum nota affixi.

v. 8. התנה (Hiph. a תָּנָה.) est Rabbinis: (docente Buxtorfio i. h. v.) *pactus est çum aliquo*, עם פ׳; quare pro עם hic vitiosè על irrepserit.

יקראוהו אלכסנדר על שמו, וְשֶׁיַּתְחִילוּ מִנְיַן שְׁטָרוֹתֵיהֶן מאותה שנה; והיא שנת אלף לצאתם ממצרים. ובאותו הזמן נִפְטַר עזרא הסופר וחגי וזכריה ומלאכי, ונסתלקה נבואה מישראל.

SAMARITANORUM TEMPLI HISTORIA.

—

ובבוא המלך אלכסנדר אל ארץ ישראל, סר אל משמעתו סַנְבַלַּט החורני, וראשי הכותים; ושאלו ממנו שיבנו הכהנים חתניו, וכל אשר הושיבו נשי' נָכְרִיּוֹ' ולא אבו לשלחם, בית המקדש אחר בהר גריזים. וצוה המלך לְהֵעָשׂוֹת

---

v. 1. הִתְחִיל verbum Rabbinicum in formâ Hiphil; denominativum est a תְּחִלָּה *initium*, quod inclinatum est a חלל verbo notante, inter alia, etiam *initium fecit*.

v. 4. נסתלקה rad. סלק, in formâ Rabbinicâ *Nithpael*.

v. 6. סנבלט N. p. præfecti Samariæ; החורני Horonites.

v. 7. שאלו שיבנו בית petiverunt ab eo ut licentiam ipsis daret ædificandi templum.

v. 9. להעשות Infinit. Niphal cum præfixo; rad. עָשָׂה.

כן; ובנו את הבית. אז יחלק עם ישראל לחצי. חצי העם היה אחרי שמעון הצדיק ואנטיגנוס תלמידו וסיעתו. וכפי מה שקבלו מעזרא; והחצי אחרי סנבלט וחתניו. והקריבו עולות וזבחים חוץ לבית ה׳, וחקקו חוקים ומשפטים כאשר בדו מלבם. ובבית זה כִּיהֵן מְנַשֶּׁה בן יהושע בן יהוצדק; וצדוק עם ביתוס חבירו היה לראש. זאת היתה תחילת הצדוקים. אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק וסיעתו.... והוא היה או׳: אל תהיו כעבדים המשמשי׳ את הרב ע״מ לקבל פרס. וצדוק וביתוס שאלוהו על דבר זה. והשיב לה׳ תשובה, שֶׁעַל פרס עולם זה אינו בוטח, אלא על

---

v. 2. היה אחרי פ׳ secutus est aliquem.

v. 3. כפי — מעזרא sensus : inhærentes doctrinæ traditæ ab Ezrâ.

v. 5. כאשר בדו מלבם sensus : id in religionis negotio statuêre, quod maximè placuit (uti fieri solet ubi in re religiosâ legitima excussa est auctoritas).

v. 7. צדוק Sadoc et ביתוס Bajetos inter sacerdotes primatu gaudebant.

v. 3. הצדוקים secta Sadducæorum.

העולם הבא. והם כפרו בדבריו, ואמרו: מימינו לא שמענו על הע״הב; והם היו תלמידיו. וחלקו עליו והלכו למקדש הר גריזים והיו שם לראשים. ועמד בית זה בית הכותי׳ והצדוקי׳ כמו מָאתַיִ׳ שנה. שבשנת ר״ב לבנין בית שני, שהיא שנת ג׳ תרפ״א מרד מתתי׳ בן יוחנן כ״ג, הוא הנקרא חשמונאי, באנטיוכוס מלך יָוָן, ועמד הוא ובניו על משנה מלך יון המולך בירושלם, והרגוהו ואת כל חילו. ומלך חשמנאי שנה אחת ומת. ואחריו יהודה בנו הגבור, הגדול מבניו, מלך ו׳ שני׳ ומת. ואחריו יונתן אחיו בן חשמונאי מלך ו׳ שני׳ ומת. ואחריו שמעון אחיו מלך י״ח שנה ומת. ואחריו יוחנן בן שמעון בן חשמונאי, והוא

---

v. 5. בית שני templum secundum Hierosolymitanum.

Ibid. שבשנת nam anno etc.

v. 6. שנת ג׳ תרפ״א annus (mundi) ter millesimus sexcentesimus octogesimus primus.

v. 10. הגדול מבניו filius ejus natu maximus.

הנקרא הרקנוס הראשון. הוא עלה והחריב מקדש הכותים.

DE COZIBA PSEUDO-MESSIA.

—

ובימי אלו עמד אחד שֶׁשְׁמוֹ כוזיב׳ וטען שהיה משיח בן דוד. ושלח יד במלך דמסטיאון מלך רומי. והרג משנהו שהיה בא״י. ודמסטיאון מלך רומי עודנו נער ולא התחזק לפניו. ומלך כוזיבא זה בביתר שנת נ״ב לחרבן הבית, ומת במלכותו. ומלך בנו ושמו רופוש; (ופי׳ זה השם אֲדְמוֹנִי) ומת גם הוא. ומלך בנו ושמו רומולוש. ונקבצו אל כוזיבא ובניו עם רב מישראל שֶׁשָּׁבוּ מכל

v. 1. הרקנוס הראשון Hyrcanus primus.

v. 4. דמסטיאון Domitianus. מלך רומי Romæ Rex (Imperator).

v. 6. לא התחזק לפניו sensus : non sese illi opposuit.

v. 7. ביתר Bitter; nomen urbis.

v. 8. רופוס Rufus.

Ibid. ופי׳ — אדמוני sensus : vocabulum *Rufus*, si hebraicè interpretari velis, per אדמוני rectè reddideris.

v. 9. רומולוס Romulus.

מקומותיה׳. ובימי רומלוש בן רופוש בן כוזיבא התחזק אדריינוס ועלה לארץ ישראל ולקח ביתר בתשעה באב שנת ע״ג לחרבן הבית. והרג את רומלוש והכה בישראל מכה גדולה, לא נראתה ולא נשמעה, לא בימי נבוזארדן ולא בימי טיטוס.

IV.

רבי בנימין בר יונה מטודילה

—

PEREGRINATIO PER ITALIAM SÆC.XII SUSCEPTA.

—

ומשם יכנס אדם בספינה לעיר גינואה היושבת על שפת הים והוא מהלך ארבעה ימים בים. ושם שני יהודים אחים רבי שמואל בן כלאם ואחיו

---

v. 2. אדריינוס Hadrianus.

v. 7. משם. Hinc h. e. a Marsilia.

Ibid. יכנס — בספינה ; impersonaliter : *on s'embarque.*

Ibid. גינואה nom. prop. civitatis ; Genua.

v. 9. בן כלאם Kelami filius.

שֶׁהָיוּ מעיר סבתה והם אנשים טובים. והעיר מוקפת חומה ואין מלך שולט עליהם, כי אם השופטים שהם מקימים עליהם כרצונם. וכל אחד ואחד מהם מגדל בביתו. ובשעת מחלקתם נלחמים אלו עם אלו על ראשי המגדלים. והם מושלי הים ועושים דוגיות הנקראות גָלֵירָ״אשׁ, והולכים לשלול שלל ולבוז בְכָלָּה מקומות שלל ובזה, ומביאים אל גינואה. והם נלחמים עם אנשי פישה וביניהם ובין פישה מהלך שני ימים; והיא עיר גדולה מאד ובה כמו עשרת אלפים מגדלים בבתים שֶׁלָּהֶם ללחום בעת המחלוקת, וכל אנשיה גבורים ואין מלך ואין שר שולט עליהם, כי אם השופטים אשר הם מקימים עליהם. ובה כמו עשרי׳ יהודים והראש שלהם רבי משה ורבי חיים ורבי יוסף ז״ל. ואינה מוקפת

---

v. 1. מעיר סבתה *Sebathenses*.

v. 6. גליראש Italicum : le galere ; h. e. birimes, triremes etc.

v. 9. פישה. Nomen proprium ; Urbs Pisa.

חומה והיא רחוק׳ מן הים ארבעה מילין ; ויוצאין וְנִכְנסִין אליה בספינות על יד הנהר היות בתוך המדינה. ומשם ארבע פַּרְסָאוֹת לעיר לוקה, יש כמו ארבעים יהודים ; והיא גדולה והראש של היהודי׳ רבי דוד ורבי שמואל ורבי יעקב. ומשם מהלך ששה ימי׳ לעיר רומא רבתא, והיא ראש מלכות אדום. ושם כמו ר׳ יהודים נכבדים ואין פורעי׳ מס לשום אדם ; ומהם משרתי הפפא אלכשלדירו״ש הוא ההגמון הגדול הממונ׳ על כל דת אדום. ושם חכמים גדולים ובראשם רבי דניאל הרב, ורבי יחיאל משרת של פפא ; והוא בחור יפה נבון וחכם והוא יוצא ובא בבית הפפא והוא פקיד ביתו ועל כל אשר לו. והוא

v. 3. לוקה nomen proprium urbis ; Lucca.

v. 6. רומא Roma.

v. 8. פפא Papa ; Romanus Pontifex.

v. 9. אלכשלדירוש nomen proprium Alexander ; alibi effertur : אלכסנדר

Ibid. הגמון est vocabulum origine Græcum : ἡγεμών.

נכדו של רבי נתן שעשה ספר הערוך ופירושיו; ורבי יואב בן הרב רבי שלמה, ורבי מנחם ראש הישיבה, ורבי יחיאל הדר בטרש״טיברי, ורבי בנימן בר ר׳ שבתי ז״ל. והיא רומא העיר שני חלקי׳, והנהר טיברוס חולק באמצע המדינה; חלק אחד מצד אחד, וחלק אחד מצד שני; ובחלק הראשון הבמה הגדולה שקוראין לה שלבי״טרא די רומא; ושם היה ארמון של יוליוס קיסר הגדול; ויש שם בניני׳ הרב׳, ומעשים משונים מכל בנין שבעולם. ובין המישב והחרב מן רומא כ״ד מילין.

v. 1. ערוך titulus est Lexici Talmudici et Chaldaici, operis præstantisssimi, de quo alibi plura.

v. 3. בטרשטיברי. Expressit noster hic, præmissâ præpositione ב, Italicum *Trastevere*, quo vocabulo indicatur ea urbis Romæ pars quæ sita est trans Tiberim.

v. 7. שלביטרא די רומא. Non dubito quin vitiosa hic sit lectio, et pro שלביטרא legendum sit שנפיטרא; voluerit enim noster exprimere voces Italicas has: *San Pietro di Roma.*

v. 8. יוליוס קיסר Julius Cæsar.

DE PSEUDO-MESSIA DAVID ALROI, AMARIENSI.

—

והיום עשר שנים קם שם איש אחד ושמו דוד אלרואי מעיר עמאריה. ולמד לפני ראש הגולה חסדאי ולפני ראש הישיבה עלי גאון יעקב במדינת בגדאד. והיה גדול בתור׳ משה ובהלכה ובתלמוד ובכל חכמה חיצונית ובלשון ישמעאל ובכתיבתם ובספרי החרטומים והמכשפים. ועלה בדעתו להרים יד במלך פרס ולקבץ היהודים היושבים בהרי הפתון ולצאת ולהלחם בכל הגוים וללכת לתפוש ירושלם.

---

v. 1. היום עשר שנים. Sensus : decem abhinc annis, *nu* (היום) *tien jaar* (geleden). Ergo circa annum J. C. 1160.

Ibid. שם Sc. in Perside.

v. 2. למד לפני פ׳ discipulus fuit alicujus.

v. 5. חכמה חיצונית *scientiæ profanæ*, quatenùs opponuntur scientiæ legis Mosaicæ, et sacrarum traditionum.

v. 7. עלה בדעתו. Verbotenus : adscendit in intelligentiam ejus. Cf. Gallicum : *il lui vint dans l'esprit.*

והיה נותן ליהודים סימנים באותות שקר; ואומר להם כי הַשֵּׁם שלחני לכבוש ירושלם ולהוציא אתכם מתחת עול הגוים. והאמינו בו מִקְצָת יהודים וקראו אותו משיחנו. שמע מלך פרס הדבר הזה. שלח לבא לדבר עמו, והוא הלך אליו בלא פחד ובהתחברו עמו אמ׳ לו: האתה הוא מלך היהודים? ענה ואמר: אני. מיד נִכְנַס המלך וצוה לתפשו ולהשימו בבית הַסֹּהַר, מקום אשר אסירי המלך אסורים עד יום מותם בעיר דבסתאן אשר על נהר גוֹזָן, הוא הנהר הגדול. ולסוף שלשה ימי׳ ישב המלך לדבר עם שריו ועבדיו על דבר היהודים אשר הרימו יד במלך. והנה דוד בא שהתיר עצמו מבית הסוהר, בלא

---

v. 1. היה נותן — שקר. Sensus: falsis editis miraculis populum decepit.

v. 2. שלחני. Verba ejus propria adducuntur, ipseque loquens inducitur. Cf. hic Apoc. III, 17, ὅτι λέγεις· πλούσιός εἰμι καὶ πεπλούτηκα, καὶ οὐδενὸς χρείαν ἔχω.

v. 10. דבסתאן. Nomen prop. urbis; Dabastan.

v. 13. בלא — אדם sine cujusquam licentiâ.

רשות בני אדם. ובעת שראה אותו המלך, אמר לו: מי הביאך פה או מי התירך? אמר לו: חכמתי ותחבולותי, כי אני אינו ירא ממך ולא מכל עבדיך. מיד צעק המלך לאמר: תפשוהו. ענו לו עבדיו ואמרו לו: אין אנו רואים אותו, אֶלָּא בשמיעת קול בלבד. מיד תמה המלך על חכמתו. וענה ואמ׳ למלך: הנני הולך לדרכי. והוא הולך והמלך הולך אחריו וכל שרי המלך ועבדיו הולכים אחרי מלכם עד בואם אל שפת הנהר והוא לקח סוּדָרוֹ ופרש על פני המים ועבר עליו באותה שעה ראו אותו כל עבדי המלך שהיה עובר במי׳ על סודרו. ודלגו אחריו בדוגיות קטנות ולא השיגוהו. ואמרו כי אין מכשף בעולם כמו זה. ובאותו היום הלך מהלך י׳ ימים עד אלעמריה בשם המפורש. והגיד ליהודים כל אשר קרהו, ותמהו כלם על חכמתו.

---

v. 10. סודר. Vocabulum Latinum : sudarium.

ואחר כך שלח מלך פרס זה אל אמ״ר אלמומנ״ין כלי״פה אשר בבגדאד אדון הישמעאלים לדבר עם ראש הגולה ועם ראשי הישיבות, ולמנוע את דוד אלרואי מלעשות כדברים האלה, ואם לאו אהרוג את כל היהודים הנמצאים בכל מלכותי. ובעת ההוא היתה צרה לכל הקהלות ארץ פרס, ושלחו כתבים אל ראש הגולה ואל ראשי הישיבות שבבגדאד למה נמות לעיניכם גם אנחנו גם כל הקהלות אשר במלכות? מנעו את האיש הזה, ולא ישפוך דם נקי. אז כתבו אליו ראש הגולה וראשי הישיבות: דע לך כי לא הגיע זמן הגאולה עֲדַיִן ואותותינו לא ראינו. כי לא ברוח יגבר איש. ואנו אומרים לך שתמנע עצמך מעשות עוד כדברים הָאֵלּוּ, ואם לאו,

v. 5. אהרוג. Ipse Calipha loquens introducitur.

v. 8. למה. Forsan ante למה librariorum oscitantiâ excidit vocabulum לאמור; cf. tamen 1 Sam. c. XX, v. 21.

v. 11. Et hic putem deesse לאמור ante דע.

תהיה מנודה מכל ישראל. מיד שלחו לו כמו כן אל זכאי הנשיא אשר בארץ אשור, ולרבי יוסף החוז׳ המכונה בורה״אן אלפלך אשר שם, לשגר כתבים אל דוד אלרואי. ועוד כתבו הנשיא והחוזה הנזכרים כתבים אליו לזרזר ולהזהירו. ולא קבל ולא שב מדרכו הרעה עד שקם מלך א׳ ושמו ז״ן אלדין מלך תוגרמי׳ עבד מלך פרס: ושלח בשביל חמיו של דוד אלרואי ונתן לו שוחר עשרת אלפים זהובים להרוג את דוד אלרואי בסתר. וכן עשה; בא אל ביתו והוא ישן, והרגו על מטתו, ונתבטלה עצתו ותחבולותיו.

---

v. 1. מנודה. Particip. Pual.

Ibid. שלחו לו miserunt (litteras) ad eum. שלח construitur cum ל vel אל.

v. 2. זכאי. Nom. propr.

v. 3. המכונה. Partic. Pual.

Ibid. לשגר. Fortè scribendum : לשגור in Infinit. Kal; nam forma Pihel in significatione *mittendi* non occurrit, quantum equidem videre potui.

v. 7. תוגרמים Turcæ.

Ibid. שלח בשביל חמיו. Sensus : legatum misit ad socerum Davidis Alroi.

V.

ספר יוחסין להר׳ אברהם זכות

—

DE REBUS GESTIS HERODIS M.

—

ובשנת תש̈לח מלך הורדוס הגלילי בן אנטיפטר האדומי ומלך ל״ז שנים. ובט״ו שנים למלכו בנה בית המקדש בנין יפה עד מאד, והוציא זהב הרבה מקבר דוד. ובכ״ו שנים למלכו הרג להורקנוס כהן גדול אשר גדלו בביתו והיה איש צדיק. ואז נכרתו כל החשמונים וּמִשָּׁם וְאֵילָךְ

---

v. 1. הורדוס. Nomen propr. (quod et הורודוס scriptum invenias) origine Græcum (Ἡρώδης) ab ἥρως, ut sit *herois filius*; non vero ab אור *pellis* et הוד *gloria*, (quasi vocabulum *Herodes* tantumdem esset ac *gloria pellis*, vel *pellibus glorians*) uti legitur in Onomastico sacro edito a Leusdenio, Ultrajecti, 1665, p. 127.

Ibid. אנטיפטר Antipater.

v. 5. הורקנוס Hyrcanus.

הי׳ קונים כהונה גדולה בדמים ובכל שנה היה מכהן כהן גדול מְחֻדָּשׁ. וגם הרג את אשתו אשר היתה מהחשמונים על פי הסנהדרין כאשר כתוב בספר בן גוריון. ובשנת ג׳ אלפים תש׳׳ך אמרו הגוים שנולד ועל זה יש דעות מתחלפות.

DE ESSENORUM MORIBUS ET VITÆ INSTITUTO.

—

הנזירים הנקראים אשינוס הם חסידים..... והם בעלי מדות טובות ונהגים מִיגִיעם, אוהבי משפט, שונאי בצע, ושומרים עצמם מהזנות.

---

v. 5. אשינוס Esseni.

v. 6. בעלי מדות טובות. Sensus : moribus erant optimis; ita e contrà paullò suprà de Sadducæis loquens eos vocat : רשעים ובעלי מדות רעות. —

Ibid. נהגים Part. Niph.

v. 7. עצמם. עצם apud Rabbinos inservit exprimendo Pronom. reciproco; pro eo in S. Codice frequentatur נפש.

ומתחלקים לשני כתות בענין הזיווג. כת מהם נושאים נשים לשמירת המין אחר נִפּוֹתָם ג׳ שנים, אם הם ראויות לָלֶדֶת; וזה יודע מֵעִנְיַן הַנִּדּוֹת. ואחר היותם הרות לא יבעלו עוד אותם, להרוות שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה אלא לשמירת המין, ולא לתענוג.·וכת מהם אינם נושאים אשה בְּשׁוּם פָּנִים, שֶׁסּוֹבְרִים כי לא תִמָּצֵא אשה שֶׁתִּשְׁמוֹר ברית לבעלה בִּשְׁלֵמוּת. וכולם מִשְׁתַּתְּפִים בְּעָשְׁרָם. וכל מי שֶׁיִּכָּנֵס במנהגם ודתם מכניסים עושרם באוצר; וּמִשָּׁם נִיזוֹנִים ומסתפקים

---

v. 1. זיווג lege זִוּוּג; a Pihel זִוֵּג. Sensus est: quoad matrimonium ineundum, Esseni in duas veluti sectas divisi sunt.

v. 3. הם pro הן; quæ anomalia generis hic passim occurrit.

Ibid. יודע vel sumendum impersonaliter (cf. Gesenii Lehrgeb. § 216), vel forte, transpositis litteris, legendum: ידוע.

v. 5. להרוות est Infinit. Hiph. a ראה.

v. 6. שום *aliquid*. אין בשום non in aliquo (פנים) modo = nullo modo.

v. 10. ניזונים est Particip. Niph. a rad. זון; legen-

במאכלם ובמלבושיהם; ומשם נותני׳ למי שירצו, אבל לא לקרוביהם כי אם ברשות גדוליהם. ואם לא יקח מהאוצר לצרכו, מחזיקין אותו לרוע. ויש להם עֲנָוָה ויראת השם; ועד שיזרח השמש לא ידברו כי אם בשבחֵי האל יתברך, ואחר תפלתם הולכים מעט להסתחר ולעשות מלאכתם וזה ברשות גדוליהם. ואחר רוחצים גופם במים קרים להחליש תאות המשגל, ופורשים על ראשיהם סוּדָר לבן. ואחר כך יושבין בסדר, ומניחים לפני כל אחד מִטְפַּחַת, וְהַמְּבַשֵּׁל נותן לכל אחד קערה מֵהַמְּבוּשָּׁל, וקודם מְבָרֵךְ הכהן המוציא ואח׳ כך מברכין ונותנים שבח לאל יתברך, וחוזרי׳ למלאכתן עד הערב. ובאים לביתם ומביאים אורחים כל מה שיזדמנו להם.

---

dum est נְזוֹנִים; quare vel mendum typographicum hic agnoscendum, vel dicendum prius Jod in ניזונים *matrem lectionis* esse pro indicando *Schevate*, quod, rarius licèt, fit tamen. Cf. dicta vol. 2, p. 13. sqq.

v. 8. קרים rad. קרר.

ולא יעשו זולת רשות גדוליהם כי אם להועיל לנצרכים והעניים, וגם לבכות ולספוד. והם נעלבים ואינם עולבים ולא יעשו עַוְלָה, ולא ידברו כזב, ושומרים עצמם מהשבועה. ומעיינים בחכמת התורה, ומוציאים ממנה חכמות טִבְעִיּוֹת להבין טבעי הצמחי׳ ובעלי חיים. וכאשר ירצה אדם לְהִכָּנֵס במנהגם, אינם מקבלים אותם תֶּכֶף ומיד, רק מאכילים ומשקי׳ אות׳ שנה תמימה, ונותנים בידם קַרְדּוֹם אחד ומלבישים אותם מלבוש לבן. ואחר עבור שנה שֶׁרוֹאִים שֶׁיֵּשׁ לו מדות טובות, מביאים אותו ביניהם ומלמדים אותם להטביל, כְּדֵי שֶׁיִּתְנַהֲגוּ להיותם פרושים, ואחר שתי שנים מכניסים אותם ביניהם, וקוֹדֶם שֶׁיאכלו עמהם משביעים אותם שיכַבְּדוּ את

---

v. 1. לא יעשו. fortè deest hic aliquod vocabulum, v. g. מאומה vel כלום.

v. 4. מְעַיְּנִים ב׳ diligenter student rei alicui.

v. 5. ומוציאים — טבעיות. Sensus : ex legis studio hauriunt sibi scientiam rerum naturalium etc.

השם יתברך על כל הנמצאות, ושיתנהגו עם הכל במשפט באמת ובצדקה, וגם ישנאו את הרשעים. ואם באולי יבוא אחד מהם להיות ראש עליהם, משביעים אותו שלא ישתרר בגאוה ובגודל לבב, ושלא ילבש מלבוש זולתי הנהוג ביניהם, וגם שינעור כפיו מתמוך בשחר, ויהיה שונא גזל, ושישמור נפשו מכל טומאה ורשעות; ושאם ידע נס אחד או סוד מהתורה יגלה לרעיו ולא לזולתם; ועל הכלן ישמור תורת משה, ויכבד שמות המלאכים הנודעים אליהם. והנערים אשר נכנסים במנהגם, אין להם כי אם לבוש אחד שוה לכולם, וכן המנעלים; ולא ימירו אותם עד שיפסדו ולא ימכר דבר ביניהם במעות, אבל יתנו אל המצטרך חנם. ובבואם לשפוט

---

v. 9. ועל הכל præsertim verò. Cf. Gallicum : *surtout.*

v. 13. במעות. Cf. Not. Miscell. vol. II, p. 2. Ibid.

v. 14. המצטרך est Part. Hithpah.

Ibid. ובבואם—בניהם. Sensus : si quando jus inter ipsos dicendum est etc.

ביניהם, מתקבצים מאה אנשים, ואשר ימצאו ביניהם אשמים ורשעים, מְגָרְשִׁים אותם מביניהם. ומי שיעבור על מנהגם, מאכילים אותם עשבים רעים עד יתדקדק גופו וימות ברעב. ולפעמים כאשר רואים אותם קרובים אל המות מְכַפְּרִים להם. וכל אשר יִכָּנֵס במנהג הזה, אינו רַשָּׁאִי לאכל מידי זולתם. ומעקרי מנהגם שאחר כבוד האל יתברך, מחשיבים אל משה רבינו ע״ה, עד שאם ידבר אחד מהם דבור הקל נגד מֹשֶׁה עָנֹשׁ יֵעָנֵשׁ למיתה, ואין לו כַּפָּרָה. וחולקים כבוד לזקנים, ולא ידברו בפניהם כי אם ברשות. ושומרים את השבת שמירה מְעֻלָּה, ואינם

---

v. 4. יתדקדק a דקק (formâ geminatâ דקדק) in *Hithpah.*

v. 7. ומעקרי מנהגם. Sensus : unus ex præcipuis articulis religionis eorum est, ut etc.

v. 8. עד שאם idque adeò ut si etc.

v. 9. ענש יענש. Nota Verbum finitum cum infinito in *specie* seu *conjugatione* diversâ. Simile exemplum vid. Gen. XXXVII, 33. טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף.

v. 12. שומרים שמירה מעולה. Sensus : perfectissimè observant. מעולה est partic. Pual.

מטלטלים כלי ממקום למקום, ואפי׳ צרכיהם בְּקוֹשִׁי הִתִּירוּ. וביום הראשון מכסים בְּקַרְדּוֹם מה שיצא מגופם ומכסים בעפר. ויש מֵאֵלּוּ שחיים עד מאה שנים, לפי ששומרים עצמם ממאכל רב ומאכלות משונות. והם חזקי׳ באמונתם למות על השם ועל משיחו. ונודעת יד גבורתם במלחמה אשר היו לישראל עם הרומיים, שלא אכלו מאכל טמא, ולא דברו סָרָה נגד משה, וכל איבריהם שֹׂרְפוּ באש, ואפילו דברי תחנונים לא דברו אל המכים. אַדְּרַבָּא היו מלעיגים מהם, ומקבלים העונשים בְּסֵבֶר פָּנִים, בְּחָשְׁבָם כי אף שהגופים יפסדו אבל הנפשות לא תשיג אותם הֶעְדֵּר וְכִלָּיוֹן: ואם יש מַאֲסַר לנפש הוא, בהיותה בתוך הגוף, אבל בְּהַתִּיר מַאֲסָרָהּ בעת

v. 1. ואפי׳ — התירו. Sensus : ægrè adducuntur ut (die Sabbathi) alvum exonerent.

v. 5. למות ut mori non dubitent etc.

v. 7. היו. In mendo hic cubare textum nihil dubito; legendum putem : היתה.

v. 13. הוא sc. הגוף.

v. 14. בהתיר מאסרה in solvendo, liberam dimittendo

1 הַמות עולה היא למעלה, ואין לה מָסָךְ מבדיל;
2 והנפשות הטובות הולכות מֵהָלְאָה לים אוקינוס
3 בגן עדן של מַטָּה בקו השוה; והרעות הולכות
4 לַאֲבַדּוֹן אל ארץ חשך וצלמות. הנה זאת חקרנוה
5 פלוסופית הנזירים הנקראים אשינוש. ומי שנכנס
6 במנהג הזה מעולם לא יצא ממנו. וימצא ביניהם
7 אנשים מדברים עתידות וזה לפרישותם ולקדושתם
8 ולְשָׁמְרָם עצמם מטומאה, וברוב מסכימים עם
9 הנביאים. והם קרובים לחמשה אלפים נזירים.

---

vinctam = cum horâ mortis corpus animam veluti in carcere hucusque vinctam liberam dimittit, etc.

v. 2. אוקינוס Oceanus.

v. 3. קו השוה linea æquinoctialis.,

v. 7. לפרישותם. ל propter.

CAP. VI.

GRAMMATICI ET LEXICOGRAPHI.

I.

ספר מִכְלל הַדִּקְדּוּק לר׳ דוד קמחי

—

PRÆFATIO IN OPUS SUUM GRAMMATICUM.

נְאוּם דוד בן יוסף בן קִמְחִי הַסְּפָרָדִי: יתברך ויתעלה הַשֵּׁם רוח אדם בקרבו ודעת ותבונה בלבו לחקור ולדעת; נפש היודעת, לדרוך שביליה ולאחוז מַסְלוּלֶיהָ, לְפַלֵּס מַעְגָּלֶיהָ, לָלֶכֶת בדרכי יֹשֶׁר ובִנְתִיב כֹּשֶׁר, לַחֲזוֹת בנֹעַם יְיָ. ויבחר בישראל מכל הָאֻמּוֹת, ובלשון עֵבֶר מכל הלשונות. ובו נגלה לעמו באחד ההרים; וידבר להם עשרת הדברים. וצוה על ידי נביאו ללמד

---

v. 1. ספרדי Hispanus.

להם מצות וחקים ומשפטים צדיקים; ויהיו מלומדים בנעוריהם לשון עבר אביהם. ומיום גלו אבותינו בארץ לא להם בין הגוים ההם, וילמדו לשונם וישכחו לשון הקדש, עד הִרְגִּילוּ בניהם ובני בניהם עד היום הזה לְדַבֵּר לשון נָכְרִיָּה ושׂפה זרה, איש ללשונו בְּאַרְצוֹתָם, לפי מקומות גָּלוּתָם, בְּקֵדָר, בֶּאֱדוֹם, ובכל לְאוֹם וּלְאֹם. ולא נמצא בידינו רק מה שנשאר כתוב אצלנו עשרים וארבעה ספרים, וּמִלִּים מעטים בדברי הַמִּשְׁנָה. ועל כן צריכין אנו לְהִזָּהֵר על מה שיש

---

v. 2. ומיום Verum ex quo die, etc.

v. 3. ארץ לא להם. Nota hic Ellipsin relativi אשר; de câdem præclarè agit Gesenius Lehrgeb. § 199. Sensus : *terra aliena.*

v. 6. איש — בארצותם. Sensus : pro linguâ quæ in usu erat in regione quam unusquisque incolebat.

v. 7. בקדר באדום. Sensus : pro vario loco deportationis eorum, in Arabiam, in Edom; nomine Edom Judæi intelligunt regnum Christianorum et imperium Romanum, ut probat Buxtorfius in Lexico majori, ad vocabulum אדום.

בידינו מן הלשון, לְהַנְהִיגוֹ כְּמִשְׁפָּטוֹ, וְשֶׁלֹּא להשחיתו, ולְדבר בו דברים אשר לא כן. אָמְנָם קַדְמוֹנַי וְהִזְהִירוּנִי עליו והוֹרוּנִי נְתִיבָתוֹ החכמים אשר לפנינו. וראש הַמּוֹרִים וּמְיַשְּׁרֵי הלשון החכם יהודה פיסי המכונה חיוג. מְצָאוֹ בזמן ההוא מעוות בפי אנשים וְנִשְׁחָת בלשונותם. ויחבר שני

---

v. 1. ושלא. Suspicor irrepsisse hic mendum Typographicum; putem, deleto ש, legendum esse ולא.

v. 3. נתיבתו semitam ejus, h. e. Hebraicæ linguæ regulas.

v. 5. פיסי Fezzanus, h. e. ex urbe Fez. Gesenius (*Geschichte der Hebräischen Sprache und Schrift*, *Leipzig*. 1815, *p*. 96) scribit ejus viri nomen fuisse: Bar David Passi. Hoc vero undè habeat ignoro; certè non ex eo quod vocatur פיסי; nam eo vocabulo designatur tantum unde oriundus sit, uti patet ex Catalogo Grammaticorum Judaicorum hebraico quem ex Codice Bibl. Oratorii Parisiensis descripsit Ungerus; in quo dicitur: ר׳ יְהודה בן ר׳ דוד ··· מן מדינת פי״ס הַמְכֻנֶּה חייוג h. e. R. Jehuda filius R. David ex urbe Fez, cognominatus Chiug. Hic certè nomen ejus Passi fuisse non commemoratur.

v. 6. מעוות est Particip. Pyal.

ספרים מְאִירִים כַּסַּפִּירִים: ספר בַּעֲלֵי הָרִפְיוֹן וספר בעלי הַכֶּפֶל; נותני לשון למודים, פוקחי עינים עורות, ולשון עלגים תמהר לדבר צחות. ואחריו החזיק החכם רבינו יונה אשר מלאו לבו לכתוב ספרים רבים ולהאריך בדקדוק הלשון ובעניניו על כל אשר לפניו, מאשר ראינו אנחנו. ואחרים רבים הִתְעַסְּקוּ בְּדִקְדוּק הלשון, ויכתוב כל אחד מהם ספרים על שמו; ואם יבא אדם ללמד חכמת הדקדוק, יִלְאֶה ללמוד כל הספרים אשר חברו המחברים, ויצטרך להתעסק בהם כל ימיו. ולא טוב היות האדם עֲרִירִי בחכמת הדקדוק. אבל

---

v. 1. ספר בעלי הרפיון h. e. *liber de remissis* seu *laxatis*. Videtur agere de Verbis et Nominibus quæ non gravantur Dagesh, uti ait Bartolocci in Bibl. Rabb. —

Ibid. ספר בעלי הכפל. Agit de verbis geminantibus secundam radicalem.

v. 8. ואם וכו'. Sensus : si quis vellet libros hos omnes perlegere ad comparandam sibi scientiam Hebraicæ Grammatices etc.

v. 10. ולא טוב וכו. Sensus : verum non expedit ut aliquis Grammaticæ tantum operam det etc.

צריך להתעסק לו בתורה, ובמצות, ובפירושם, וּבְצָרְכֵי עִנְיָנָם, בדברי רבותינו, זכרם לברכה; ולהתעסק בדקדוק על דרך קצרה, בדרך שֶׁיַּסְפִּיק לו ללמוד הַתֵּיבוֹת כְּתִקּוּנָם, וְלָדַעַת יִתְרוֹן האותיות וְחֶסְרוֹנָם, וּלְהִזָּהֵר בו, בדבריו, בְּבֵיאוּרָיו, ובמכתביו וּבַחֲרוּזָיו. וגם רבותינו ז"ל הזהירוני בזה, ואמרו: לעולם יְלַמֵּד אדם לתלמידו דרך קצרה. והספרים אשר יתעסק בהם האדם לְמַלְּאֹת רַב סִפְקוֹ מן הדקדוק, הם: ספרי החכם ר' יהודה, עם מה שהוסיף עליו החכם רבינו יונה ז"ל. ולדעת הענינים: ספר השרשים;

---

v. 2. זכרם לברכה. Communiter id per compendium scribendi effertur ז"ל.

v. 11. יונה. Est hic R. Jonas גנאח (Gannach) Grammaticus insignis Hispanus (Sæc. XII) qui Grammatico suo operi, quod inscribitur סֵפֶר הָרִקְמָה (opus phrygionicum), addidit Lexicon (סֵפֶר שָׁרָשִׁים) in quo potissimum explicat vocabula ad historiam naturalem, pondera et mensuras et similia pertinentia. Cf. Gesenii *Geschichte der Hebr. Sprache und Schrift*, § 29, 30.

ואע"פי שיש בהם דברים הרבה שלא לְצֹרֶךְ
ושילמוד הלומד בִּלְתָּם מה שיצטרך לו; וגם
במקומות חסרים מה צריך לו. ויגר יי את רוחי
וַיְאַמֵּץ את לבבי לכתוב ספר בדרך קצרה.
ובאתי כִּמְלַקֵּט שִׁבֳּלִים אחרי הקוצר, וכמעולל
אחרי הבוצר. ויצאתי בעקבותיהם לְקַצֵּר דבריהם,
ולכתוב ספר, קראתי שמו ספר מִכְלוֹל; כי רצוני
לכלול בו דקדוק הלשון וענינו על דרך קצרה,
כדי שֶׁיְּהֵא נקל לתלמידים ללמוד אותו, ולהבין
נתיבתו; ויהיה מְזוּמָּן להם בו כל מה שיצטרכו
לדקדוק ולענין. ואכתוב חלק הדקדוק, ואחריו
חלק הָעִנְיָן, ודרכתי בְּסִדּוּרוֹ דרך הראשונים, לְסַדֵּר

---

v. 1. ואעפי וכו׳. Sensus : quamvis habeantur in libris duobus supra notatis, superflua multa, quæ sufficienter quis addiscat sine eorum librorum ope, et quædam desint quæ necesse fuerat adnotare.

v. 3. ויגר Itaque suscitavit etc.

v. 11. ואכתוב וכו׳. Sensus : Primum conscribam eam operis mei (מכלול) partem quæ agit de Grammaticâ, deindè Lexicon, ordine Alphabetico exarabo.

המלות על סדר האותיות שיהא נִדְרָשׁ לדורשו
ונמצא למבקשו.
ואומר בתחלה כי לשון הקדש, וכן כל לשון,
נחלק לשלשה ראשים: שֵׁם, פֹּעַל, מִלָּה. ואכתוב
בתחלה שער דקדוק הפעלים, ואפעלפי שֶׁהַשֵּׁם
קודם לפועל, כי הפועל יצא מהשם; ואמרו כי
השם כמו הגוף נוֹשֵׂא הַמִּקְרִים, והפעל כמו
מקרה; אבל מפני אֹרֶךְ תכוּנַת הפעלים, אכתב
שער דקדוק הפעלים תְּחִלָּה, ואחריו שער דקדוק
השמות, ואחריו שער דקדוק המלות. אבל בחלק
הענינים אֲפָרֵשׁ שלשתן בְּיַחַד, על סדר האותיות.
ומֵיְיָ, אשר לו נִתְכְּנוּ עלילות ולו נָאווּ תהלות,
אשאל העזר לְהָחֵל וּלְכַלּוֹת.

---

v. 5. שער דקדוק הפעלים Caput *(porta)* Grammaticæ verborum = quod de verbis tractat.

v. 6. ואמרו וכו' dixerunt enim *nomen* esse veluti corpus quod sustinet accidentia, *verbum* autem esse quasi accidens.

v. 10. בחלק הענינים h. e. in Lexico.

v. 11. אפרש hic *explicabo, exponam.*

v. 2. נאוו (rad. נאה) *congruunt, conveniunt.*

DE USU ET SIGNIFICATIONE QUARUMDAM FORMARUM GRAMMATICALIUM.

—

יש פעלים שתאמר כל הבנין מהם, ולא תאמר מהם לא פוֹעֵל ולא פָעוּל, כי יבא שם הַתֹּאַר מהם במקום פועֵל וּפָעוּל, כמו: קָרוֹב וְרָחוֹק; לא תאמר, לֹא רוֹחֵק ולא רָחוּק, לא קוֹרֵב ולא קָרוּב; וכן: קָטוֹן, גִּבּוֹר, חָזָק, חָכָם, סָבָל, רָשָׁע, צַדִּיק; לֹא תאמר מהם: קוֹטֵן וְקָטוּן, ולא גוֹבֵר ולא גָבוּר, ולא חוֹכֵם וְחָכוּם. ומן יָכוֹל לא מצאנו לֹא פּוֹעֵל ולא פָעוּל, ולא תֹּאַר בַּמִּקְרָא; אבל בַּמִּשְׁנָה מצאנו הַתֹּאַר יָכוֹל, יְכוֹלָה, יְכוֹלִים, יְכוֹלוֹת.

---

v. 8. מקרא vocatur S. Codex totus; nonnumquam vocabulum hoc notat tantum librum unum alterumve sacræ Scripturæ, aliquando non nisi unum aliquem versiculum.

Ibid. משנה vocatur textus Talmudicus, cujus גמרא (Gemara) explicatio et supplementum est.

—

במקומות מְעטים יִמָּצְאוּ בנין פִּעֵל הַדָּגוּשׁ ובנין הִפְעִיל פעלים עומדים. וכשהם עומדים הם לְחַזֵּק הַפְּעוּלָּה, לפי באו בזה הבנין. וזה הֶפְרֵשׁ יש בין קַל עוֹמֵד, ובין בנין פעל או הפעיל עוֹמֵד: כמו: וְשֵׂעָר שָׁחוֹר צָמַח בּוֹ; שהוא עומד מן הקל; וכן וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ, מן הַדָּגוּשׁ עומד; אֶלָּא שזה מורה על רוב הצמיחה; ועל מהירותה, לפי נשתמשו בבנין הדגוש. וכן אָדְמוּ עֶצֶם מִפְּנִינִים; עומד: וכן יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע; עומד: אלא שזה יותר אָדוֹם.

---

v. 1. במקומות וכו'. Sensus : occurrunt nonnumquam formæ *Piel* et *Hiphil* in significatione *intransitivâ*.

v. 4. קל עומד h. e. בנין הקל Conjugatio *Kal*, h. e. levis (quia sine Dagesh), in significatione *intransitivâ* (עומד).

v. 5. ושער — בו Levit. XIII, 37.

v. 6. ושערך צמח Ezech. XVI, 7.

v. 8. אדמו — מפנינים Thren. VI, 7.

Ibid. יאדימו כתולע Isaiæ I, 18.

II.

מקנה אברם לר׳ אברהם דבלמש

—

DE VARIO USU PARTICULÆ VAU.

—

וְשִׁמּוּשֵׁי הוָ״ו הם תשעה. הראשון הוא לקשור וּלְחַבֵּר בין השמות, כמו: זהב וכסף ונחשת; ובין הפעלים, כמו: ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את הבכורה; ובין המאמרים, כמו: ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם; וו״ו זה השמוש קראו המדקדקים וָו״ הָעָטֵף. וּכְשֶׁתִּפּוֹל בין השמות, לפעמים תבא בין כל שם ושם, ולפעמים אחר שנים או שלשה או ארבעה שמות. כמו: ראובן שמעון לוי ויהודה, שֶׁוָ״ו ויהודה מחברת כל השמות הקודמים....

v. 9. שוו ויהודה quia Vau vocabuli ויהודה.

—

1 החמישי הוא להורות שותפות, כמו עם; כעון:
2 בואלה שמות, סימן א': ויהי כל נפש יוצאי ירך
3 יעקב שבעים נפש ויוסף היה במצרים; שפירושו
4 בהכרח: עם יוסף; כי לולי זה, היה משמע
5 הכתוב, שיוצאי ירך יעקב שבעים, ונוסף עליהם
6 יוסף שהיה במצרים. ואלו היה כן, היו שבעים
7 ושלשה עם יוסף ובניו שהיו במצרים.
8 השמוש הח' הוא החלוק. ואזהו"ו קושרת הדבור,
9 ומחלקת הענינים; ובה כח מלת או, כמו: ומקלל
10 אביו ואמו; שאין המובן: מקלל האב והאם יחד,
11 אבל, האב לבד או האם לבד. וכן בקשר עטף:
12 איש אמו ואביו תיראו; כלומר: מי שיש לכם

---

v. 1. החמישי quintus (sc. השמוש) usus τῦ Vau.

Ibid. כמו עם h. e. sicut præpositio עם.

v. 2. ואלה שמות. Ita ab ejus primis vocibus librum Exodi indicari notum est; sumuntur autem hìc ad modum substantivi hæ duæ voces; hinc construuntur cum præp. ב.

אב, תיראו את האב, ואשר לכם אם, תיראו האם; שהו״ו מושכת כל הַקּוֹדֵם.

III.

ספר השרשים והוא חלק שני מהמכלול
שחבר ר׳ דוד קמחי

—

DE VOCABULO יום

—

יום. מלת יום ידוע. פעמים היא זמן היות השמש על הארץ לבד, כמו: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם (בראשית א׳, ה׳.), כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה (שמות י׳, יג״.), וכן רבים; ופעמים כולל

Nota. Verba locorum ex S. Codice aut aliundè causâ exempli aut ob aliam rationem adductorum puncta vocalia adscripta habent; quo signo distinguuntur a verbis auctoris.

v. 3. ידוע. Sensus : vocabulum יום quid universè notet, nemo ignorat.

Ibid. זמן היות tempus *essendi* = quo est.

היום והלילה: וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד (בראשית א׳, ה׳.), שָׁמוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ (דברים ה׳, יב״.), וכמוהם רבים. — וּבְהֵכָּפֵל המ״ם יורה על זמן השמש לבדו: או יוֹמָם וָלָיְלָה (במדבר ט׳, כא״.), יוֹמָם יְצַוֶּה יְיָ חַסְדּוֹ (תהלים מב״, ט׳.), לא יָמִישׁ עַמּוּד הֶעָנָן יוֹמָם (שמות יג״, כב״.), וכן כולם. או יוֹמַיִם (שמ׳ כא״, כא״.), פרושו: שני ימים. והקבוץ: יָמִים רַבִּים (אסתר א׳, ד׳.). ושב הנח שהיה עם החלם במלת יום קמץ גדול ברבים. וכן ראש רָאשִׁים; אבל בהסמיכו יאבד הנח, מה

---

v. 8. קבוץ propriè notat *collectionem;* sed apud Grammaticos *numerum pluralem* indicat. Nonnumquam et מקובץ (Partic. Pual a קבץ) invenias, h. e. *plurale factum, in numerum pluralem deductum vel flexum,* cujus oppositum est נפרד h. e. *separatum*, sive *numerus singularis*, ut docet Buxtorfius, Lexic. maj. ad voc. קבץ. Alias communiter *numerus pluralis* dicitur לשון רבים.

v. 10. סמיכו etiam legitur in recentissimâ Ed. hujus lexici; alibi vocabulum hoc סמיכות scribitur. Itaque dicendum ת per *apocopen* deesse; quo modo promiscuè etiam מלכות *regnum* et מלכו invenias.

שאין כן בְּרָאשִׁים, כי הוא נכתב בו הנח, כָּל־יְמֵי אֲשֶׁר יִשְׁכֹּון הֶעָנָן (במדבר ט׳, יט״.). שְׁנָתַיִם יָמִים (בראשית מא״, א׳.); פרושו: שנים שלמים; וכן חֹדֶשׁ יָמִים (שמ׳ כט״, יד״.); כי לא תשלם לנו החדש והשנה כי אם ביום שלם, לא במקצת היום; ולפיכך נקראה השנה ימים. תֵּשֵׁב הַנַּעֲרָה אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עָשׂוֹר (בראשית כד״, נה״.); פירוש: שנה או עשרה חדשים; וכן: אוֹ יֹומַיִם אוֹ חֹדֶשׁ אוֹ יָמִים (במדבר ט׳, כב״.); יָמִים תִּהְיֶה גְאֻלָּתוֹ (ויקרא כה״, כט״.); לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה (שמות יג״, י׳.), משנה

v. 1. מה שאין כן id quod non ita (est) etc.

Ibid. הוא nominativ. absolut.

v. 10. משנה לשנה h. e. *ab anno in annum* (quotannis); sicque Kimchi explicat phrasin præcedentem: מימים ימימה; ubi observandum, Kimchium sæpè subjicere explicationem vocabulo explicando, quin id, ut alibi solet, præmisso פירוש vel simili vocabulo præmoneat. Prætereà obiter hic notandum est, eumdem, postquam de unâ vocabuli formâ dixit, de aliâ dicturum, sæpè ab unâ ad aliam traducere lectores nihil præmonitos. Ita v. g. in principio hujus tractatûs de יום, postquam de singularis numeri formâ hujus vocabuli egit, transit ad dualem, nihil præmonendo.

לשנה; עֲשֶׂרֶת כֶּסֶף לַיָּמִים (שופטים יז״, י׳.), לשנה. ויש מפרשים כן לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים מַעְשְׂרֹתֵיכֶם (עמוס ד׳, ד׳.), כמו שנאמר: מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת־כָּל מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ (דברים יד״, כח״.); כלומר: אף על פי שתביאו זבחיהם כראוי, מה יועילו אחר שתרבו לפשוע? כמו שאמר במקום אחר: אֲנִי יְיָ שׂוֹנֵא גָזֵל בְּעוֹלָה (ישעיה סא״, ח׳.). אֲשֶׁר יָשַׁב דָּוִד בִּשְׂדֵה פְלִשְׁתִּים יָמִים וְאַרְבָּעָה חֳדָשִׁים (שמואל א׳ כז״, ז׳.), שנה וארבעה חדשים. אבל קשה הוא לפרש זה ימים שנה, כי היאך היו כל הענינים ההם אשר היה לשאול עם דוד בח׳ חדשים? כי שתי שנים מלך שאול לבד. ויש לפרש כי ארבעה חדשים וימים מן החדש החמשי היה בשדה פלשתים; ולא זכר מנין הימים. וכן אמר התרגום: יוֹמִין

v. 5. כלומר. Interpretatio verborum S. Scripturæ ultimo loco adductorum.

v. 10. אבל וכו׳. Totius hujus loci, quia arduus est, interpretationem habes, Lector, in Vol. 2, notâ i. h. l.

וְאַרְבָּעָה יְרָחִין. ועדיין נשארה שאלה, מה שאמר אכיש: אֲשֶׁר הָיָה אִתִּי זֶה יָמִים אוֹ זֶה שָׁנִים (שמואל א׳ כט״, ג׳.); ויש לפרשו: אשר היה אתי זה ימים, ואני מכירו לטובה, כאילו היה אתי זה שנים. ויאמר יום על העת: בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל־בְּכוֹר (במדבר ח׳, יז״.) פירוש: בעת. יוֹם צָעַקְתִּי בַלַּיְלָה נֶגְדֶּךָ (תהלים פח״, ב׳.); וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שֹׁרֶשׁ יִשַׁי אֲשֶׁר עוֹמֵד לְנֵס עַמִּים (ישעיה יא״, י׳.); וְחָרָה אַפִּי בוֹ בַיּוֹם הַהוּא (דברים לא״, יז״.); הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם בְּשׂוֹרָה (מלכים ב׳ ז׳, ט׳.). ופעמים יבא עליו כ״ף האמתי: הִשָּׁבְעָה לִי כַּיּוֹם (בראשית כה״, לג״.), כלומר: העת הזאת. וכן: כִּי אֹתוֹ כְהַיּוֹם תִּמְצְאוּן אֹתוֹ (שמואל א׳ ט׳, יג״.); כלומר: זאת השעה תמצאון אותו; וכן: קַטֵּר יַקְטִירוּן כַּיּוֹם הַחֵלֶב (שמואל א׳ ב׳, טז״.). אבל, וַיְהִי כְּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה (בראשית לט״, יא״.), היא כ״ף הדמיון;

---

v. 5. ויאמר Impersonaliter : usurpant etiam vocabulum יום pro tempore aliquo universè indicando.

ופירושו: ויהי יום אחד כהיום, ויבא הביתה לעשות מלאכתו. כי היו לו ימים קבועים לעשות מלאכה בבית, או לחשוב חשבונות. ויתחבר יום בלשון נקבות: זְכוֹר יְמוֹת עוֹלָם (דברים לב״, ז׳.); כִּימֵי נֹחַ זאת לִי (ישעיה נד״, ט׳.); נמצא במקצת ספרים מדויקים מלה אחת. וכן תרגום יונתן: כְּיוֹמֵי נֹחַ.

DE VOCABULO אהב

—

אהב. וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף (בראשית לז״, ג׳.); כַּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו (בראשית כז״, יד״.); כִּי אֲהֵבְךָ וְאֶת־בֵּיתֶךָ (דברים טו״, טו״.); וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת־עֵשָׂו (בראשית כה״, כח״.); לְזֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבְךָ

v. 6. נמצא וכו׳. Sensus: τὸ כימי in exemplaribus correctioribus (ספרים מדויקים) non legitur כִּי מֵי, quasi duo essent vocabula, sed כימי, vocabulum unum; atque ita etiam legit Jonathan, uti constat ex ejus Chaldaicâ Paraphrasi.

(דברי הימים ב׳, כ׳, ז׳.), כמו: בֹּרַאֲךָ יַעֲקֹב (ישעיה מג״, א׳.); חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ (שמות כג״, ה׳.); אֲשֶׁר־אָנֹכִי שֹׁלֵחֲךָ (שמואל א׳ כא״, ג׳.); אָהֲבוּ הֵבוּ (הושע ד׳, יח״.); אבל הֵבוּ משרש יָהַב, כמו שאני עתיד לבארו במקומו בעזרת השם. אֶהֱבוּ אֶת־יְהוָֹה (תהלים לא״, כד״.); אֲנִי אֹהֲבַי אֵהָב וּמְשַׁחֲרַי יִמְצָאֻנְנִי (משלי ח׳, יז״.); וָאֹהַב אֶת יַעֲקוֹב (מלאכי א׳, ב׳.). והנפעל: הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִם (שמואל ב׳ א׳, כג״.). והפועל הכבד: וְרִדְּפָה אֶת־מְאַהֲבֶיהָ (הושע ב׳, ז׳.); תְּאֵהֲבוּ פְתָיִ (משלי א׳, כב״.); והצרי במקום פתח. והשם: אִם תָּעִירוּ וְאִם תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה (שיר השירים ב׳, ז׳.); אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת־כָּל־הוֹן בֵּיתוֹ בְּאַהֲבָה (שיר השירים ח׳, ז׳.); נִפְלְאַתָה אַהֲבָתְךָ לִי (שמואל ב׳, א׳, כו״.). אבל לְאַהֲבָה אֶת־יְיָ אֱלֹהֶיךָ (דברים יט״, ט׳.); בְּאַהֲבָתוֹ אוֹתָהּ (בראשית כט״, כ׳.); מקור בתוספת ה״א. והשם בלשון זכר: אַהַב; וקבוץ:

---

v. 4. אבל הבו וכו׳. הֵבוּ, ait auctor, esse a verbo יהב non vero ab אהב, juvante Deo, demonstraturus sum suo loco.

אַיֶּלֶת אֲהָבִים (משלי ה׳, יט״.). ומשקל אחר: נִתְעַלְּסָה בָּאֳהָבִים (משלי ז׳, יח״.); האל״ף בקמץ חטף. והנפרד אֹהֶב בפלס אֹהֶל. וכל שהם מעיקר זה ענינם ידוע.

DE VOCABULO חשב

—

חשב. וְשָׁאוּל חָשַׁב לְהַפִּיל אֶת־דָּוִד (שמואל א׳, יח״, כה״.); וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֲשָׁבָהּ לְטֹבָה (בראשית נ׳, כ׳.); וְלֹא יָדַעְתִּי כִּי־עָלַי חָשְׁבוּ מַחֲשָׁבוֹת (ירמיה יא״, יט״.); וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכֹּרָה (שמואל א׳, א׳, יג״.); יַחְשֹׁב תְּהוֹם לְשֵׂיבָה (איוב מא״, כד״.); פירוש: הרואה התהום לבן

---

v. 1. משקל notat *pondus*. Apud Grammaticos autem vocabulum hoc indicat *formam* vocabulorum; idem dicito de פלס (v. 11) quod *stateram*, *bilancem*, *trutinam*, *pondus* notat; apud Grammaticos autem significat *formam vocum, ad quam aliæ similes referuntur et quasi appenduntur*, ut ait Buxtorfius Lexic. maj. i. h. v.

יחשבהו לשיבה. והכבד: חִשַּׁבְתִּי יָמִים מִקֶּדֶם (תהלים עז״, ו׳.); וָאֲחַשְּׁבָה לָדַעַת זֹאת (שם עג״, טז״.); מַה־תְּחַשְּׁבוּן אֶל־יְ״יָ (נחום א׳, ט׳.); לֵב אָדָם יְחַשֵּׁב דַּרְכּוֹ (משלי טז״, ט׳.); וְאֵלַי יְחַשְּׁבוּ (הושע ז׳, טו״.); וְהָאֳנִיָּה חִשְּׁבָה לְהִשָּׁבֵר (יונה א׳, ד׳.); פירוש: חשבו אנשי האניה שתשבר האניה; על דרך: וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה (בראשית מא״, נז״.); שפירושו: וכל אנשי הארץ; וַתִּרְעַב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם (שם מא״, נה״.), והדומים להם. ענין מחשבה ידוע. ולפי שהאומנות הוא דרך המחשבה, אמרו כן בענין האומנות: לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת (שמות לא״, ד׳.); מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם (שם כו״, א׳.). והשם: וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ (שם כח״, ח׳.); בחמש נקדות. וַיַּעַשׂ בִּירוּשָׁלַםִ חִשְּׁבֹנוֹת (דברי הימים ב׳

---

v. 2. תהלים עג״ טז״. טז valet 16. sc. ט+ז. Atque ita scribunt Judæi pro יו superstitiosè, puto, quamquam non sat video quænam illos heic religio moveat.

v. 6. על דרך phrasis est quæ inservit collationi unius dictionis cum alterâ = sicuti.

v. 9. והדומים להם et his similia = et cætera.

v. 14. בחמש נקדות h. e. *quinque puncta* habet חֵשֶׁב.

כו", טו".); ודגש השי"ן לתפארת. וכבר כתבנו הדומים לו בחלק הדקדוק. ואמרו כן במלאכת החשבון, וחכמת הפילוס"פיא: וּבַקֵּשׁ חָכְמָה וְחֶשְׁבּוֹן (קהלת ז', כה".); כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן (שם ט', י'.); וְהֵמָּה בִקְשׁוּ חִשְּׁבֹנוֹת רַבִּים (שם ז', כט".); ודגש השי"ן לתפארת; רוצה לומר: תחבולות וענינים על מעשה הבורא למה עשה כך ולמה היה כך, והוא עשה אותו ישר וכל מעשהו באמונה. ובענין המספר כמו כן, לפי שהמספר תלוי במחשבה: לֹא יַחְשֹׁב יְיָ לוֹ עָוֹן (תהלים לב", ב'.). והנפעל: אַךְ לֹא־יֵחָשֵׁב אִתָּם הַכֶּסֶף הַנִּתָּן אֶל־יָדָם (מלכים ב', כב", ז'.). והפעל הכבד: וְחִשַּׁב אֶת־שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ (ויקרא כה", כז".); וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים (מלכים ב' יב", טז".). וההתפעל: וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב (במדבר כג", ט'.).

---

v. 1. ודגש וכו'. Sensus : in vocabulo חשבנות dagesh est euphonicum ; atque hujusmodi reduplicationis quæ fit euphoniæ causâ alia exempla jam dedimus in operis nostri parte priore quæ הדקדוק inscribitur.

וקרוב לענין זה: לֹא חָשַׁב אֱנוֹשׁ (ישעיה לג״, ח׳.), כלומר: לא הרגיש להם ולא חשבם למאומה. וכמוהו: נִבְזֶה וְלֹא חֲשַׁבְנֻהוּ (שם, נג״, ג׳.); אֲשֶׁר כֶּסֶף לֹא יַחְשֹׁבוּ (שם יג״, יז״.); וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ (מלאכי ג׳, טז״.); יְיָ יַחֲשָׁב־לִי (תהלים מ׳, יח״.), כלומר שיחשבו לפניו תפילותי ותחינותי, ויגיש אל העוני ואל הדלות שאני בו. ומזה אמרו רבותינו ז״ל (עבודה זרה כה״, עב״.) לאיש נכבד, אדם חשוב. והנפעל: אֵין כֶּסֶף לֹא נֶחְשָׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה (מלכים א׳ י׳, כא״.); פירוש: אין כסף לכל הכלים, כי כלם היו זהב, בעבור כי לא נחשב הכסף בימי שלמה למאומה; וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם (במדבר יח״, כז״.); מַדּוּעַ נֶחְשַׁבְנוּ כַבְּהֵמָה (איוב יח״, ג׳.); כִּי בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא (ישעיה ב׳, כב״.); הֲלֹא נָכְרִיּוֹת נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ (בראשית לא״, טו״.);

v. 7. עבודה זרה titulus est tract. Talmud. de cultu extraneo = idololatriâ. Porrò sensus est : Rabbini præstantem aliquem virum dicunt חשוב *reputatum*. Cf. Gallicum : *un homme de* réputation. —

לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה (ויקרא ז׳, יח״.); רְפָאִים יֵחָשְׁבוּ אַף הֵם כַּעֲנָקִים (דברים ב׳, יא״.).

IV.

אהל מועד לר׳ שלמה מאורבֿינו.

—

SYNONYMA VOCABULI יין

—

יין. הא״הל על היין תאמר לששה פנים. תאמר יין; וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב־אֱנוֹשׁ (תהלים קד״.). ותאמר חמר; וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר (דברים לב״.); תרגום יין חמרא. ותאמר תירוש; וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ (בראשית כז״.); הרצון בו: יין החדש. ותאמר שכר; מִיַּיִן וְשֵׁכָר יַזִּיר (במדבר ה׳.); הרצון בהם: היין הישן, בדברי המתרגם: חמר חדת ועתיק. ותאמר סבא;

v. 3. הא״הל h. e. ut in principio sui Lexici plenè scribit auctor : המלה אשר הונחה להורות.

סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמָּיִם (ישעיה א'.); רוצה לומר: יינך;
כתרגומו: חמרך מערב במיא. ותאמר מלֹאה;
וְכַמְלֵאָה מִן הַיָּקֶב (במדבר יח'.); פרושו בו: היין.

SYNONYMA VOCABULI נפש

—

נפש. הא"הל על הנפש תאמר לששה פנים.
תאמר נפש; נַפְשׁוֹ בְּטוֹב תָּלִין (תהלים כה'.); אַךְ
אֱלֹהִים יִפְדֶּה נַפְשִׁי מִיַּד שְׁאוֹל (שם מט'.). ותאמר
נשמה; נֵר יְהוָֹה נִשְׁמַת אָדָם (משלי כ'.). ותאמר
רוח; וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ
(קהלת יב'.); רוצה לומר: הנשמה. ותאמר יחידה;
מִיַּד כֶּלֶב יְחִידָתִי (תהלים כב'.); פירוש בו: הנשמה;
ואמרו שנקרא כן מפני שהיא בבית החומר
יחידה ואין דומה לה. ותאמר חיה; וְחַיָּתוֹ בָּאוֹר
תִּרְאֶה (איוב לג'.); הרצון בו: נשמתו; כתרגומו:

---

v. 11. בית החומר domus materiæ = corpus.

v. 13. הרצון — כתרגומו. Sensus: vocabulum חיה in laudato sibi loco notat נשמה, quemadmodum id etiam indicat hujus loci paraphrasis Chaldaica (תרגומו).

וְנִשְׁמָתֵהּ בִּנְהוֹרָא מְעַלְיָא תֶּחֱמֵי. ותאמר כבוד; לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד (תהלים ל׳.); וַיָּגֶל כְּבוֹדִי (שם י״ו.); בִּקְהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי; אמרו שהרצון בהם: הנשמה; ואמרו שנקרא כן מפני שהיא כבוד הגוף ויקרו. אמנם, בבראשית רבא וכן בספר הבהיר, לא זכרו מלת כבוד, ואמרו כי ה׳ שמות לנשמה: רוח, חיה, יחידה, נפש, נשמה.

SYNONYMA VOCABULI שמע

—

שמע. הא״הל על ההשמעה וההאזנה תאמר לארבעה פנים. תאמר שמע; וַיַּעֲקֹב שָׁמַע

v. 5. בראשית רבא *Genesis magna;* sic vocatur Glossa magna in librum Genesis; atque ejusmodi Glossæ magnæ habentur in singulos Pentateuchi libros; eodemque modo denominantur; sic v. g. ויקרא רבא est Glossa magna in Leviticum; Glossæ autem omnes simul dicuntur רבות. Solet autem hic liber sæpè indicari per scriptionem compendiariam hanc: ב״ר. Cf. Buxtorf. *de abbreviaturis*, i. h. v.

v. 6. בהיר *Bahir* vel *Sepher habbahir*, h. e. *Liber illustris*, *Lucidarius Kabbalisticus*. Liber est omnium

20

(בראשית לד״.); וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־קוֹל הַנַּעַר (שם כא״.). ותאמר אזן; הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם (דברים לב״.); לֹא שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ (ישעיה סד״.); וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ (שם א׳.); הרצון בהם: ההשמעה; והלשון נגזר מן אוזן, ומזה פירושו. אָזִין עַד תְּבוּנוֹתֵיכֶם (איוב לב״.); שֶׁקֶר מֵזִין עַל לְשׁוֹן הַוֺּת (משלי יז״.); ומשפטם: אאזין, מאזין. ותאמר קשב; הַקְשִׁיבָה לְקוֹל שַׁוְעִי (תהלים ה׳.); הִקְשִׁיב בְּקוֹל תְּפִלָּתִי (שם סו״.); וְאַל נַקְשִׁיבָה אֶל כָּל־דְּבָרָיו (ירמיה יח״.); תְּהִי נָא אָזְנְךָ קַשֶּׁבֶת (נחמיה א׳.); הרצון בהם: ההשמעה. ותאמר סכת; הַסְכֵּת וּשְׁמַע (דברים כז״.); פירושו בו: האזן ושמע.

Rabbinicorum antiquissimus, de profundâ Kabbalâ et mysteriis nominum divinorum conscriptus. Buxtorf. Rabbin. Biblioth. i. h. v. —

v. 2. אזן. Rabbinis frequens est verbum אֵזֵן et אִזֵּן pro *audire*. Cf. Buxtorf. Lexic. maj.

v. 4. נגזר מן Grammaticis est : *derivari ab*.

v. 7. ומשפטם. Sensus : norma Grammatices pro אזין postulasset אאזין et מאזין pro מזין.

SYNONYMA VOCABULI איך

איך. הא״הל הוראת השאלה אצל האיכות
תאמר לשני פנים. תאמר איך; אֵיךְ תֹּאמְרִי לֹא
נִטְמֵאתִי (ירמיה ב׳.); ובתוספת ה״א: אֵיכָה נֵדַע
אֶת־הַדָּבָר (דברים יח״.); ובהכפל הכ״ף: אֵיכָכָה
אֶלְבָּשֶׁנָּה (שיר ה׳.). ותאמר היך; הֵיךְ אָבִיא אֵלַי
אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים (דה״ א׳ יג״.); כמו איך; וכן:
וְהֵיךְ יוּכַל עֶבֶד אֲדֹנִי זֶה (דניאל י׳.).

SYNONYMA VOCABULI איש

איש. הא״הל על הזכרים מחיים המדברי׳ תאמר
לששה פנים. תאמר איש; וְאִישׁ או אִשָּׁה
(ויקרא יג״.); ולפעמים כולל זכר ונקבה, כמו:
אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ (תהלים א׳.). ותאמר

v. 8. חיים המדברים h. e. homines.

אדם; אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם (ויקרא א׳.); וְקוֹלִי אֶל בְּנֵי אָדָם (משלי ח׳.). ותאמר אנוש; וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי (תהלים נה׳.); לַעֲרוֹץ אֱנוֹשׁ מִן הָאָרֶץ (תהלים י׳.). אמרו כי בלשון ערבי קורין לאדם אנוש; והעתיק הערב: והאדם ידע את חוה אשתו — ואלאנסן גמע לחוה זוגתה; ותאמר ·גבר; גֶּבֶר לֹא יִצְלַח בְּיָמָיו (ירמי׳ כב״.); טַלְטֵלָה גָּבֶר (ישעי׳ כב״.); לְכוּ נָא הַגְּבָרִים (שמו׳ י׳.). תרגו׳ איש: גבר. ותאמר מתים; מְתִים יַחֲרִישׁוּ (איוב יא״.); ר״ל: אנשים. וכן: מֵעִיר מְתִים יִנְאָקוּ (איוב יט״.); מְתַיִךְ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ (ישעיה ג׳.); וכן: תִּעֲבוּנִי כָּל־מְתֵי סוֹדִי (איוב יט״.) ותרגם המתרג׳: אנשי רזי. ותאמר בן; כִּי בֶן מָוֶת הוּא (שמואל א׳ כ׳.); כִּי בְנֵי מָוֶת אַתֶּם (שמואל א׳ כו״.); הרצון בהם: איש מות, אנשי מות: בדברי המתרגם: אֲרֵי גְבַר חַיָּיב קְטוֹל הוּא; אֲרֵי בְנֵי גַבְרֵי חַיָּיבֵי קְטוֹל אַתּוּן.

v. 9. תרגום איש גבר. Sensus : *In Paraphrasi Chaldaicâ* איש *redditur* גבר. Aliæ phrases ad idem significandum occurrunt v. 9 et 12.

וכמוהם: לְעֵינֵי בְנֵי עַמִּי (בראשית כג״.); לְכָל־בְּנֵי
הָעָם (דה״ ב׳ לה״.); וכן מזה: אִם בִּן הַכּוֹת הָרָשָׁע
(דברים כה״.); ובא בחירק תמורת הסגול.

SYNONYMA VOCABULI עד

—

עד. הא״הל אל הגבלת מקום או זמן תאמר
לשני פנים. תאמר עד; עַד פֹּה תָבוֹא וְלֹא תֹסִיף
(איוב לח״.); עַד יָבוֹא וְיוֹרֶה צֶדֶק (הושע י׳.) ותאמר
עַל; וְיַרְכָתוֹ עַל צִידֹן (בראשית מט״.); כמו עד. וכן:
הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל־מוּת (תהלים מח״.).

SYNONYMA VOCABULI מות

—

מות. הא״הל על המות תאמר לחמשה פנים.
תאמר מות; יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו

---

v. 3. ובא וכו׳ sensus : in laudato exemplo בן occurrit cum chirek loco τȣ segol.

(יהושע כב״.); הרצון בו: לא מת; כתרגומו: לא מית בחובּיה. ואמרו המפרשים כי הגויעה היא מיתה קלה שאינה באריכות החולי. ותאמר אסון; וְקָרָהוּ אָסוֹן (בראשית מד״.); רוצה לומר: מות; כתרגומו: מותא. ותאמר דבר; דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד (שמות ט׳.) רוצה לומר: מות; כתרגומו: מותא; ומזה אמרו, יַדְבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ (תלים מז״.); וַתְּדַבֵּר אֶת־כָּל־זֶרַע הַמַּמְלָכָה (דה״ב׳ כב״.), וזולתם. ותאמר מגפה; וְהַמַּגֵּפָה נֶעֱצָרָה (במדבר יז״.); רוצה לומר: דבר.

SYNONYMA VOCABULI ארץ

—

ארץ. הא״הל על הארץ תאמר לארבעה פנים.

---

v. 7. ומזה אמרו וכו׳. Sensus : dicunt a דבר (quod auctor suprà dixit tantumdem valere ac מות) derivari vocabula ידבר et תדבר in duobus locis S. Cod. quæ deinceps laudat.

v. 8. תלים. Ita ferè scribere solent Judæi loco תהלים; nos tamen perpetuò תהלים scripsimus.

תאמר ארץ; בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְיָ אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם (בראשית ב׳.); ותאמר אדמה; עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה (בראשית ו׳.); ותאמר תבל; וּמִי שָׂם תֵּבֵל כֻּלָּהּ (איוב לד״.); יָגוּרוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל (תהלים לג״.). הרצון בהם: הארץ; אבל אמרו שאינה כוללת זולתי הישוב, ומלת ארץ כוללת המדבר והישוב. ותאמר חלד. הַאֲזִינוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי חָלֶד (תהלים מט״.); ר״ל: יושבי הארץ, כדברי המתרגם: אָצִיתוּ כָּל דָּיְרֵי אַרְעָא; ומזה על צד ההפוך: עִם יוֹשְׁבֵי חָדֶל (ישעיה לח״.).

SYNONYMA VOCABULI אשר

—

אשר. הא״הל כמו שי״ן השירות תאמר לארבעה

---

v. 5. 'אבל וכו. Sensus : verum dicunt vocabulum תבל non comprehendere nisi eam orbis terrarum partem, quæ inhabitata est (τὴν οἰκουμένην), at vocabulum ארץ comprehendere etc.

v. 9. על צד ההפוך. Sensus : transpositis litteris.

v. 11. שי״ן השירות h. e. littera ש servilis. Litteras serviles universè vocant : אוֹתִיּוֹת מְשָׁרְתִים. —

פנים. תאמר אשר; וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה (במדבר יד״.), וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר (ויקרא כה״.); ותאמר אם; עַד אִם דִּבַּרְתִּי דְבָרַי (בראשית כד״.); כמו שדברתי. וכן: עַד אִם נוֹתַרְתֶּם (ישעיה ל׳.); וְאַחַר אִם אֵינְכֶם שֹׁמְעִים אֵלַי (יחזקאל כ׳.). ותאמר זו; בְּרֶשֶׁת זוּ טָמָנוּ (תהלים ט׳.); פרושו בו כמו שטמנו; וכן: בִּמְזִמּוֹת זוּ חָשָׁבוּ (תהלים י׳.), שחשבו. ותאמר כי; כִּי נִתֵּן לִצְבָאֲךָ לָחֶם (שופטים ח׳.); כמו שנתן. וכן: כִּי הֶעֱלִיתָ בְכֹחֲךָ (במדבר יד״.); כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ (בראשית ג׳.).

SYNONYMA VOCABULI את

—

את. הא״הל הוראת את תאמר לשני פנים. תאמר את; אֵת־הַשָּׁמַיִם וְאֵת־הָאָרֶץ (בראשית א׳.); וַיּוּשַׁב אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן (שמות י׳.). ותאמר אל; אֲסַפְּרָה אֶל חוֹק (תהלים ב׳.); וכן: וַיִּרְדְּפוּ אֶל מִדְיָן (שופטים ז׳.); אֶל דֶּרֶךְ הַגּוֹיִם אַל תִּלְמָדוּ (ירמיה׳ י׳.).

SYNONYMA VOCABULI ערב

ערב. הא״הל הוראת ערב תאמר לשני פנים. תאמר ערב; בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצּוֹת. (שמות יב״.); ואמרו שנקרא כן, מפני שהוא עת החשך ויתערבו הדברים, שלא יכיר אדם ולא יפריד בין דבר לדבר; ומזה לפי המתרגם: זְאֵב עֲרָבוֹת יְשָׁדְדֵם (ירמיה ה׳.), כְּדֵיבֵי רַמְשָׁא יבזונון. ותאמר נשף; קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף וָאֲשַׁוֵּעָה (תהלים קיט״.); וְשָׂבַעְתִּי נְדֻדִים עֲדֵי נָשֶׁף· (איוב ז׳.); וַיַּכֵּם דָּוִד מֵהַנֶּשֶׁף וְעַד הָעֶרֶב (שמואל ל׳.); אמרו שהרצון בהם כמו ערב. ופירוש מהנשף ועד הערב, רוצה לומר: מערב יום זה עד ערב יום שני וכל אותו הערב עד הבקר שהוא מחרתו. ומה שאמר למחרתם? רוצה לומר: מחרת שני הנשפים. ומלת ועד עומד במקום שנים; כאילו אמר: ועד למחרתם.

---

v. 9. ערב וכו׳. Universi hujus loci, quia difficilior est, interpretationem et enucleationem daturi sumus in Vol. II, parte I, i. h. l.

אמנם דעת רז״ל כי הוראת נשף תחלת הלילה כשמתחיל החושך, ותחילת היום כשסר החשך. ואמרו על זה הפסוק (מהנשף ועד הערב) כאילו אמר: מהבקר; כי גם הוא יקרא נשף. ואמרו: אמר רב אשי: תרי נשפי הוו: נשף יממא ואתי ליליא; נשף ליליא ואתי יממא.

SYNONYMA VOCABULI סוף

—

סוף. הא״הל על סוף הדבר ותכליתו תאמר לתשעה פנים. תאמר סוף; סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע (קהלת יב״.); וּמְצָאתֶם אֹתָם בְּסוֹף הַנָּחַל (דה״ ב׳ כ׳.). ותאמר קץ; קֵץ כָּל־בָּשָׂר (בראשית ז׳.), רוצה לומר: סוף. וכן לִקְצוֹת הָאָרֶץ יַבִּיט (איוב כח״.); ותרגומו: לְסַיְיפֵי אַרְעָא יִסְתַּכֵּל; וכן פירשו מזה עַד אָנָא תְּשִׂימוּן קִנְצֵי לְמִלִּין (שם יח״.); והנ״ון תמורת הכפל, כי שורש קץ קצץ; וכן מזה: מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה (דברים טו״.); מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו (ירמיה לד״); רוצה לומר: קץ הזמן שהוא תחלת השביעית.

ותאמר אחרית; טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ; רוצה לומר כתרגומו: טב סוף עסקא. ותאמר תכלית; וּלְכָל־תַּכְלִית הוּא חוֹקֵר (איוב כח׳.); רוצה לומר: סוף; כתרגומו: ולכל סופא. וכן: עַד תַּכְלִית אוֹר (שם כו׳.), עד סוף נהורא. וכן: עַד תַּכְלִית שַׁדַּי תִּמְצָא (שם יא׳.). ותאמר אפס; מֵאַפְסֵי אָרֶץ; (ירמיה יז׳.) רוצה לומר: סופי הארץ; כתרגומו: מסייפי ארעא. ותאמר קצב; לְקִצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי (יונה ב׳.); פירשו בו: לאחריתם וסופם; ותרגומו: לעיקרי טוריא. ותאמר עקב; לְעוֹלָם עֵקֶב (תהלים קיט׳.); פירשו בו: עד סוף: וכן תרגומו: עד סיפא; ומזה פירשו. עֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת יְיָ (משלי כב׳.); סוף ענוה שיהיה עניו הוא מסבת יראת יי; בענין: מצוה גוררת מצוה. ואמרו שנאמר סוף הדבר בלשון עקב, מצד היות העקב סוף הגוף. ותאמר ירך; מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן (יחזקאל לח׳); רוצה לומר כתרגומו: מסייפי צפון; וכמוהו רבים.

---

v. 15. מצד היות sensus : propterea quòd.

ותאמר עוד; בְּעֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים (בראשית מ'.); פירשו בו כמו בסוף; כתרגומו: בסוף תלתא יומין.

V.

מעריך המערכות לר' פיליפא דאקיאן

—

DE VOCABULO זֶה

—

זֶה סיני (שופטים ה'.). מלה מורה ונאמרת על דבר ידוע, או שאדם מורה באצבע, כמו: זֶה ינחמנו (בראשית ה'.).

ב. בָּזֶה ואכלתם (שמואל א' יד".) פ': בזה המקום. וכן: מִזֶּה וּמִזֶּה (שמות יז".); ולפעמים יחסר הב"ית השימוש: עלו זֶה בנגב (במדבר יג".); פ': בזה הדרך.

Nota. Locorum ex S. Scripturâ citatorum ea tantum vocabula puncta vocalia adscripta habent in quæ observatio cadit Grammatica aut Lexicographica.

ג. וכן: זֶה ידעתי כי אלהים לי (תהלים נו'.); פ': בדבר הזה אני מכיר שה' עמי.

ד. מודיע הזמן: זֶה ימים רבים (יהושע כב'.).

ה. ויש מהם שמשרת כמו אשר: זֶה אהבתי נהפכו בי (איוב יט'.); פ': אשר אהבתי. וכן: מקום זֶה יסדת להם (תהלים קד.); פ' אשר יסדת. הר ציון זֶה שכנת בו (תהלים עד'.); פ': אשר. ויש אומרים שהם כמשמע הראשון וזה יכשר. גם נמצאים על הזמנת הזמנה; ואז יתחבר עמו מלת הנה, ומורה מהירות הפעולה בזמנה; קול דודי הנה זֶה בא (שיר השירים ב'.); והדומים.

ו. משבועתך הַזֶה (יהושע ב'.) כמו מדבר שבועתך הזה. ועם חולם: זֹה ראיתי (קהלת ט'.); זֹה מתת אלהים (קהלת ה'.); לשון נקבה. ועם וי"ו במקום ה"א: זוֹ אלמדם (תהלים קל"ב.); ונמצאים עם שורק, ואז הוא לשון זכר ונקבה: עם זוּ יצרתי לי (ישעיה מג'.); והדומים הרבה. ויש שמפרשים קצתם מהם במקום אשר; והמשכת הענין ידון זה. ונמצאים לנקבה עם א' ת': זאת האשה.

DE VOCABULO מה

—

מה. היא מלה בקשה ושאלה לדעת מהות הדבר ועניגו; וטענתו: איך ולמה; כמו: לראות מה יקרא לו (בראשית ב׳.); וכן: וּמַה דמות תערכו לו (ישעיה מ׳.); וכן: מַה זה מהרת למצוא בני (בראשית כז״.); והדומים להם. ואינה שאלה על חי מדבר, אלא על דבר מה; כמו: ויאמרו אחיהם מָה אתם (שופטים יח״.); ר״ל: מה בשורה בפיכם, או, מה אתם אומרים.

ב. במקום מתי. כמו: עד מָה ה׳ תאנף לנצח; כמו: עד מתי. וכן הנקוד בסגול; כמו: עד מֶה כבודי; ר״ל: עד מתי. ויש בסגול שגם הוא כראשון: מֶה עשית לנו (בראשית כ׳.).

ג. ולפעמים נוסף למ״ד בראשה, ויהיה במקום בעבור: לָמָּה זה שלחתני; ר״ל: בעבור מה שלחתני בזה הדרך. ויש מהם נקוד בסגול: לָמֶּה תבכי (שמואל א׳, א׳.); ונמצאים עם כן עם ש״ין לפני הלמ״ד; כמו: שַׁלָּמָה אהיה כעטיה (שיר א׳.).

ונמצאים בלתי למ"ד, וידון כאלו תהיה כמו: ומֶה לא תשא פשעי; ר"ל: בעבור.

ד. ויש שבא להגדיל ולפאר ולרבות הענין; כמו: מָה רב טובך אשר צפנת (תהלים לא".); מַה טובו ומַה יפיו (זכריה ט'.); מֶה עצמו ראשיהם (תהלים קלט'.); ורבים כאלה. גם הוא נהוג במשנה בפרקי אבות, באמרם: מָה אתה! כלומר: אתה מעולה ויקר מאד.

ה. ויש מהם הפכו, כמו: מָה אנוש כי תזכרנו (תהלים ח'.); ואהרון מַה הוא כי תלונו עליו (במדבר יו".); ר"ל שתלונותיכם אינן נגדו רק לגדול ממנו שהוא ה'. עיין המפרשים.

---

v. 6. עם הוא וכו. Sensus : vocabulum in significatione quam auctor ultimo loco notavit etiam occurrit in Mishna, in tract. פרקי אבות.

v. 9. ויש מהם הפכו. Suprà (ד) dixerat auctor de מה vocabulo, illud adhiberi ad rei *excellentiam* significandam; nunc docet *το* מה et contrarium nonnumquam notare sc. *vilitatem*.

v. 10. לשם (h. e. *ibidem*) perpetuò scribit Noster, pro quo alii שם.

v. 12. עיין המפרשים h. e. *consule interpretes;* sic

ו. ומורה הסתר הדבר; כמו: ויעבור עלי מָה (איוב יג׳.); ר״ל: יהיה מה שיהיה ואיני חושש.

ז. לשון נהי; מָה אמולה לבתך (יחזקאל יו׳.); מָה אמך לביא (לשם יט׳.).

ח. כמו איך. מַה נעבוד את ה (שמות י׳.) ר״ל: איך נעבוד. ויש אומרים שאין להוציאו משמעותו. ונמצאים עם כ״ף בתחלה; כמו: כַמָה ימי שני חייך (בראשית מז׳.). ומורה שאלת כמות הדבר או מספרו או הזמן וכיוצא; כַמָה לי עוונות (איוב יג׳.); וההפרש שיש בין איך, הוא, ששאלת איך על תכונת הדבר, וכמה היא שאלה על ענין הדבר ומהותו.

sæpè noster; frequenter tamen Raschi, Aben-Ezra, Abarbanelem nominatim laudat.

v. 3. לשון נהי. Sensus : מה inservit etiam ad exprimendum lamentationem.

v. 6. ויש וכו׳. Sensus : sunt qui velint מה in superiore exemplo in litterali suo significatu intelligendum esse, non verò in significatione איך.

v. 8. Auctor noster sat frequenter verba S. Scripturæ allegat, quin indicet, ex quo libro vel libri capite ea desumpserit.

ט. כמו: או אם: או מַה יענך אביך קשה; ר״ל:
או אם יענך. כלי יקר על פסוק הנזכר.
מה. התרג׳ כמו העבר, חוץ של מדוע שלפעמים
מתרג׳: מָא דֵין; עיין בשורש דין.
מָה אם, מָאִים; פ׳: אולי. בתנא דבי אליהו.

---

v. 2. כלי יקר (*vas pretiosum*). Commentarius est in Josue, Judicum, Samuelis et Regum libros, quem conferre jubet auctor pro interpretatione versiculi memorati או מה וכו׳, qui legitur 1 Sam. c. 20, v. 10.

v. 3. התרג׳ כמו וכו׳. Sensus horum verborum paullò obscuriorum hic est: Chaldaica paraphrasis habet מה cum ה sicut Hebraica scriptio; excipe tamen vocabulum Hebraicum מדוע quod nonnumquam in paraphrasi invenias redditum מא דין, scilicet מא cum א non cum ה. Deindè auctor amandat lectorem ad vocabulum דין.

v. 5. Docet ex מה אם contrahi מאים hocque tantumdem valere ac אולי *fortasse*; pro quo laudat librum cujus titulus: תנא דבי אליהו *Traditio domûs Eliæ*. Nota per apocopen dici בי pro בית; de quâ videsis Fürst (Lehrgebäude der Aramäischen Idiome mit bezug auf die Indo-Germanischen Sprachen. Leipzig, 1835), p. 71, § 80.

מָה לי לשקר במקום עדים? פ׳: לא יהיה לי תועלת אם אשקר בדבר שיש עדים. מָהות; פ׳. קַאנְטִיטֵא. אֵיכות; קַאלִיטֵי; וידוע.

DE VOCABULO עזפן

—

עַזְפַן. פ׳: מי שאין לו בושת; והוא כמו עז פנים; והוא נהוג מאד. וכאשר יצטרך לעשות הרבוי, יומרו עַז פָּנִים.

DE VOCABULO עלם

—

עלם. וְנֶעְלַם דבר (ויקרא ד׳.); תהי נַעֲלָמָה (נחום ג׳.); כאלו לא היית; לשון סתירה וכסוי; וכן: ועם נַעֲלָמִים לא אבוא (תהלים כו׳׳.); פ׳: אנשים חוטאים בסתר. והשם: עֲלֻמֵנוּ למאור פניך (תהלים צ׳). אופן אחר: וְתַעֲלֻמָהּ יוציא אור (איוב כח׳׳.); ואף

v. 3. Auctor noster nonnumquam Gallicè vocabula interpretatur, uti hic קאנטיטא h. e. *quantité;* et mox קאליטי h. e. *qualité*. Dicendo ידוע significat non opus esse ulteriore explicatione duorum vocabulorum quæ præmisit. —

v. 10. עלמנו. Multi Codd. Mss. habent עלומינו vel עלמינו. Cf. *Variæ lectiones* J. B. de Rossi.

על פי שה"א במפיק אינה כנוי. עיין רד"ק. והרבוי: תַּעֲלֻמוֹת לב (תהלים מד".); כלם לשון הסתר.

ב. בן מי זה הָעֶלֶם (שמואל א' יז".); פ': נער; והיה הָעַלְמָה היוצאת לשאוב (בראשית כד".); פירוש: נערה. והרבוי: בתוך עֲלָמוֹת תופפות (תהלים סח".).

ג. הקצרת ימי עֲלוּמָיו (תהלים פט".); פ': נעוריו. וכן: עצמותיו מלאו עֲלוּמָיו (איוב כ'.); פ': חטאת נעוריו. הנקבה: כי בשת עֲלוּמַיִךְ תשכחי (ישעיה נד".).

ד. תשועת עוֹלָמִים (ישעיה מה".); פ': העולם הזה והעולם הבא. וכן: צור עוֹלָמִים (לשם כו".). ויש מהם שמורה רק זמן ארוך; כמו: אגורה באהלך עוֹלָמִים (תהלים סא".); וכן: ועבדו לְעוֹלָם; ר"ל: עד היובל (שמות כא".).

---

v. 1. רד"ק h. e. Rabbi David Kimchi.

v. 14. ויש מהם וכו' sensus: עולם in S. Codice nonnumquam tantùm indicare longum aliquod temporis spatium.

ה. עולם; פ׳: המציאות; כמו: אמרתי עוֹלָם חסד יבנה (תהלים פט״.). אשים את שמי לְעֵילוֹם (דה״, ב׳ לג״.); יש מפרשים אותו מלשון עֶלֶם, שהוא שם הנער, כי לא תשיגנו דרך טבע ההריסה וההשחתה כמו לבן אדם זקן; ואחרים מפרשים אותו מלשון: ונעלם דבר; ר״ל: שלרוב סתריו ועומק עניניו לדעת אותם.

---

v. 1. המציאות auctor noster explicat (ad vocab. מצא) עולם הבריאה *mundum creationis*. Verùm non habet ejusmodi intellectum vocabulum עולם in adducto loco Psalmi.

v. 2. לעילום. Non nisi semel occurrit עילום, ut docemur in masorâ marginali; est autem עילום i. q. עולם, ut notat Rashi in eum locum.

v. 3. יש מפרשים וכו׳. Vide Notas Miscell. i. h. l.

CAP. VII.

S. SCRIPTURÆ INTERPRETES.

I.

מכילתא

—

IN EXOD. XII, v. 13.

«וראיתי את הדם.» היה רבי ישמעאל אומר: והלא הכל גלוי לפניו? ידע מה בחשוכה ונהורא עמיה שרא; ואומר: גם חשך לא יחשיך ממך. ומה תלמוד לומר: וראיתי את הדם? אלא בשכר מצוה שאתם עושים, אני נגלה, וחס עליכם; שנאמר: ופסחתי עליכם. אין פסיחה אלא חיים;

---

v. 1. Nota. S. Scripturæ loca, quorum hìc datur interpretatio, duabus virgulis utrinque inclusa sunt, quo distinguantur a verbis interpretis. Quæ verò præterea S. Codicis loca citantur, ea in notis a fine paginæ indicantur.

v. 2. ידע — שרא verba sunt Dan. II, v. 22.

v. 3. שרא. In Mechilta ex edit. Ugolini mendosè legitur שריה.

Ibid. גם — ממך verba sunt Ps. 139, v. 12.

v. 6. ופסחתי עליכם verba sunt Exod. XII, v. 13.

שנאמר: כצפרים עפות כן יגן יהוה צבאות על ירושלם, גנון והציל פסוח והמליט. וראיתי את הדם. רואה אני דם עקדתו של יצחק; שנאמר: ויקרא אברהם שם המקום ההוא יהוה יראה.

II.

ספרא

—

IN LEVITICI C. XXVI, v. 25 ET SQQ.

» ונאספתם אל עריכם. « מפני המצודה.

» ושלחתי דבר בתוככם. « שיהיה המות הורג אתכם מבפנים, ובעלי דבב מקיפים אתכם מבחוץ.

» ונתתם ביד אויב. « הלכה: אין מלינים את המת בירושלם; וכשהם מוציאים אותו לקוברו, יהיו קוברי מיתיהם נתנין ביד אויב.....

» ואכלתם בשר בניכם ובשר בנותיכם תאכלו. « אמרו עליו על דואג בן יוסף שמת והניח בן קטן לאמו, והיתה מודדתו בטפחים בכל שנה,

v. 1. כצפרים — והמליט verba sunt Isaiæ XXXI, 5.
v. 4. ויקרא — יראה verba sunt Gen. XXII, 7.

ונותנת משקלו זהב לשמים. וכשהקיפוה מצודת ירושלם, טבחתו בידה ואכלתו; ועליה מקונן ירמיה, ואומר: ריבוני אם תוכלנה נשים פרים עוללי טיפוחים. משיבה רוח הקודש ואומרת: אם יהרג במקדש יהוה כהן ונביא. זה זכריה בן יהוידע הכהן.....

« ואתכם אזרה בגוים. » זו מדה קשה לישראל. שבשעה שבני המדינה גולים כולם למקום אחד, הם רואים זה את זה, ומתנחמים. ואתם אין אתם כן; אלא עתיד אני לזרות אתכם לבין כל האומות, כאדם שהוא זורה שעורים במזרה, ואין אחת מהם דבקה לחברתה; שנאמר: ואזרם במזרה בשערי הארץ; שיכלתי איבדתי את עמי, מדרכיהם לא שבו.

« והריקותי אחריכם חרב. » החרב הנשמטת אחריכם לא במהרה היא חוזרת, וכמים הנשפכים שוב אין חוזרים לכלים.

---

v. 3. רבוני — טיפוחים Jerem. Lamentat. II, v. 20.
v. 5. אם — ונביא Jerem. ibid.
v. 12. ואזרם — שבו Jerem. XV, 7.

» והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה.« זו מידה קשה לישראל. שבשעה שאדם גולה מתוך כרמו ומתוך ביתו, וסופו לחזור, כאלו אין כרמו וביתו חרבים. אתם אין אתם כן. אלא, והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חורבה. מפני מה? שאין סופכם לחזור.

» ולא תהיה לכם תקומה לפני אויביכם.« זו שעה שנלכדה בה ירושלם.

» והנשארים בכם וכו'.« והלא כבר הבטיח המקום, שאינו דן האבות על ידי בנים, ולא בנים על ידי אבותם; שנאמר: לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות. אם כן, למה נאמר: אף בעונות אבותם אתם ימקו. אלא בזמן שהם תפוסים מעשה אבותם דור אחר דור, דוריהם נידונים על ידיהם.

---

v. 10. המקום. Locum hic Deum intelligunt. Ejus autem denominationis rationes variæ dantur, quas videsis in Lexic. maj. Buxtorfii, ad rad. קום.

v. 11. לא — על אבות Deuter. XXIV, 16.

v. 13. אף — ימקו Levit. XXVI, 39.

III.

אבן עזרא

IN EXOD. C. XX, v. 2.

» אנוכי • דע כי כל המצות הם על שני דרכים. והדרך הא׳ מצות שהם נטועות מהשם בלב כל אנשי דעת, והם רבים. ואין בעשרת הדברים רק השבת לבדה שאינה בכלל שקול הדעת. על כן כל משכיל בכל עם ולשון מודים בהם כי הם נטועים בשקול הדעת; ועליהם אין להוסיף ולא לגרוע. והם ששמר אברהם עם מצות האחרות נוספות; והשם לא נתן התורה רק לאנשי

---

v. 1. על שני דרכ׳ *duplicis rationis* sunt præcepta universè spectata.

v. 2. מהשם *a nomine* h. e. a Deo. Cf. Lexicon Chrestomathiæ i. h. v.

v. 3. בעשרת הדברים *in decem verbis ;* h. e. in Decalogo.

Ibid. ואין — הדעת. Sensus : in Decalogo, si præceptum de Sabbatho excipias, nullum est quod non sit secundum dictamen rectæ rationis.

הדעת; ומי שאין לו דעת אין לו תורה. והדרך השנית מצות הנעלמו׳, ואינן מפורשו׳ למה צוו; וחלילה חלילה שתהיה מצוה אחת מהן מכחשת שקול הדעת; רק אנחנו חייבי׳ לשמור כל אשר צונו השם, בין שנגלה לנו הסוד בין שלא נגלה.

ואם מצאנו אחת מהן מכחשת שקול הדעת, איננו נכון שנאמין בו כי הוא׳ כמשמעו; רק בספרי חכמינו ז״ל נבקש מה טעמה, אם היא על דרך משל. ואם לא מצאנו זה כתוב, נבקש אנחנו ונחפש בכל יכלתנו, אולי נוכל לתקן אותה. ואם לא יכלנו, נניחנה כאשר היא, ונודה שלא ידענו מה היה. כמו: » ומלתם את ערלת

---

v. 3. מכחשת — הדעת *mendacem faciens libram rationis.* Sensus : nullum esse præceptum quod rectæ rationi *contradicat.*

v. 5. בין — בין Rabbinis est : *tum — cum ; tam — quam.*

v. 7. מכחשת vertas : quod *videatur* contradicere rectæ rationi.

v. 13. ומלתם וכו׳. Præceptum hoc legitur Deuteron.

לבבכם» וכי! הוא צונו שנרצחנו כאכזרי? וידענו דעת ברורה כי כל המצות, שאינם חייבות משקול הדעת, סוד אחד יש לכל אחד מהן, ואם נעלם ממנו. והעד על זה כי כתוב במקצתם למה צוו. כמו השבת, שהוא זכר למעשה בראשית; וחג המצות למען תזכור » ואהבתם את הגר כי גרים הייתם; « והכלאים » פן תקדש; « » ולא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם; « וכן » לא

---

c. X, v. 16. In Bibliis Rabbinicis Ed. Bombergian. An. 1525 quâ utimur mendosè hìc legitur : ונמלתם.

1. כאכזרי. Mallem hìc legere 'כאכזרי vel כאכזרים propter præcedentem nominat. plur.

v. 2. הדעת — שאינם sensus : quæ non sunt secundum dictamen rationis.

v. 4. 'והעד וכו. Sensus : mandatis quibusdam subjici rationem cur præcipiantur.

v. 5. מעשה בראשית *opus Bereshith* = creatio.

v. 6. המצות. Vid. Deut. C. XVI, v. 3.

Ibid. 'ואהבתם וכו. Deuteron. C. X, v. 19.

v. 7. והכלאים — תקדש. Quid velit auctor, intelligere poteris ex Deuteron. C. XXII, v. 9.

Ibid. ולא — העם. Deuteron. C. XVII, v. 16.

v. 8. לא — נשים. Deuter. C. XVII, v. 17.

ירבה לו נשים; » והזכיר למה: » ולא יסור לבבו. »

וכל המצות על ג׳ דברים. האחת מצות הלב; והב׳ מצות הלשון; והג׳ מצות עשה. ומצות הלב על שני דרכים: מצות עשה ומצות לא תעשה. והנה מצות עשה: » ואהבת את יי אלהיך, » ולדבקה־בו, וליראה את השם הנכבד; » ואהבת לרעך כמוך. » ומצות לא תעשה: » ולא תשנא את אחיך בלבבך; » » ולא תקום ולא תטור. » גם מצות הלשון עשה ולא תעשה.

---

v. 1. לבבו — ולא. Ibid.

v. 4. מצות עשה verbotenùs : *præcepta τȣ fac*, h. e. præcepta circa opera *facienda*.

v. 5. מצות עשה ומצות לא תעשה *præcepta τȣ fac et præcepta τȣ non facies* = præcepta affirmativa et negativa.

v. 6. ואהבת וגו׳ Deuteron. VI, v. 5.

v. 7. לדבקה בו. Infinit. construct. cum ה paragog. cf. Deuter. C. XI, v. 22. Idem dicito de ליראה quod sequitur, et confer Deuter. C. IV, v. 10.

v. 8. ואהבת וכו׳ Levit. C. XIX, v. 18.

Ibid. ולא תשנא וכו׳ Levitic. C. XIX, v. 17.

v. 9. ולא תקום וכו׳ Levit. C. XIX, v. 18.

עשה, כמו: קרית שמע וברכת המזון וברכת כהנים גם וידוי מעשר ורבים ככה. ומצות לא תעשה: »לא תענה ברעך;« »אלהים לא תקלל« »לא תקלל חרש.« ומצו׳ עשה ולא תעשה במעשה הם רבים, ואין צורך להזכירם. ומצות הלב הם העקרים הנכבדי׳ על כלם. ורבים חשבו כי אין עון במחשבת הלב, רק בדברי ע״ז. והלא יראו כתוב: »שש הנה שנא יי.« ושם כתוב: »לב חורש מחשבות און.«

IN GEN. C. I, v. 1, 2.

—

אל תשים לבך אל דברי הגאון שאמר שהאדם נכבד מהמלאכים. וכבר ביארתי בספר היסוד

---

v. 3. לא — ברעך Exod. C. XX, v. 16.
Ibid. אלהים וכו׳ Exod. C. XXII, v. 27.
v. 8. שש — יי Proverb. C. VI, v. 16.
v. 9. לב — און Ibid v. 18.

v. 11. יסוד. Titulus operis sui, quod hìc citat Aben-Ezra, est : יסוד מורא *fundamentum timoris;* liber est argumenti Theologici in XII capita distributus, qui-

כי כל ראיותיו הפוכות. וידענו כי אין בבני אדם נכבדים כמו הנביאים. ויהושע נפל על פניו לפני מלאך ה׳ והשתחוה, ואמר מה אדני מדבר אל עבדו; וכן זכריה ודניאל, ולמה אאריך. ...ואל תחשוב שהמלאכים הם מאש ורוח, בעבור שנמצא: עושה מלאכיו רוחות. כי אין ככה דרך פשוטו; רק דבר דוד בתחלה על מעשה בראשית, והחל מהאור, ואמר עוטה אור, ואחר כן, נוטה שמים, והוא הרקיע והמים עליו והאש והשלג והרוח; ואמר כי הרוח שלוחו של השם ללכת אל מקום שישלחנו, וכן האש ממשרתיו; ואמר

---

bus de præceptis Judæorum, variisque scientiarum generibus, suo ordine tractandis agitur, studiumque Sacri Codicis Gemaræ præmittendum suadetur, teste R. Schabtai in ש"י; apud Wolfium, Biblioth. Hebr. vol. I, ad tit. ר׳ אברהם בן מאיר אבן עזרא, p. 78.

v. 4. למה אאריך. Sensus: verum quid opus est pluribus? Cur essem prolixus in re manifestâ?

v. 6. שנמצא sc. Ps. 104, v. 4.

Ibid. דרך פשוטו h. e. sensus ejus litteralis.

יסד ארץ על מכוניה, וזאת היא היבשה; וכן כתוב רוח סערה עושה דברו.

וטעם « את » כמו עצם הדבר; והוא סימן עם הַפָּעוּל, כמו: את השמים. ופעם יחסרוהו, כמו: אשר ברא אלהים אדם. ונמצא עם הַפּוֹעֵל כמו: בא הארי ואת הדוב; והם מתי מספר, ויהיה תחת עם ותחת מן.

« השמים » בה״א הידיעה להורות כי על אלה הנראים ידבר; ולעולם לשון רבים. וטעם « שמים » גובה ומעלה. וכן בלשון ישמעאל, שרובה על מתכונת לשון הקדש.

« והארץ » המלה הזאת זרה בעבור קַמְצוּת האל״ף

---

v. 2. רוח — דברו. Vide Ps. 148, v. 8.

v. 4. פעול hìc notat *prædicatum orationis*, accusativum.

v. 5. אשר — אדם. Vid. Deuter. C. IV, v. 32.

Ibid. פועל hìc notat *subjectum*, nominativum.

v. 6. בא — הדוב. Vide 1 Sam. C. XVII, v. 34.

Ibid. מתי מספר *mortales numeri*, h. e. pauci; sensus est: rarissimè את occurrit ut in præmisso exemplo.

עם הה״א בכל מקום, ואיננה כמו האלף לך שלמה והאבן הזארת.

» תהו « אמר הגאון תהו שהוא מתהום, וזה לא יתכן כי מ״ם תהום שרש, כמ״ם הדום; ובספר יצירה תהו זה קו ירוק ובהו אלו אבנים מפולמות. והנכון כאשר אמר המתרגם ארמית; וכן ובתהו ליל ישימון; וכן: אחרי התהו; שאין בו ממש.

» ובהו « אחי תהו. ואל תתמה על וי״ו והארץ כי פירושו כפ״א רפה בלשון ישמעאל.

» ויעש « יש הבדלה בבין עם למ״ד כמו: » בין מים למי׳; « » בין קדש לחול. « ויש עם בין ובין, כמו פה: » ויבדל בין המים אשר מתח׳ לרקיע ובין המים וגו׳ « ויש עם שניהם, כמו: » בינכ׳ לבין אלהיכם..... «

---

v. 6. ובתהו — ישימון vide Deuter. c. 32, v. 10. Sed Aben-Ezra pro ליל dat יֵלל; quod tamen mendum typographicum videtur : nam ליל ne in uno quidem occurrit ex Mss. Codd. a Kennicottio et de Rossio collatis.

v. 7. אחרי התהו vide 1 Sam. c. XII, v. 21.

IN CAP. II, v. 14.

« קדמת אשור » ופי' קדמת אשור, התי"ו תחת ה"א קדמה; וההפרש בינו ובין קדם כי ה"א קדמה תחת אֶל הפתוח בפתח קטן; וכן: וירד אברם מצרימה; כמו: אל מצרים. והנה קדמת אשור אֶל מזרח אשור; ודע כי מהפסוק הראשון עד לעשות, הזכיר הכתוב אלהים ואחר כן השם הנכבד והנורא עמו.

IN CAP. VI.

v. I. « לרב » שם הפועל.

v. II. « בני האלהים ». בני השופטי' שהיו עושים בארץ משפט אלהים. ויש אומרי' כי האלהים במקום הזה קדש, והבנים הם הקדושים אשר בארץ, כטעם « בנים אתם. » ויש אומרי' כי בני האלהים בני שת ובנות האדם בנות משפחת קין. והישר בעיני להיות בני האלהי' היודעים דעת עליון.

---

v. 3. וירד וגו'. Vide Gen. C. XII, v. 10.
v. 12. בנים אתם. Vide Deuter. C. XIV, v. 1.

v. III. » לא ידון רוחי « יש אומ' שהו' כמו » וישב חרבו אל נדנה « כי הגוף לרוח כנדן, והעד » איתכרית רוחי. « רק יהיה ידון שורש אח', כמו » אם יעלה לשמים שיאו, « שהוא מנחי הע"ן, וכמהו נשה, ורבים אחרים. ויש אומרים שמשקלו כמו » וישב העפר, « והוא מגזרת דין כי הרוח דיין בגוף.

» בשגם « השי"ן כמו » שככה « ויהיה טעמו: לא יעמד רוחי, שמאתי היתה; וכן קהלת אמר: » והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. «

» והיו ימיו « יש אומרים שזה קצב כל האדם; ואם מצאנו יותר, כן מצאנו מעט, רק על הרוב

---

v. 2. וישב וכו' Vide I Chron. C. XXI, v. 27.

v. 3. אתכרית רוחי Vide Dan. C. VII, v. 15.

v. 4. אם וכו' Vide Job. Cap. XX, v. 6.

v. 6. וישב העפר Vide Eccles. C. XII, v. 7.

v. 8. שַׁכָּכָה Vid. Cantic. Cant. Cap. V, v. 9.

v. 9. שמאתי היתה h. e *qui ex mecum est* = quem ego dedi (sc. Spiritum). Mendosè hìc in Bibliis Rabbinicis (ed. suprà laud.) legitur : שמאתו.

v. 10. והרוח וכו' Vide Eccles. Cap. XII, v. 7.

ידבר. ואי' זה אמת; כי הנה שם חיה שש מאות, וכל הדורו' אחריו חיו שנים רבות; ובימי פלג חסרו השנים; ומימות דוד עד היום, שבעים או שמונים. והאמת מה שאמר המתרגם ארמי' שנתן קץ לארם כטעם « עוד ארבעים יום, » ואם ישובו ימלטו, ואם לא ישובו ימותו.

v. IV. ופי' « נפילים » שיפול לב הרואה אותם שיתמה מגובה קומתם. וטעם « אחרי כן, » אחר המבול.

v. VI. « וינחם יי' » ידוע כי לא אדם הוא להנחם, רק דברה תורה כלשון בני אדם; כי המשחי' מה שעשה יראה שנחם. וטעם « ויתעצב אל לבו » הפך « ישמח יי' במעשיו » כי טוב בעיניו שיקבלו נבראיו חסדיו.

v. VII. « ויאמ' » אל לבו, או אמיר' למלאכה.

---

v. 5. עוד וכו' Vide Jonæ Cap. III, v. 4.

v. 13. ישמח וכו' Vide Ps. CIV, v. 31.

v. 15. למלאכה. Mendum hic esse suspicor in Bibliis Rabbinicis, legendum putem : למלאכיו.

וי״א לנח; והנכון בעיני, שהוא דָבוק עם « לבו » הכתוב למעלה.

v. VIII. « חן » מגזרת רחמים, וממנו תחנה, ומשקלו קן; ושניה׳ מפעלי הכפל, וטעם מציאת חן, כמו: « לא חסה עליך עין. »

v. IX. « אלה תולדו׳ » כמו הקורו׳, בטעם: « מה ילד יום; » וכמוהו: « אלה תולדות יעקב. » « איש צדיק » במעשיו. « תמים. » בלבו. ותמים תאר השם, מפעלי הכפל, והוא תמים. וטעם « בדורותיו, » בדורו בעת המבול ובדורו׳ שהיו אחריו; כי הוא חיה עד שהיה אברהם בן נ״ח שנה; והסימן היה: אברהם אבינו בן נ״ח כאשר מת נח.

v. XI. « ותשח׳ הארץ » הטעם: אנשי הארץ; וכן: « ארץ כי תחטא לי, וכל הארץ באו. » ויש

v. 1. דבוק עם *constructum, conjunctum cum aliq.*
v. 5. לא — עין. Vide Ezech. C. XVI, v. 5.
v. 7. מה — יום Vide Proverb. C. XXVII, v. 1.
Ibid. אלה וכו׳. Vide Genes. C. XXXVII, v. 2.
v. 15. ארץ — באו. Duo hic loca citat Aben-Ezra; priorem vide Ezech. C. XIV, v. 12; posteriorem Genes. C. XLI, v. 57.

אומרים כי טעם, » לפני האלהים » בפרהסיא; ואחרים אמרו כי הטעם שנשחתו בסתר ובדברים מכוסים, שלא ידעם כי אם השם. והקרוב אלי שהתורה דברה כלשון בני אדם. והאומרים כי האלהים במקום הזה איננו קדש לא אמרו מאומה.

» חמס » בגזל ועשק וקחת גם הנשים בחזקה.

v. XIII. » ויאמר קץ כל בשר. » הוא הגוף. וטעם » בא » הגיע קץ אידם.

» את הארץ, » מן הארץ; וכן: » כצאתי את העיר; » או עם, כמו: » את יעקב איש וביתו. » והנכון בעיני שמלת משחית' מושכת עצמה

---

v. 1. בפרהסיא est vocabulum græcum παῤῥησία cum præp. ב. deest hoc vocabulum in עיר דוד, libello de quo suprà (Vol. II, part. I, p. 72) egimus.

v. 7. בחזקה; sed in Bibliis Rabbin. suprà laudatis legitur בחזקת, mendosè, ni fallor, quare בחזקה edendum curavi.

v. 10. כצאתי וכו' Vide Exod. IX, v. 29.

v. 11. את יעקב וכו' Vide Exod. I, v. 1.

ואחרת עמה; וכן: « אלהים צבאות, כסאך אלהים; » והוא כן; והנגי משחית׳ ומשחית את הארץ. v. XIV. « גפר » שם עץ קל הוא על פני מים; ואין ריע לו במקרא. « קנים » להיו׳ כל חיה ועוף ובהמ׳ איש ואישתו, שהם זכר ונקבה, לבדו. ושם תיבה ולא ספינה, כי איננה על צורת אניה, ואין לה משוטי׳.

והשם צוה אל נח לעשות התיבה ימים רבים קודם בא המבול. וכאשר קרבו הימים צוה השם הנכבד שילך נח הוא וביתו אל התיבה; ובעבור צריכת הקרבן צוה השם הנכבד שיקח מן הבהמה הטהורה ומן העוף הטהור שבעה זכרים וששה נקבות.

---

v. 1. אלהים וכו׳. Duo hic loca citat; unum ex Ps. LXXX. v. 5; alterum ex Ps. XLV, v. 7.

v. 3. Post עץ supple אשר.

v. 4. ואין וכו׳. Sensus : vocabulum גפר est ἅπαξ λεγόμενον.

v. 13. וששה. Ita mendosè legitur in Bibliis Rabbinicis; legendum est : ושבעה.

IV.

רש"י

—

IN GEN. CAP. I.

v. I. אמר ר' יצחק ; לא היה צריך להתחיל את התורה אלא » מהחדש הזה לכם , « שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית? משום » כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים ; « שאם יאמרו אומות העולם לישראל: לסטים אתם, שכבשתם ארצות ז' גוים, הם

---

v. 2. מהחדש וכו'. Sensus : nonne Lex initium ducere debebat a præcepto החדש וכו', quod primum omnium Israelitis impositum est. Vide Exod. C. XII, v. 2.

v. 4. כח — גוים, Vide Ps. CXI, v. 6.

v. 6. לסטים est vocabulum Græcum : λῃσταί.

Ibid. ארצות. In Edit. S. J. Mulder (Amstelodami apud J. Van Embden et filium, A° 5586—1826) legitur ארץ. Nota nos hìc sequi editionem Rashi, quæ habetur in Bibliis Rabbinicis, de quibus suprà sermo fuit.

אומרים להם: כל הארץ של הק״בה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם, וברצונו נטלה מהם, ונתנה לנו.

» בראשית ברא « אם באת לפרשו כפשוטו, כך פרשהו: בראשית בריית שמים וארץ, והארץ היתה תהו ובהו וחשך, ויאמר אלהים יהי אור. ולא בא המקרה להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו; שאם בא להורות כך, היה לו לכתוב: בראשונה ברא את השמים וגו׳; שאין לך ראשית במקרא, שאינו דבוק לתיבה שלאחריו; כמו: » בראשית ממלכת יהויקים; — ראשית ממלכתו; — ראשית דגנך;« אף כאן אתה אומר: בראשית ברא אלהים וגו׳, כמו: בראשית ברוא; ודומה לו; » תחילת דבר ה׳ בהושע, « כלומר: תחלת דבורו של הק״בה בהושע, ויאמר ה׳ אל הושע וגו׳.

---

v. 11. כמו. Rashi tria hic S. Scripturæ loca citat hoc ordine : Jerem. C. XXVII, v. 1. Gen. C. X, v. 10. Deuter. C. XVIII, v. 4.

v. 14. תחילת וכו׳. Vide Hos. C. I, v. 2.

v. XI. » תדשא הארץ דשא עשב. « לא דשא לשון עשב, ולא עשב לשון דשא; ולא היה לשון המקרא לומר: תעשיב הארץ; שֶמִינֵי דשאין מחולקין, כל א׳ לעצמו נקרא עשב פלוני; ואין לשון למדבר לומר דשא פלוני, שלשון דשא הוא לבישת הארץ כשהיא מתמלאת בדשאים.

» תדשא. « תתמלא ותתכסה לבוש עשבים; בלשון לעז נקרא לשון דשא ארבא״ריץ כלן בְעֲרְבוּבְיָא; וכל שורש לעצמו נקרא עשב.

» מזריע זרע. « שיגדל בו זרעו לזרוע ממנו במקום אחר.

» עץ פרי. « שיהא טעם העץ כטעם הפרי; והיא לא עשתה כן, אלא: » ותוצא הארץ עץ עושה פרי « ולא העץ פרי; לפיכך כשנתקלל אדם על עונו, נפקדה גם היא על עונה ונתקללה.

---

v. 9. ארבאריץ. Fallor nisi hoc vocabulum scribendum sit ארבא״זין; vult enim litteris hebraicis exprimere gallicum hoc : *herbages*.

v. 14. ותוצא וכו׳. Vide Gen. I, v. 12.

v. XVI. » המאורות הגדולים. » שוים נבראו, ונתמעטה הלבנה, על שֶׁקִּטְרְגָה ואמרה: אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד.

» ואת הכוכבים. » על ידי שמיעט את הלבנה, הרבה צבאיה, להפיס דעתה.

v. XX. » שרץ. » כל דבר חי שאינו גָבוֹהַּ מן הארץ קרוי שרץ; בעוף כגון זבובים; בשקצים כגון נמלים וחיפושין ותולעי; ובבריות כגון חולד ועכבר וחומט, וכיוצא בהם, וכל הדגים.

v. XXI. » התנינים » דגים גדולים שֶׁבִּים. ובדברי אגדה הוא לויתן ובן זוגו, שבראם זכר ונקבה; והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא; שאם יפרו וירבו, לא יתקיים העולם בפניהם.

v. XXX. » לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ. » השוה להם בהמות וחיות למאכל, ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה, ולאכול בשר, אך

v. 2. קטרגה a קטרג (pro קטגר per litterarum ג et ר metathesin) quod est græcum κατηγορεῖν.

v. 8. Mendosè Bibl. Rabbin. hìc habent : וחיפושית.

כל ירק עשב יאכלו יחד כלם. וכשבאו בני נח התיר להם בשר, שנא׳: כל רמש אשר הוא חי וגו׳ כירק עשב שהתרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל.

IN CAP. II.

v. VII. »וייצר.« שתי יצירות: יצירה לעולם הזה, ויצירה לתחיית המתים; אבל בבהמה שאינה עומדת לדין, לא נכתב ביצירותה שני יוד״ין.

»לנפש חיה.« אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה; אך זו של אדם חיה שבכולן, שנתוסף בו דעה ודבור.

v. XXV. »ולא יתבששו.« שלא היו׳ יודעים דרך צניִעות להבחין בין טובִ לרע. ואע״פ שנתנה בו דעה לקרוא שמות, לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ, ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע.

---

v. 2. כל וגו׳. Vide Gen. IX, v. 3.

IN CAP. XIV.

—

v. XVIII. » לחם ויין « מדרש אגדה רמז לו על המנחות ועל הנסכים שיקריבו שם בניו.

v. XIX. » קונה שמים וארץ « כמו: עושה שמים וארץ; על ידי עשייתן קנאן להיות שלו.

» ויתן לו. « אברהם; מעשר מכל אשר לו, לפי שהיה כהן.

v. XXI. » תן לי הנפש « מן השבי שלי שהצלת; החזר לי הגופים לבדם.

v. XXII. » הרימתי ידי. « לשון שבועה; מרים אני את ידי לאל עליון; וְכן: » בי נשבעתי; « נשבע אני; וכן: » נתתי כסף השדה, קח ממני; « נותן אני לך כסף השדה, קחהו ממני.

---

v. 7. מן השבי. In Ed. Amstelod., de quâ suprà, ità legitur : הגופים מן השבי (הגופים מן).

v. 10. בי וגו'. Vide Gen. XXII, 16.

v. 11. נתתי. Vide Gen. XXIII, 13.

IN CAP. XV, v. 10.

—

» ויבתר אותם. » חלק כל אחד לשני חלקים. ואין המקרא יוצא מידי פשוטו, לפי שהיה כורת ברית עמו לשמור הבטחתו להוריש לבניו את הארץ, כדכתיב: » ביום ההוא כרת ה׳ את אברם ברית לאמר וגו׳. » ודרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה, כמה שנאמ׳ להלן: » העוברים בין בתרי העגל; » אף כאן; » תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים; » הוא שלוחו של שכינה שהוא אש.

---

v. 4. ביום וגו׳. Vide infrà v. 18.

v. 7. לְהָלָן adverbium temporis ac loci; hìc notat: *ibi*, sc. Jerem. XXXIV, 19, ubi leguntur verba quæ Rashi hìc citat. להלן non legitur in Ed. Amstelod. de quâ suprà.

v. 8. תנור — הגזרים. Vide Gen. Cap. XV, v. 17.

V.

רד״ק

—

IN PS. II.

v. I. « למה רגשו גוים » זה המזמור השני. וטעם למה נסמך מזמור זה למזמור זה, לא נודע אצלינו, למה סדר אותם כסדר אשר הם מחוברים. כי אינם מסודרים על סדר המעשים. כי הנה המזמור השלישי הוא על דבר אבשלום; ואחריו כמה מזמור׳ שהם ענייני׳ קדם מעשה אבשלום זמן רב. לפיכך לא נוכל לפרש כי נסדרו המזמורים על סדר המעשים. וזה המזמור חברו דוד בתחילת מלכותו, שנתקבצו עליו הגוים; כמו: « וישמעו פלשתים כי משחו את דוד למלך

---

v. 3. למה וגו׳. Supple : לא נודע אצלינו.

v. 6. שהם ענייני׳. Ità quidem, at mendosè, ut suspicor, legitur, in editione Ambrosii Janvier, quam hic repræsentamus; forsan legendum : שענייניהם קדם.

v. 10. וישמעו. Vide 2 Sam. Cap. V, v. 17.

על ישראל ויעלו כל פלשתים לבקש את דוד. » וזהו שאמר: « למה רגשו » שכל הפלשתים עלו. ורגשו עניין קבוץ והמון רב; כמו: « מרגשת פועלי און. » ותרגום: « והשבתי את המון מצרים; » וְאֲבַטֵל יַת אִיתְרְגוֹשַׁת מִצְרַיִם.

« יהגו ריק » כי בבואם למלחמה היו מדברים גבוהות לפי שנצחו את ישראל במלחמות שאול, ומת שאול ובניו, ומגפה גדולה היתה בעם; ועד עתה לא היה מלך אחר לישראל מעת שמת שאול. ואמר ריק הוא כל דבריהם.

v. II. « יתיצבו » שהתיצבו כל סרני פלשתים בעצה אחת ובהסכמה לבוא להלחם עם דוד. וקראם מלכים ורוזנים, אף על פי שלא ראינו בשום מקום שקראם אלא סרני פלשתים. הם בגאותם היו חושבים עצמם מלכים ואינם. ואפשר גם כן שנועדו עמהם מלכים אחרים מן הגוים.

« נוסדו יחד » נתיעצו כולם כאחד. ונאמרה

---

v. 3. מתשת וגו'. Vide Ps. LXIV, v. 3.

v. 4. והשבתי וגו'. Vide Ezech. Cap. XXX, v. 10.

העצה בלשון יסוד, כי כן העצה למעשה, כמו היסוד לבניין.

„על ה׳ ועל משיחו“ כי ידעו כי על פי ה׳ מלך דוד, ושמואל נביא ה׳ משחו למלך.

v. III. „ננתקה“ הם היו אומרים: ננתק מוסרות ישראל, וקשורה שנקשרו יחד, והסכימו להמליך את דוד. לפי שעמדו שבע שנים שלא הסכים כל ישראל עליו להמליכו; ועתה הסכימו עליו כולם, אמרו פלשתים: ננתק מוסרותיהם. „ונשליכה ממנו עבותימו“ והוא כפל דבר במלות שונות, והעניין אחד; וכן מנהג הלשון. והמוסרות והעבות הם החבלים החזקים; והם משל לעצה ולהסכמה החזקה.

v. IV. „יושב בשמים ישחק.“ לפי שאמר כי הם נועדו יחד על ה׳ לבטל דברו, אמר כי הוא יושב בשמים וישמע דבריהם וישחק וילעג להם. ובאמרו ישחק וילעג על האל יתברך, הוא

v. 17. ובאמרו — אדם sensus : quod autem de Deo agens, eidem irrisionem et subsannationem tribuit, hoc fit per Metaphoram et Anthropopathiam.

על דרך משל כלשון בני אדם ; שישחק האדם וילעג למי שבוזה אותו , ואינו נחשב בעיניו לכלום.

v. V. « אז ידבר אלימו. » אז כי שמע דבריהם וגאותם ידבר אליהם באפו ובחרונו יבהלמו. ודבריו עמהם הם אפו וחרונו שישלט להם. ויש מפרשים ידבר מעניין « דֶבֶר כבד מאד ; » וכן : « ותדבר את כל זרע הממלכה ; » ויפרשו אלימו כמו « אֵילֵי הארץ , » שפירושו : תקיפי הארץ ; והראשון קרוב.

v. VI. « ואני נסכתי. » אמר : איך יחשבו הם לעקור המלכות מבית דוד, ואני המלכתי ונסכתי

---

v. 2. אינו נחשב לכלום. Sensus : nihili æstimatus.

v. 5. גאותם. Ità edidi pro גואותם quod dat Janvierius, sed mendosè, ni fallor.

v. 6. שישלט. Sed Janvierius dat שישלת, quod mendum est.

v. 7. ידבר. Sensus : sunt qui velint τὸ ידבר verbum esse denominativum a דבר quâ significatione vocabulum hoc occurrit Exod. Cap. IX, v. 3; quo sensu τὸ דֶבֶר legitur etiam 2 Chronic. Cap. XXII, v. 10.

v. 9. אילי הארץ. Vid. Ezech. Cap. XVII, v. 13.

אותו. ומלת נסכתי עניין קצינות וגדולה, כמו: « נסיכי סיחון; » « וגם אלהיהם עם נסיכיהם. » «מלכי.» ר״ל המלך שלי; כי אני המלכתיו; כמו שנאמר: « כי ראיתי בבניו לי מלך; » ר״ל לי לעבודתי.

v. VII. « אספרה אל חוק. » והו מאמר דוד, שאומר: זה הסיפור אשים לי לחק ולמנהג. ומה הוא הסיפור? כי ה׳ אמר אלי: « בני אתה. » וממנו באה לי המלוכה; ולכן אל יערער שום אדם עליה, כי ה׳ לקחני לבן; כמו שאמר לשמואל: « כי ראיתי בבניו לי מלך; » כלומר: המלך הזה לי הוא, ובני הוא, ועבדי הוא, ושומע אלי; כי כל מי ששומע אלי לעבודת האל יקרא בני.

« אני היום ילדתיך. » היום שנמשח הוא היום שלקחו האל לו לבן. ואמר: « היום ילדתיך, »

---

v. 2. נסיכי סיחון, Vid. Jos. XIII, v. 21; locus sequens est Dan. Cap. XI, v. 8.

v. 4. כי וכו׳. Vide I Sam. C. XVI, 1.

v. 8. ה׳ אמר אלי. In editione quam sequimur hic legitur: כי ה׳ אמן לו אלי quod intellectum habet nullum.

כי אותו היום נולדה בו רוח אלהים; כמו שכתוב: » ותצלח רוח ה׳ אל דוד מן היום ההוא ומעלה. « ומהיום ההוא ומעלה אמר שירים ומזמורים ברוח הקדש שנולדה לו, ונאצלה עליו מהאל; וכן רוח גבורה נוספה בו מהיום ההוא ומעלה. וכן: » צור ילדך, « שגדל אותך, ונתן חכמה בלבך ושכל ביום מעמד הר סיני. וכן אמר: » הלא הוא אביך קנך. « v. VIII. » שאל ממני, « והוא אמר לי: שאל ממני ואתנה גוים נחלתך. כמו שאמר לו: » ואכריתה את כל אויביך מפניך ועשיתי לך שם כשם הגדולים אשר בארץ. « ויאמר: » ותהי ארם לדוד לעבדים; « ואמר: » ויצא שם דוד בכל

---

v. 1. נולדה. Janvierius dat נולדו quod pro mendo habemus.

v. 2. ותצלח — ומעלה. Vid. 1 Sam. Cap. XVI, v. 13.

v. 6. צור ילדך. Vid. Deuter. Cap. XXXII, v. 18; cujus loci Kimchi suam mox interpretationem subjicit.

v. 8. הלא — קנך. Ibid. v. 6.

v. 11. ואכריתה — בארץ. Vide 2 Sam. Cap. VII, v. 9.

v. 12. ותהי וכו׳. Vide 2 Sam. C. VIII, v. 6.

v. 13. ויצא וכו׳. Vide 1 Chron. C. XIV, v. 17.

הארצות, וה׳ נתן את פחדו על כל הגוים. » וזהו שאמר: » ואתנה גוים נחלתך ואחוזתך אפסי ארץ; » והם קצות הארץ; ואפס וקץ קרובים בעניין.

v. IX. » תרועם. » וכן אמר לי על כל הגוים שיקומו עלי; אמר לי: » תרועם בשבט ברזל, ככלי יוצר תנפצם. » תרועם פירוש תשברם; וכן: » הירוע ברזל; » » ירוע כבירים. » וכן תנפצם הוא עניין שבר, אבל עם העזר; כי השובר כלי חרס מתפזרים שבריו. וכן: » ונפוץ הכדים; » ועושה כלי חרס נקרא יוצר.

v. X. » ועתה מלכים. » אמר להם דוד למלכים אשר באו להלחם אתו: מלכים! השכילו ודעו כי אין בכם יכולת לבטל מעשה האל; והוא צוה עלי להיות מלך. ואיך נועדתם על ה׳? השכילו ותנו לב, כי לא תוכלו לבטל מעשה ה׳.

---

v. 7. הירוע וכו׳. Duo hic loca citat Kimchi; sc. Jerem. Cap. XV, v. 12; et Job. Cap. XXXIV.

v. 10. ונפוץ וכו׳. Vide Jud. Cap. VII, v. 19.

» הוסרו. « ואם הייתם עד עתה סכלים ובמחשבה רעה, השכילו וקחו מוסר, ואל תגבהו. v. XII. » נשקו בר. « כמו: » וינשק לכל אחיו; « ובר כמו בן. וכן: » מה ברי ומה בר בטני. « או פי' מן לברי לבב. ואם יהיה ענינו בן, יהיה פירושו: נשקו זה הבן, שקראו האל בן. כמו שאמר: » בני אתה. « וטעם נשקו, כמו שהוא מנהג העבד לנשק יד האדון.

» פן יאנף. « אם לא תשובו במהרה מדרכיכם הרעים, יאנף האל עליכם ותובדו דרך.

» כי יבער במעט אפו. « כמעט שתעמדו על רשעיכם, יבער אפו עליכם; כלומר: אם לא תשובו במהרה. ופי' ותאבדו דרך, כמו: » דרך

---

v 3. 'וינשק וכו. Vide Gen. Cap. XLV, v. 15.

v. 4. 'מה ברי וכו. Vide Prov. Cap. XXXI, v. 2.

Ibid. 'או פי. Sensus : posse τὸ בר etiam sumi in eâ significatione quâ vocabulum hoc occurrit in verbis (Ps. LXXIII, v. 1) : לברי לבב. —

v. 5. 'ואם וגו. Sensus : quod si בר notat בן seu *filium*, tum verborum נשקו בר explicatio erit, etc.

v. 13. 'דרך וגו. Vide Ps. I, v. 6.

רשעים תאבד. » והנה הדרך תאבד, והם אובדים מצד דרכם, שהיא אובדת. ואומר: « אשרי כל חוסי בו; » כמוני היום, שאני חסיתי בו, ונושעתי בו; ואתם תובדו. ואם תחסו בו, גם כן יאמרו עליכם אשריכם. ויש מפרשים זה המזמור על גוג ומגוג, ומשיח הוא מלך המשיח; וכן פירשו רבותינו, זכרונם לברכה; ומבואר זה המזמור על זה הדרך. אבל הקרוב הוא, כי אמרו דוד על עצמו כמו שפירשנו.

V.

אברבנאל

IN LIBRORUM SAMUELIS SECTIONEM XVIII,

h. e. IN SAM. CAP. VIII, IX ET X.

הפרשה הי״ח תסַפר המלחמות שעשה דוד המלך, ע״ה, בפלשתים ובמואב ובארם ובדַמֶּשק ובצובה; ואיך שלח לו תועי מלך חמת מנחה, על אשר היה נלחם עם הדדעזר; ואיך היה מואב ואֱדום וארם ודמשק עבדים לדוד, והיו שם נציביו;

והחסד אשר עשה עם מפיבשת בן יהונתן; וששלח דוד מלאכים אל חנון מלך בְּנֵי עַמּוֹן, לנחמו על מות אביו; ושהוא חשב שהיו מלאכי דוד מרגְלים, ויגלח חצי זקנם ואת מדויהם עד שתותיהם; ואיך לקח דוד ממנו נקמתו על זה. — תחלת הפרשה: « ויהי אחרי כן ויך דוד, וגו׳; » עד: « ויהי לתשובת השנה, וגומ׳. » והנה שאלתי בפרשה הזאת שש שאלות.

השאלה הראשונה באמרו: « ויעש דוד שם בשובו מהכותו את ארם בגי מלח שמונה עשר אלף. » וזה כי כאן ייחס הנביא ההַכָּאה הזאת לדוד שהוא עשאה, ואמר שהיו שמונה עשר אלף ושהיה בארם; ובדברי הימים נאמר במקום זה: « ואבישי בן צרויה הכה את אדום, בגיא מלח שמונה עשר אלף; » ובספר תהלים אמר:

---

v. 6. ויהי וגו׳. Vide 2 Sam. Cap. VIII, v. 1.
v. 7. ויהי לתשובת וגו׳. Vide 2 Sam. C. XI, v. 6.
v. 9. ויעש וגו׳. Vids 2 Sam. Cap. VIII, v. 13.
v. 13. ואבישי וגו׳. Vide 1 Paralip. C. XVIII, v. 12.

« וישׁב יואב ויך את אדום בגיא מלח שנים עשר אלף. » הנה בדברי הימים יחס זה לאבישי ואמר שהיה באדום; והוא סותר למה שנאמר כאן שהיה בארם ושדוד עשאה; ובספר תהלים לא ייחס הדבר לדוד כמו שזכר כאן, ולא לאבישי כמו שנזכר בספ׳ דברי הימים, אבל יחסו ליואב, ושהיה באדום ולא בארם, ועוד אמר, שנים עשר אלף ולא י״ח אלף, כמו שזכר כאן.

השאלה השנית באמרו: « וישם באדום נציבים, בכל אדום שם נציבים, ויהי כל אדום עבדים לדוד. » ובאו בזה אם כן שלשה הודעות וכלם נכללים באחד, כי באמרו: « בכל אדום שם נציבים, » נכלל המאמר הראשון: « וישם באדום נציבים; » ונכלל גם כן המאמר האחרון בו, כי אם היו נציבי דוד באדום, ידוע שהיה אם כן אדום עבדים לדוד.

השאלה השלישית באמרו, « וימלוך דוד על

---

v. 1. וישב וגו׳. Vide Ps. 60, v. 2.
v. 9. וישם וגו׳. Vide 2 Sam. Cap. VIII, v. 14.
v. 17. וימלוך וגו׳. Vide 2 Sam. Cap. VIII, v. 15.

כל ישראל וגו'. » והפסוק הזה אין לו ענין בזה המקום, שכבר ספר קודם זה המלכת דוד על כל ישראל; וספר גם כן למעלה, אחרי ענין חירם, ששלח לבנות את בית המלך; אמר שם: » וידע דוד כי הכינו ה' למלך על ישראל, וכי נשא ממלכתו. » ולכן יקשה זה הכפל, ולא ידענו ג"כ למה בא בזה המקום.

השאלה הרביעית באמרו: » ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי ובני דוד כהנים היו. » והפסוק הזה אין לו גזרה; כי בפסוקים הקודמים זכר כל אחד משרי דוד מה היה מלאכתו, ואמר שיואב היה על הצבא, ויהושפט היה מזכיר, וצדוק ואחימלך כהנים, ושריה סופר; וביהוידע ובכרתי ובפלתי לא זכר מה היה מלאכתם ואומנתם ומעשיהם בבית המלך; כל שכן שהיה יהוידע

---

v. 4. ששלח. Hic deesse puto aliquod vocabulum; puta עצים. cf. 2 Sam. Cap. V, v. 11.

v. 5. וידע וגו'. Vide 2 Sam. Cap. V, v. 12.

v. 8. ובניהו וגו'. Vide 2 Sam. C. VIII, v. 28.

איש אחד, והכרתי והפלתי היו משפחות, כמו שאבאר. ולמה זכרם בתוך האנשים המיוחדים? ומה ענין אמרו: » ובני דוד כהנים היו? « כי הם לא היו מזרע אהרן הכהן, ואין צורך להודיע כאן שהיו שרים; הלא ידענו שבני המלך היו שרים ונכבדים?

השאלה החמישית בחסד אשר זכר הכתו׳ שאמר דוד לעשות למפיבשת בן יהונתן, להשיב לו את כל שדה שאול אביו. וכפי הדין אין בזה חסד גדול ולא קטן; כי מִשֶׁלּוֹ נתן לו, כיון שהשדה היה לשואל, ומפיבשת יורש של שאול היה, ולא היה שם יורש אחר אליו מבני נשיו. ואם נאמר שהיתה הירושה ראויה גם כן לבני רִצְפָּה בת איה פלגש שאול, יקשה אם כן איך גזל דוד מהם נחלתם ונתנה למפיבשת. והיה עושה לו חסד מן נכסי בני רצפה, ולא נתן לו דוד דבר משלו, כי אם מִשֶּׁל אחרים.

---

v. 14. רצפה. Vide 2 Sam. Cap. III, v. 7.

השאלה הששית בענין חנון מלך בני עמון, שגלח למלאכי דוד את חצי זקנם ויכרו׳ את מדויהם בחצי עד שתותיהם, לפי שאמרו לו עבדיו, כי לא באו כי אם לחקור את הארץ ולרגלה. ואם היו בעיניו מרגלים איך לא המיתם, ולא העַנישם בעונש יותר קשה מזה? ומה הַיַחַס אשר היה לזה העונש עם החטא? האם גלוח זקנם בחצי יוחס למרגלים? ולמה לא גלחם כלם, אם היה הגלוח בזיון וקצף?

—

והנני מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות כלם.

א. «ויהי אחרי כן ויך דוד את פלשתים וגומ׳.» ספר הכתוב שאחרי שהניח ה׳ את דוד מכל אויביו מסביב, כמו שאמר למעלה (והיה זה שלא היו הפלשתים ולא יתר העמים עוצרים כח

---

v. 12. Nota litteras Alphabeti indicare hic singulos versiculos quorum subsequitur interpretatio.

v. 14. למעלה. Scilicet : 2 Sam. C. VII, v. 1.

לבוא לְהִלָּחֵם בדוד בארצו), השתדל דוד לבנות בית לה׳, ומאשר האל יתברך השיבו, שהוא לא יבנה הבית, ושלא היה עדין זמן מנוח׳ והשקט. חשב דוד בלבו: באמת אין חפץ לה׳ בשאחשוך עצמי מן המלחמות, וראוי שאתמיד בהם. ולזה הלך דוד לבקש את אויביו ולהלחם בם בארצם. וזהו סמיכות הפרשיות; וענין אמרו: « ויהי אחרי כן ויך דוד את פלשתים, » להגיד כי עד עתה היו הפלשתים נקבצים ובאים לבקש את דוד, ועתה הוא הלך לבקש אותם ואת יתר העמים. ולא היה זה כי אם לפי שלא רצה האל יתברך שלא יבנה הבית, ושלא ינוח עדין מהמלחמות; ולזה לא שאל באורים ובתומים על המלחמות האלה, לפי שידע כוונת השי׳ מתוך תשובתו, כמו שזכרתי. והודיע הכתוב כאן, שלקח דוד את מתג האמה. והוא מחוז אחד שנקרא כן;

v. 11. לפי שלא רצה וגו׳. mendum hic irrepsisse suspicor; legendum putem : לפי שרצה, לא עַד sublato.

ולכן בדברי הימים במקום זה אמר: » ויקח דוד את גת ובנותיה; » כי נקרא גת ובנותיה כלם מתג האמה. ובפרקי דר׳ אליעזר, פרק ל״ו, אמרו: כשבא אבימלך ליצחק אמר לו: ראה ראינו כי היה ה׳ עמך; אמרו: יודעי׳ אנחנו שעתיד הקב״ה לתת לזרעך את כל הארצות האל; כרות עמנו ברית, שאין זרעך יורש את ארץ פלשתים. מה עשה יצחק? כרת אמה אחת ממתג החמור, שהיה רוכב עליו, ונתן להם, שיהיה בידם אות ברית שבועה. וכשמלך דוד רצה לבוא בארץ פלשתים, ולא היה יכול מכח אותו ברית שבועת יצחק, עד שלקח מהם אות הברית; שנאמר: » ויקח את מתג האמה מיד פלשתים;» ואחר כן לקח ארץ פלשתים.

ב. וכן נלחם והכה את מואב אחרי זה. וזכר הכתוב שכדי לבזות את מואב, היה דוד מודד אותם בחבל השכב אותם ארצה, רוצה לומר,

---

v. 1. ויקח וגו׳. Vide I Paralip. C. XVIII, v. 1.
v. 11. אותו; sed videtur legendum esse : אות.

שהיה מצוה את המואביים השבויים שישכבו בארץ זה אחר זה, ואז היו מודדים אותם בחבלים; ושני חבלים מהם היה ממית, וחבל אחד מהם היה מחיה בשבי. והנה עשה זה למואב, כפי חז״ל במדבר רבא, בעבור שהמיתו אביו ואמו ואחיו, כשהניח אותם בארץ מואב, בברחו מפני שאול, כמ״ש: «וינחם את פני מלך מואב וגו׳.» וכשיצא דוד משם והלך ליער חרת, הרג מלך מואב אביו ואמו ואחיו חוץ מאחד, שברח והחיהו נחש העמוני. וכפי הפשט היה עושה זה ליסר האומות שלא יתעסקו פעם אחרת להלחם בישראל. והדעת נוטה שדוד לא היה בוחר להרוג את המואבים

---

v. 5. במדבר רבא. h. e. in glossa magnâ in Deuteronomium. Cf. notam ad v. 5. Pag. 153, volum. II, partis 1. Leguntur autem, quæ hìc memorat Abarbanel, in Parasha יד, pag. רנו, Columnâ 2ª in Edit. Francofurtiensi, Anni גאולה תהיה secundum supputationem minorem.

v. 7. וינחם וגו׳. Vide 1 Sam. C. XXII, v. 4.

v. 8. ליער חרת. Vide ibid. v. 6.

כלם, כי היה חפץ להביא מהם עבדים ושפחות, ולא היה גם כן רוצה להחיו׳ כלם, כי היו כ״כ רבים, שֶאולי יתקשרו כלם בעבדותם נגד יושבי הארץ; ולכן היה ממית שני שלישים מהם, ומחיה השליש הא׳. כי היו כ״כ רבים שבשליש ההוא שהיה מחיה, היה די להיות להם לעבדים. ואחרי שדוד לקח מהם נקמתו ונקמ׳ ה׳, אז נשתעבדו אליו, והיו לו לעבדים נושאי מנחה, ר״ל, משלמי׳ מס שנה בשנה.

ג. וזכר גם כן שנלחם דוד עם מלך צובה הדדעזר והכה אותו, כאשר היה הולך להחריב גבול ארצו, ומשיג גבול ישראל; וזהו להשיב ידו בנהר פרת; ובדברי הימים נאמר: « לְהַצִיב יָדוֹ; » מסכים למה שאמרתי; וכן ת״י: לאשנאה תחומיה. והדדעזר זה בראשונה הרע לישראל

v. 13. להציב ידו. Vide 1 Paralip. Cap. XVIII, v. 3.

v. 14. לְאַשְׁנָאָה תְחוּמֵיהּ. Ità legitur in Bibl. Rabbin. eamque lectionem prætulimus לאשואה יד, quod dat editio Abarbanelis quâ utimur.

מאד ולקח מארצם; ודוד לקח נקמת ה׳ ונקמת עמו ממנו, ועל זה אמר במזמור: »אלקים זנחתנו פרצתנו, וגומ׳; » »הרעשתה ארץ פצמתה, וגו׳; » »הראית עמך קשה, וגו׳.« והיה זה בהלחם הדדעזר עם ישראל ובלקחו מארצ׳. ולפי שבבואו להעמיד גבולו לנהר פרת, כדי לכבוש עוד ארץ ישראל, התחזק דוד ובא עליו והכהו; אמר שם: »נתתה ליראיך נס להתנוסס וגומ׳, למען יחלצון ידידיך; » וסיים דבריו: » הבה לנו עזרת מצר, ושוא תשועת אדם; באלקים נעשה חיל.

ד. וזכר הכתו׳ כאן שלכד דוד ממנו אלף ושבע מאות פרשים, ועשרים אלף רגלי; ושעקר את כל הרכב, משום: » ולא ירבה לו סוסים; » כי המלך בוטח בה׳, והיה יודע ששקר

---

v. 2. במזמור. Vide Ps. 60, ex quo varia hic citantur loca.

v. 13. משום: » ולא וגו׳. h. e. propter præceptum: *non multiplicabit sibi equos*, quod legitur Deuteron. Cap. XVII, v. 16.

v. 14. ששקר וגו׳. Verba sunt Ps. XXXIII, v. 17.

הסוס לתשועה; ולזה עקרם כמו שצוה ית׳ ליהושע: « את סוסיהם תעקר; » שהרצון בו לנשר את פרסותיהם מהארכובה ולמטה, כדי שלא ילכו עוד. ולא השאיר מהם כי אם מאה רכב לצרכו ולעבודתו; והרכב הוא ארבע סוסים. ובדברי הימים אמר בזה: « אלף רכב ושבעת אלפים פרשים; » הנה אם כן מנה כאן אלף ושבע מאות פרשים (והם השרים הגדולים, אשר היו במחנה הדדעזר; שהיו עמהם ותחת ממשלתם אנשים הרבה), ולא זכר כאן מנין הרכב; ושם בדברי הימים כתב שהיו אלף רכב, ושהיו שבעת אלפים פרשים. והם אלה השרים שזכר כאן, ופרשים אחרים תחתיהם; שהיו כל הפרשים גדולים וקטנים, ר״ל רוכבי הסוסים, שבעת אלפי׳; ומלבד זה היו עשרים אלף רגלי. וזכר שדוד לכד את אלה, רוצה לומר, שלא הכה

v. 2. את סוס׳ וגו׳. Vide Josue Cap. XI, v. 6.
v. 6. אלף וגו׳. Vide 1 Paralip. Cap. XVIII, v. 4.
v. 10. ושם. Scilicet 1 Paralip. Cap. XVIII, v. 4.

אותם, כי אם שתפשם חיים, לקחת מהם פדיון נפש׳, וכן תי׳ וילכד וְאָסַר.

ה. « ותבא ארם דמשק. » זכר הכתוב שבא ארם דמשק, שהוא שם אומה אחת; ואמר ארם דמשק, לפי שאמר ג״כ ארם צובה, וארם נהרים, וארם מעכ׳, וארם בית רחוב; וזכר כאן שבא אומת ארם דמשק לעזור להדדעזר מלך ארם צובה, וששניהם נלחמו בדוד. ויך דוד בארם דמשק, שזכר, שנים ועשרים אלף איש. אולי שבבוא ארם דמשק לעזור לארם צובא, יצא דוד לקראתם והכם; ואז כשארם דמשק ראה שגברה יד דוד עליו, נשתעבד אליו, והיו לו נושאי מנחה ונותני מס שנה בשנה, עד ששם דוד נציבים בארץ ארם דמשק; והם מנהיגים

v. 2. וכן תי׳ וגו׳. Ait auctor quo sensu a se explicatum est τὸ לכד, eodem explicari etiam a Jonathane in Targum, ubi, וילכד, quod hoc loco legitur, redditur ואסר.

v. 13. עד ששם וגו. Incipit hic interpretatio versiculi ו.

מידו להנהיג אותם ולהטיל מהם המס, כמו שעושים לעם המשועבד. והודיע הכתוב שהיו תשועות דוד באופן כך, שכל רואיהם יכירום שהם מאת ה׳ שהושיעו, ושאינם כפי המנהג הטבעי. ומלבד הכבוד ושם המעלה אשר קנה דוד בזה, הנה קנה עוד עושר רב; כי היו לפרשי הדדעזר שלטי זהב, והם מגיני זהב, או הם אשפות שֶנּוֹתנים בהם החצים, כדברי רש״י. ונזכרו כאן כל הדברים האלה, שקנה דוד במלחמותיו, כדי לספר שקבץ את כל ההקדשות האלה לצרכי הבית; ולזה אמר שלקחם דוד ויביאם ירושלים, להיות שם בבית ה׳, לתהלה לשם ולתפארת; וכן לקח נחשת הרבה מערי הדדעזר, ובזה האופן נתעש׳ המלך דוד מאד. ונוסף עוד על עושרו, ששמע תועי מלך חמת שהכה דוד את הדדעזר (וישמח שמחה גדולה על נפילת אויבו, כי היה הדדעזר תמיד נלח׳

v. 11. ולזה וגו׳. Continuâ oratione indè ab his verbis interpretatur versiculos יג — ז.

עמו ולוחצו), ולכן שלח לדוד את בנו לשאול לו לשלו׳ ולברכו, רוצה לומר שיצליחהו האל בכל מלחמותיו, ויפיל כל ׳שונאיו תחת כפות רגליו. או פירושו: ולתת לפניו מנחה; כמו שאמר: ובידו כלי כסף וכלי זהב וגו׳. כי המנחה נקראת ג״כ ברכה, כמו: » קח נא את ברכתי אשר הובאת לך. « וכמו שלא עבר על » לא ירבה לו סוסים « (כמו שזכרתי למעלה), ככה לא נכשל » בכסף וזהב לא ירבה לו; « כי כל אשר היה לו הקדיש בית ה׳. והיה א״כ הכסף לא לאוצרותיו אלא לאוצרות בית ה׳.

יג. וספר הכתוב עוד מהצלחת דוד ותשועותיו.

---

v. 4. או פירושו: וגו׳. Abarbanel hìc subjicit interpretationem τὸ ולברכו diversam ab eâ, quam mox dederat.

v. 6. קח נא וגו׳. Vide Gen. Cap. XXIII, v. 11.

v. 7. לא — סוסים. Præceptum hoc legitur Deuteron. Cap. XVII, v. 16. Nota, verba simul omnia, quibus hoc præceptum constat, ad modum unius substantivi nominis hìc construi; idem dicito de præcepto mox recitando.

v. 9. כסף — לו. Præceptum hoc legitur ibid. v. 18.

שבשובו מהכות את ארם צובה כאשר הכה את הדדעזר, או בשובו מהכות את ארם דמשק, כמו שזכרתי, הרג והכה בגיא מלח שמנה עשר אלף. וההכאה לא נזכרה כאן באיזו אומה היתה, והאמת הוא מה שנאמר בדברי הימים ובספר תהלים, שהכה את אדום בגיא מלח. ואם כן כאשר שב מהכות את ארם, הכה את אדום, וזהו שאמר: ויעש דוד; ר"ל שעשה גבורה גדולה. ועל זה אמר בספר תהלים: « בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה, וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח. » ונראה שהמלחמה הזאת אבישי התחיל אותה, והכה ששת אלפים; ושב יואב והשלימה, והכה שנים עשר אלף. ועל היסוד הזה יתישבו הפסוקים; כי כאן ייחס המלחמה לדוד, להיותו המלך ובידו הכל; ואמר שמונה עשר אלף, שהם כלם; ובדברי הימים ייחס אותה לאבישי, להיותו בפרט המתחיל אות'; ובספר תהלים זכר

---

v. 7. ויעש דוד. Cf. 2 Sam. Cap. VIII, v. 13.

v. 9. בהצותו וגו'. Vide Ps. 60 (Vulg. 59) v. 2.

מה שעשה יואב בעצמו; ולפי שהוא השלים מה שהתחיל אבישי, לכן אמר שם: « וישב יואב ויך את אדום; » כי שב להשלים מה שהתחיל אבישי. וחז״ל אמרו במדרש תנחומא: מהו « ויעש דוד? » ששלח את יואב לקבור את החללים, כמו שאמר במלכים: « בעלות יואב שר הצבא לקבור. » וזהו שם גדול לישראל שמקברים את אויביהם. וכן הוא אומר במלחמת גוג ומגוג: « וקברו כל עם הארץ וגו׳. » ועוד אמרו בדרש שם: כשהלך יואב להלחם עם ארם, עמדו עליו בני אדום. אמרו לו: לא כך אמר הכתו׳: « אל

---

v. 2. וישב וגו׳. Vide Ps. 60 (vul. 59) v. 2.

v. 4. מדרש תנחומא commentarius est in quinque libros Moysis, auctore R. Tanchuma Bar Abba. Idem commentarius etiam יְלַמְדֵנוּ audit, eoque nomine passim citatur.

Ibid. ויעש דוד. Cf. 2 Sam. C. VIII, v. 13.

v. 6. בעלות וגו׳. Vide 1 Reg. Cap. XI, v. 15.

v. 7. לקבור sc. את החללים.

v. 9. וקברו וגו׳. Vide Ezech. Cap. XXXIX, v. 13.

v. 11. אל תתגרו בם. Vide Deuteron. Cap. II, v. 5.

תתגרו בם? » השיבם יואב: לא כך אמר הכתוב: « אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו? » הניחו אותנו לעבור בארצכם. ולא הניחו אותם. אמר יואב: אם נחריב אדום, עכשיו אין אנו מוצאים בחזרתינו לא אכילה ולא שתיה; אלא נניח אותם עד שנכה את ארם ונחזור להם. לכך נאמר: « וישב יואב ויך את אדום. » א"ל הקב"ה: מה אתם מועילים שתכו את אדום קימעא קימעא? אבישי בן צרויה הרג שמונה עשר אלף, ואתה שנים עשר. כשיגיע זמן אני אכלה אותו ואני אחריבנו. ולדברי הדרש הזה היו שתי מלחמות: אחת הנזכרת כאן, שמתו שם י"ח אלף; והאחרת שזכר בספר תהלים, שנים עשר אלף; וכן כת' רש"י; והוא זר אצלי.

יד. ואמרו: « וישם באדום נציבים, בכל אדום שם נציבים; » אמרו המפרשים שלפי שאמר

---

v. 2. אתם וגו'. Ibid. v. 4.

v. 7. וישב וגו'. Vide Ps. 60, v. 2.

בלשון סתמי: « וישם באדום נציבים, » הוצרך לפרש שבכל ערי אדום שם הנציבים, לא נשאר עד עיר אחת שלא שם בה נציבים. והיותר ראוי שנ׳ הוא שדוד שם נציבים באדום. והם המושלי׳ והמנהיגים עליו מבית דוד. ואחז״ל שהיו גובים המס; והודיע שלא שם אותם הנציבים שמושלים פעם אחת, אבל פעמים הרבה שם אותם. ולזה אמר: « וישם באדום נציבים, בכל אדום שם נציבים; » להורות על השנות הפעמים ששמם; שהוא מה שיורה ממשלתו על אדום, אחרי שפעמי׳ רבות שם עליהם נציבים, והיה זה לפי שהיו בכל אדום עבדי׳ לדור; ולא היה זה לכחו ולגבורתו, כי אם לפי שהושיעו ה׳ בכל אשר הלך, ועל דרך נס, ובכח האלקי הצליח בכל עניניו. ועם מה שאמרתי בזה, הותרו השאלות ראשונה ושנית.

טו. « וימלוך דוד על כל ישראל. » הנה נזכר כאן המלכת דוד, להודיע שעם היות דוד משתדל במלחמות ולוחם מלחמו׳ ה׳, שלא היה מפני זה

מתרשל מהמשפט והנהגת עם ישראל; אבל עם כל מלחמותיו היה מולך על כל ישראל, ר"ל עושה עבודת המלכות, ועושה משפט וצדקה לכל עמו; וקיים אם כן בשלימות גדול שני תכליות המלך, אשר אמרו ישראל בשאלתם: » ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו.» ובאמרו: » משפט וצדקה, » רצה שהיה עושה משפט וצדקה כפי הדין, ועוד היה עושה צדקה וחסד לצריכים אליו, על דרך: » אם לחסד אם לארצו.» ולפי שזכר שעשק המלחמה וטרדתה לא היה מונע ממנו ענין המשפט, ספר הכתוב איך מנה דוד אנשים חכמים וידועים על כל העניני'. כי מנה את יואב בן צרויה אחותו, שהיה שר הצבא, מנהו על הצבא ר"ל שהיה פקיד על אנשי החיל ללחום את

---

v. 6. ושפטנו וגו'. Vide 1 Sam. Cap. VIII, v. 20.
v. 10. אם לחסד וגו'. Vide Jobi Cap. XXXVII, v. 13.
v. 12. ספר וגו'. Incipit hic interpretatio vers. יח — יו.

המלחמות. וחז״ל אמרו בסנהדרין: המשפט וצדקה שהיה עושה דוד היה גורם ליואב שיצליח במלחמות; ומתוך שהיה יואב טרוד במלחמות לא היה דוד טרוד בהם והיה הוא עושה משפט וצדקה; הרי שיואב היה גורם. ובמכילתא אמרו: מהו משפט וצדקה? ר׳ יהודה אומר שהיה דן את הדין, מזכה את הזכאי, ומחייב את החייב; אם לא היה לו לחייב ליתן, היה דוד מוציא משלו ונותן; הוי משפט וצדק׳. » ויהושפט בן אחילוד היה מזכיר,« ר״ל מזכיר למלך עניני המשפט אשר יפעל להם מה שראוי. וחז״ל אמרו שהיה מזכיר

---

v. 1. בסנהדרין. Vide Tractat. Talmud. Sanhedrin Cap. VI in Gemarâ, pag. מט, columnâ 1ª in Ed. Francofurt.

v. 5. ובמכילתא. Editor Abarbanelis meus intra parenthesin notat se frustrà quæsivisse in Mechilta, quæ ex eo libro hìc ab Abarbanele citantur; sed invenisse ea in דברים רבא pag. רצה columnâ 3ª (in edit. Francofurtiensi). En ejus verba: חפשתי בכל המכילתא ולא מצאתי מדרש זה אבל בד״ר סדר שופטים דף רצ״ה ע״ג מצאתיו.

הדין שבא לפניו ראשון כדי לפסקו ראשון. וצדוק בן אחיטוב שהי׳ מזרע אלעזר הכהן, ואחימלך בן אביתר שהיה מזרע עלי ומבני איתמ׳, היו כהנים גדולים, רוצה לומר, שהיה צדוק כהן גדול ואחימלך היה משנהו. ובדברי הימים נזכר שדוד כאשר סדר ראשי האבות סדרם כן. ושריה היה הסופר לפני המלך, ובדברי הימים קראו שושא, כי שני שמות יקראו לו.

ואמנם בניהו בן יהוידע על קשתיא ועל קלעיא, ר״ל שהיה ממונה על המורים בקשת ובקלע להנהיגם במלחמה, ועל כן פירשו המפרשים וי״ו והכרתי והפלתי כמו על, וכמוהו »לא אוכל און ועצרה.« ובדברי הימים אמר כן »על הכרתי,« והיה אם כן בניהו ממונה על הכרתי

v. 6. נזכר. Vide 1 Paralip. Cap. XXV.

v. 8. קראו. Vide Ibid. Cap. XVIII, v. 16.

v. 14. לא אוכל וגו׳. Vide Isaiæ Cap. 1, v. 13.

Ibid. אמר כן. Vide 1 Paralip. Cap. XVIII, v. 17.

ועל הפלתי, שהיו שתי משפחות בישראל סרים אל משמעת המלך. ואחרים פירשו הכרתי והפלתי שהם הסנהדרין; ואז״ל: כרתי שכורתין את דבריהם, והפלתי שמופלאי׳ במעשיהם; וגם חז״ל פירשום על האורים והתומים. ולא יצא הכתוב מפשוטו שהיו שתי משפחות מישראל שהיו הולכים עם המלך תמיד. ופירשו «ובני דוד כהנים היו,» כתרגומו: רברבן; שהיו נשיאים ושרים, וכמ״ש בדברי הימים: הראשוני׳ ליד המלך; ר״ל שהיו יושבים ראשונה במלכות. ואחשוב אני שהכהנים הוא שם למשמשים ועובדים עבודה מה, כי הכהונה הוא שם לעבודות. וזכר הכתוב שיואב ויהושפט צדוק ואחימלך ושריה, היה לכל אחד מהם הנהגה

---

v. 2. ואחרים. Vide Midrash Tehillim, Ps. 3.

v. 3. ואז״ל. Vide Gemaram in Cap. I. Tractatûs Talmudici *Berachoth;* paginâ quartâ, columnâ primâ in editione Francofurtiensi.

v. 9. הראשוני׳. Vide 1 Paralip. Cap. XVIII, v. 1.

מיוחדת ידועה אצלם, אבל בניהו בן יהוידע ומשפחת הכרתי ומשפחת הפלתי וג"כ בני דוד הלא אלה כלם לא היה להם הנהגה מיוחד' ואומנות ידוע, אבל היו משרתים למלך בכל אשר יצום; וזהו אמרו: » כהנים היו, « יחזור אל בניהו ואל הכרתי ואל הפלתי ואל בני דוד, לפי שהיו כלם הולכים אחרי דוד וסרים אל משמעתו והיו משרתים בכל דבר אשר יצוה אותם, עם היות שלא היה להם הנהגו' מיוחדו', כמו הנזכרים למעלה. ועם זה הותרו השאלות שלשית ורביעית.

Cap. IX, v. 1. » ויאמר דוד הכי יש עוד וגומר. « לפי שדוד היה ממנה פקידים וממונים בכל מלכותו ועל ביתו, שם אל לבו לדעת אם

---

v. 3. 'הלא וגו. Hìc τὸ הלא sumas pro הנה; ut הלא לא idem sit, quod הנה לא. Cæterùm confer quæ de הלא לא notavimus paginâ 80 hujus operis vol. II. Sensus : non fungebantur peculiari aliquo munere, verùm etc.

נשאר מזרע שאול אדם ראוי והגון למנותו גם כן, בעבור יהונתן, שאליו היתה אהבתו ואליו נשבע על בניו וזרעו.

ב. ולפי שהיה לשאול עבד כנעני ונשאר לזרעו, כמו שאמרה התורה: » והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם, « הביאוהו אל דוד ושאלו: האפס עוד איש לבית שאול? רוצה לומר: האם כלם אפסו? כי הייתי רוצה לעשות עמו חסד אלקים. והיה זה מפני שבועת אלקים אשר נשבע אליו יונתן. וציבא השיבו שעדין היה בן חי ליהונתן שהיה נכה רגלים ושהיה בבית מכיר בלו דבר ר״ל במקום אחד שהיה נקרא לו דבר; או אמר, שהיה שם רש ולא היה לו דבר מה, וזהו אמרו בלו דבר, ר״ל בבלי דבר.

---

v. 3. נשבע. Cf. 1 Regum Cap. XX, v. 12 et seqq.

v. 5. והתנחלתם. Vide Levitici Cap. XXV, v. 46.

v. 9. שבועת וגו': Vide 1 Reg. Cap. XX, v. 12.

v. 13. לא דבר מה, *nihil quidquam*.

ה. ושלח המלך להביאו, ואמר לו שהיה רצונו לעשות עמו חסד, וזה בשני דברים: האחד בשישיב לו את כל שדה שאול אביו; והשני שהוא לבדו יאכל על שלחנו תמיד. ובזה אליו מהמעלה והכבוד.

ח. ומפיבושת הודה לו מאד בהגדיל חסדיו והקטין עצמו והשתחוה לו.

ט, י. ודוד אמר אל ציבא שהוא היה נותן למפיבש' כל אשר לבית שאול, ושהוא, ר"ל ציבא ובניו ועבדיו יעבדו את השדה ותהיה תבואתה למפיבושת, ושהוא ציבא ובניו ועבדיו יאכלו ממנו; ובזה יהיה למפיבושת כבוד וששון ויקר בהיות לו ממה שיתן לעבדיו, עם היות שלא יצטרך אליו הוא למאכלו, וז"ש • ועבדת לו

---

v. 2. בשני דברים. Sensus est : duplici de re Davidem gratificaturum esse Ionathanis filio : Ac *primò* quidem redditurus esset (בְּשֶׁיָּשִׁיב) ipsi omnes agros Saulis avi ejus (בש est pro באשר); *deinde* etc.

את האדמה וגו׳ » « והיה לבן אדוניך לחם ואכלו, » ר״ל שהם יעבדו את השדה והם יאכלו מתבואתו, אבל יהיה כלו למפיבושת ומידו ומשלו יאכלו אותו, והוא עצמו יאכל על שלחן המלך.

יא. והיתה תשובת ציבא. שבכל אשר יצוה המלך יעשׂה. ואמנם מה שאמר הכתוב אחרי זה «ומפיבושת אֹכל על שלחני כאחד מבני המלך, » הנכון שהם גם כן דברי ציבא למלך, יאמר: אנכי אעשה כדבריך עם היות שעד עתה היה מפיבושת אוכל על שולחני כא׳ מבני המלך ולא יצטרך לכל דבר, ולכן אין צריך לו לאכול על שלחן המלך. ואחרים פירשוהו דברי דוד ואינו נכון. והנה נשאר לדעת מה היה החסד הזה אשר עשה דוד עם מפיבשת בתתו לו את שדה שאול

v. 10. יצטרך (a צרך inusitato) est *opus habere, indigere*. Verbum frequentatur potissimum in *Niphal* et *Hophal*. Usitatissimum pariter est צָרִיךְ, quod, adjunctis pronominibus, ad omnes personas accommodatur. אני צריך *indigeo;* אתם צריכין *indigetis*. Cf. Buxtorf. Lexic. maj. i. h. v.

אביו. וכתב רש״י שהמלך רַשָּׁאי להעביר הנחלה, שנא׳ » את שדותיכם ואת כרמיכם יקח ונתן לעבדיו. « ותמהתי מהרב כי הוא פירש במשפט המלך; כי אין זה כ״א בפירות ובשעת מלחמה מפני הצורך; כמו שזכרתי שם. והיותר נכון שנאמר בזה הוא מה שפירש בו (רד״ק): כי כל נכסי שאול נשארו לאישבשת. וכפי הדין היה אישבשת מורד במלכות, לפי שנמלך על ה׳ ועל משיחו דוד; והיה ידוע בישראל שהיה דוד משיח אלקי יעקב; ומפני המרד הזה אשר אישבשת מרד במלכות, היו כל נכסיו לדוד המלך, והוא זכה בהם, ונראה שלקחם לעצמו כבר בפועל; ולכן אמר: והשיבותי לך; וכיון שהיה הכל שלו, כמו שאמר יתברך: » ואתנה לך את בית אדוניך, « היה חסד גדול לתת

v. 2. את שדותיכם וגו׳. Vide 1 Sam. Cap. VIII, v. 14. et Abarbanelem i. h. l.

v. 13. בפועל. h. e. *effectivement*, ut Galli loquuntur. Cf. nostratium : *met der daad.*

v. 14. ואתנה וגו׳. Vide 2 Sam. Cap. XII, v. 8.

למפיבושת מה שכבר זכה בו דוד כפי הדין והיה בידו. והותרה בזה השאלה החמשית.

Cap. X, v. 1. » ויהי אחרי כן וגומ׳. זכר הכתוב שמת מלך בני עמון, ודוד שלח מלאכים אל חנון בנו לנחמו, כאשר עשה אביו עמו חסד. ואחז״ל במדר׳ תנחומה שהחסד היה שהחי׳ את אחיו כשברח מאת מלך מוא׳ כאש׳ הרגו שם אביו ואמו ואחיו אשר השאירם דוד במואב, כמו שזכרתי.

ג. והנה עבדי חנון אמרו אליו: המכבד דוד את אביך בעיניך, כי שלח לך מנחמים וגו׳? ר״ל: דוד בזמן אביך ובעיניו לא כבדו, ואחרי שמת מראה את עצמו כאלו הוא מכבד אותו בעיניך ולא בעיניו, וזה ממה שיורה שלא באו מלאכיו כי אם לרגל את הארץ. וחז״ל אמרו: הנראה בעיניך שדוד מכבד את אביך? והלא הם מוזהרי׳:

---

v. 9. כמו שזכרתי. Sc. in 1 Sam. Cap. XXII, v. 4.

v. 16. הלא הם מוזהרי׳. Sensus. *Nonne* (h. e. [profectò) *illi* (sc. Hebræi) *moniti sunt* (מוזהרים Partic.

„ לא תדרוש שלומם וטובתם, “ והוא איך ידרוש שלומך?

ד. וחנון שמע לדבריהם ויגלח את חצי זקנם ויכרת את מדויה׳ בחצי וגו׳. ר״ל שמלאכי דוד היו מגודלי זקן, להיות הזקן בעיניהם הדרת פנים, והיו מלבושיהם ארוכים וגדולים למעלתם; ולכן גלח חצי זקנם וכרת מחצית מלבושיהם; כי עד השתות הוא חצי הלבוש ושתותיהם הם העגבות. ור״לבג פירש מדויה׳ המכנסים שיכסו

Hophal a זהר) de non ineundâ societate cum Ammonitis (h. e. nobiscum) ut est in lege eorum : לא תדרוש וגו׳ (Deuter. C. XXIII, v. 3—7).

v. 9. ר״לבג h. e. רבי לוי בן גרשום, *R. Levi filius Gersom*. Scripsit is commentaria in tota Biblia. Auctor etiam est libri celebris מלחמות יהוה *Bella Domini*. Liber est Philosophicus et Theologicus vel metaphysicus, maximè ex scriptis Aristotelis et aliorum Philosophorum collectus. Præcipua ejus capita sunt : 1. De animæ immortalitate. 2. De notificatione vel scientiâ futurorum, a quo et quomodo illa fiat, ubi et de Insomniis, Divinationibus et Prophetiâ. 3. De scientiâ Dei, quæ scil. est in Deo, quomodo ille res

בהן השת והערוה, ומזה הצד נקראה האשה נדה ודוה מצד המותר שידחה ממנה; וביאר שכרת המכנסים בחצי עד שנגלה השת שלהם, והשאירם א״כ מגולי הערוה וחשופי שת. ואחשוב בכוונת חנון שהסכי׳ לעשות להם הבזיון הזה, לפי שהמלאכים היתה ביאתם טובה מצד, ורעה מצד; אם טובה מצד כפי דבריהם שבאים לנחמו, והיתה רעה כפי כוונתם, שהיתה לרגל את הארץ; ולכן לא כבדם כמלאכי שלום

---

omnes universales et particulares sciat. 4. De Providentiâ Dei. 5. De corporibus cœlestibus et motoribus illorum. 6. De innovatione seu creatione mundi, in quo etiam agitur de miraculis, signis et prodigiis, quomodo item probandus sit Propheta. — Mortuus est Ralbag Anno Christi 1370. Avus ejus maternus fuit ר״מבן, id est, R. Moses ben Nachman, qui vulgò vocatur *Gerundensis*. Vid. Buxtorf. in Abbreviat. et Biblioth. Rabbin.

v. 7. אם טובה וגו׳. Putem particulam hanc אם delendam hìc esse.

v. 8. והיתה רעה. Forsan hìc מצד suppleri debet post רעה.

גמורים. ולא הענישם כמרגלים גמורים, ונתן להם חצי עונש, וגלח חצי זקנם, וכרת חצי מלבושיהם, לפי שהזקן והלבוש היו מתכשיטי המלאכים הנכבדים. ובהיות שהם שלמים מצד ומרגלים מצד, גלחם וכרת מלבושיהם החצי מהם, להורות על היותם אנשים פחותים מרגלי׳; ונשארה חצי זקנם ומלבושיהם כפי הסברת שלומם ואהבתם ונחמתם; ולזה גלה ערותם להורות ולרמוז שגלה מחשבותם. והותרה השאלה הששית.

ה-ח. ויגידו לדוד וישלח לקראת׳ וגומ׳. כאשר ידע דוד מה שעשה חנון למלאכיו, שלח להם שישבו ביריחו עד יצמח זקנם; כי היה חרפה להם לגלח שער זקנ׳. וכאשר ידע חנון מלך בני עמון כי נבאשו בדוד, שכר אנשי מלחמה

v. 12. שלח וגו׳. h. e. misit ad eos (nuntios qui ejus nomine ipsis præciperent) ut manerent Jerichunte donec barba ipsorum genis denuò increvisset.

v. 15. שכר וגו׳. Sc. mercede conduxit, uti novimus ex 2 Sam. Cap. X, v. 6, Aramæos, tum Bethrecho-

להלחם בו. וכאשר שמע דוד שמלך בני עמון לא די מה שעשה אל מלאכיו, אבל גם קבץ אנשים להלחם עמו, שלח יואב ואנשי הצבא הגבורי׳ להלחם בם; ולא רצה ללכת הוא בעצמו, פן יתהלל שנלחם בדוד מלך ישראל. והנה בני עמון ערכו מלחמתם פתח השער של עירם, ואנשי ארם צובא, וארם רחוב, ואנשי איש טוב ואנשי מעכה (שהם כל הנשכרי׳ למלחמה) היו לבדם בשד׳ במערכ׳ אחרת. ואחשוב שבני עמון היו יראי׳ להכנס בעיר את הנשכרים, פן יעלו עליהם, ולכן הסכימו שהם ילחמו בשדה. וכראות יואב שהיתה אליו המלחמה מפנים ומאחור, ר״ל שהיתה לו המלחמה מפנים עם האויבים אשר בשדה, ומאחור עם האויבים אשר בפתח שער העיר, ראה יואב שילחם הוא עם הארמיים אשר בשדה, ולהיותם היותר חזקים וגבורים, בחר מכל בחורי ישראל להלחם בם,

---

benses tum Zobæos, Maachæ quoque regem et Tobenses, ut auxilio essent in bello quod a Davide sibi inferendum esse satis prævidebat.

ואת יתר העם נתן ביד אבישי אחיו להלחם עם בני עמון אשר בשער העיר. ואמנם אמרו: אם תחזק ארם ממני והייתה לי לישועה, ואם בני עמון יחזקו ממך והלכתי להושיע לך, יראה מאמר בטל, כי אולי יחזק ארם על יואב ויחזק עמון על אבישי, ולא יוכל אחד מהם להושיע ולעזור את אחיו; ולכן אחשוב שיואב אמר לאבישי אחיו אם תחזק ארם ממני והייתה אתה אבישי אחי לי לישועה כי תבא לעזרני, ואם בני עמון יחזקו ממך אלך אני להושיע לך ולעזרך. ואם תאמר: אולי יחזקו ארם עלי ועמון עליך. מפני החלוקה השלישית הזאת אמר עוד חזק ונתחזק בעד עמינו ובעד ערי אלקינו ויי הטוב בעיניו יעשה, ר״ל אם יהיה טוב בעיני ה׳ שלא נתחזק על שנינו, אין לנו להרהר אחריו והוא יעשה כל אשר יחפוץ, אבל אנחנו

---

v. 3. אם תחזק—לך. Vide Cap. X, v. 11.

Ibid. והייתה. In editione Abarbanelis, quâ utor, mendosè hìc legitur : והיית

v. 13. חזק וגו׳. Vide Cap. X, v. 13.

נעשה המוטל עלינו להתחזק נגדם בעד עמינו שלא ילכו בשבי ובעד ערי אלקינו; ולזה אמר חזק ונתחזק; כי לנגד אבישי אמר חזק שיתחזק הוא במערכתו להלחם, ואמר ונתחזק על עצמו שילחם עם ארם ושלא יסמכו על הנס אבל הם ישתדלו ויתחזקו ויהיו לאנשי׳:

יג. וזכר הכתוב שבראשונה נגש יואב להלח׳ עם ארם וינוסו; וכאשר ראום בני עמון שנסו שהיו בוטחים בגבורתם, מיד נסו הם גם כן ונכנסו אל העיר. וכראות מלכי ארם שהיו נגפים כפעם בפעם לפני ישראל נאספו כלם להלחם עמו, והיה הולך לפניה׳ שובך שר צבא הדרעזר, ודוד יצא בעצמו להלחם בהם והכה אותם ואת שובך שר צבאם והרג ארבעים אלף פרשים. ובדברי הימים אומר שבעת אלפים רכב וארבעים אלף רגלי; אולי בכאן לא זכר כי אם שבע מאות רכב הבחורי׳ מכלם וזכר הארבעים אלף פרשים,

v. 15. ובדברי הימים וגו׳. Notat Abarbanel non consentire hic locum 1 Paralip. Cap. XIV, v. 18; sed mox difficultatem solvit.

ובדברי הימים זכר הרכב כלם שהיו שבעת אלפים והרגלים גם כן שהיו ארבעים אלף כי זהו מה שראה עוד לספר מלבד מה שנזכר בכאן או שהיו אותן הארבעים אלף רגלי גבורים כפרשים וחלוצים.

יט. וספר הכתוב שפחדו ויראו כל המלכים עבדי הדרעזר, ר״ל הנשמעים אליו והם הנכנעים לעבודתו, שנגפו לפני בני ישראל ופחדו מהלחם בם והשלימו עמהם ויעבדו את דוד ולא הלכו עוד להושיע את בני עמון; ועל כיוצא בזה אמרה התורה: « אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בי״ מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו אויביך לך ואתה על במותימו תדרוך. »

---

v. 1. ובדברי. Nota ad והרג וגו׳ paginæ superioris lineâ 13, suppletis aliquibus vocibus, quæ videntur excidisse, eum Abarbanelis locum sic esse legendum: והרג שבע מאות רכב וארבעים אלף פרשים.

v. 11. אשריך וגו׳. Vide Deuteron. C. XXXIII, v. 29.

VI.

ספר מכלל יופי לשלמה ן׳ מלך

IN GEN. CAP. XXXVII.

אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב. הקורות אשר קרוהו בדבר יוסף וסבת ירידתו למצרים.

יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה היה כשהיה רועה את אחיו בצון; אֶת־אֶחָיו, עם אחיו. בַּצֹּון, ולא אמר הצון כי עדיין היה נער לרעות הצון, אלא הולך עם אחיו במרעית הצון, והיה מתלמד עמהם לרעות הצאן והוא נער היה מתגדל עמהם

---

v. 1. אלה. Quæ S. Scripturæ verba interpretatur Aben Melech puncta vocalia adscripta habent, quo distinguantur a verbis Interpretis.

v. 5. אמר sc. הכתוב.

Ibid. לרעות. Nescio an non rectiùs Aben Melech hìc scripsisset מרעות. Mens enim ejus est dicere *Josephum fuisse juniorem quam ut* etc.; atqui ejusmodo comparationem Hebræi per præp. מן exprimere solent; vide v. g. Judic. Cap. VII, 2.

כשהיו רועים את הצון. וְהוּא נַעַר; מי שהוא קטן בשנים יקרא נער; ולפי שדרך הקטן לשרת את הגדול נקרא המשרת נער, ואף על פי שהוא גדול בשנים.

נְשֵׁי אָבִיו. כמו שכתוב בכל אחת מהן לאשה; ולא היה לו בזה בזיון, כי בני נשי אביו היו.

אֶת־דִּבָּתָם. הכנוי לכל אחיו; וענינו דבור. אך הפרש יש בין מוציא דבה ומביא דבה; כי מביא דבה הוא אמת כמו יוסף שאמר: » ויבא יוסף את דבתם רעה; » כי אמת שהיו שונאין אותו ומדברים עליו רעה; אך מוציא דבה הוא שקר ודבר מגונה כמו » ויציאו דבת הארץ. » זְקֻנִים. שם בלשון

---

v. 2. לפי שדרך וגו׳. Sensus : quum junior ministrare soleat seniori etc.

v. 3. אף על פי ש׳ *etiamsi;* communiter scribendi compendio usi id efferunt : אע״פ.

v. 5. כמו שכתוב וגו׳. Sensus : Lia, Rachel cet. verè Jacobi uxores fuêre ; nam unamquamque S. Scriptura narrat fuisse Jacobo לאשה. Cf. v. g. Gen. XXX, v. 32.

v. 12. ויציאו וגו׳. Vide Numer. Cap. XIII, 32.

רבים לא יבא ממנו יחיד. פסים. ר"ל היה מצבעים רבים שכל פס ממנו היה מצבע בפני עצמו.

דברו. פרושו: דבר אתו. מאלמים אלמים; ענינו: אוגדים אגודות. ויקנאו. קל הנו"ן ובא כן להקל כי משפטו להדגש. והשיבני דבר. פירושו: והשיב לי. איפה. נכתב בה"א על פי המסורת והקבלה. מזה. מהמקום הזה; וכן « לא היתה בזה» במקום הזה. כי שמעתי אומרים, שהיו אומרים. ויתנכלו. ענינו המחשבה הרעה הצפונה בלב ויהיה ממנה המעשה בערמה; ותרגום להרגו בערמה, בנכילו. אותו. כמו לו או בו; כי מצאנו

---

v. 1. יחיד. In commentario dicto לקט שכחה (*spicilegium omissorum*) R. Jacobi Abendanæ, qui commentario Salomonis Ben Melech passim (in meâ certè editione) ad latus est appositus, de loco בן־זקנים hæc leguntur : וטעם בן זקונים כתב הר"בע שנולד לו בעת זקנתו כמו: « וילד זקונים » (Gen. 44, 20) וא"ת: בר חכים. ויתכן כי מנהג הזקנים לקחת אחד מבניהם הקטנים להיות עמו תמיד לשרתו והוא נשען על ידו ונקרא בן זקוניו; ובעבור שישרתו לזקניו ויעקב לקח יוסף לדבר הזה.

קשר הלשון הזה עם ב״ת » להתנכל בעבדיו « ועם למ״ד » אשר נכלו לכם. « בַּעַל. אדון. לְכוּ. ענין זירוז כמו שפירשנו. לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ מכת נפש. אַל־תִּשְׁלְחוּ ענין הושטה. וַיַּפְשִׁיטוּ אֶת־יוֹסֵף אֶת־כֻּתָּנְתּוֹ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים. אמר את כתנת הפסים אחר שאמר את כתנתו לפי שעליה קנאו בו. וַיִּקָּחֻהוּ. חסר ו״ו והדרש ידוע. וְהַבּוֹר. כמו באר אבל הבאר בחפירה לבד מבלי בנין והבור בבנין ולפי דעתי כי בור הכתוב במקר' אין מימיו נובעין והוא שקורין בלע״ז ציסטיר״נא וכן אך מעין ובור ר״ל שמימיו מכונסין ואינו כמו המעין ואמר אֵין בּוֹ מָיִם אחר שאמר והבור רֵק אולי היה בו טיט כמו בור ירמיהו כמ״ש » ויטבע ירמיהו בטיט « ולא מת בעבור זה והדרש ידוע.

---

v. 1. להתנ' וגו'. Vide Ps. 105 (ap. Hebr.) v. 25.

v. 2. אשר וגו'. Vide Numer. Cap. XXV, v. 18.

v. 10. ציסטיר״נא est Hispanicum : *Cisterna*.

v. 13. בור ירמיהו. Vide Jerem. Cap. XXXVIII, v. 6.

VII.

ספר מדרש רבות.

DE PECCATI PROTO-PARENTUM POENA, MORTE, A MESSIA ABSORBENDA.

—

Ex ואלה שמות רבא, Parashâ ל. Vid. pag. קמה, columnam 3m in ספר מדרש רבות, edito Francofurti (ad Viadram) anno גאולה תהיה (h. e. 464. C. 1704).

—

אתה מוצא כל תולדות שבמקרא חסרים חוץ משנים: אלה תולדות השמים והארץ (בראשית ב׳) ואלה תולדות פרץ (רות ד׳). וטעם גדול יש להם. למה אמר אלה תולדות השמים והארץ מלא? מפני שברא הקב״ה את עולמו ולא היה מלאך המות בעולם ובשביל כך הוא מלא. וכיון שחטא אדם וחוה חסר הקב״ה כל תולדות שבמקרא; וכיון שעמד פרץ נעשה תולדות שלו מלא שהמשיח עומד הימנו ובימיו הקב״ה מבליע המות שנא׳ « בלע המות לנצח » לפיכ׳ תולדות השמים והארץ ותולדות פרץ מלא.

---

v. 10. בלע וגו׳. Vide Is. Cap. XXV, v. 8.

MOSES REDEMPTOR TYPUS MESSIÆ REDEMPTORIS.

—

Ex מדרש קהלת, ad verba: מה שהיה הוא שיהיה. Vid. p. פה, columnam 4ᵃᵐ in ספר מדרש רבות, ex editione suprà laudatâ.

—

רבי ברכיה אמר בשם רבי יצחק: כגואל ראשון כך גואל אחרון. מה גואל ראשון? נאמר: » ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור; « כך גואל אחרון שנאמר » עני ורוכב על החמור. « מה גואל הראשון הוריד את המן שנאמר » הנני ממטיר לכם לחם מן השמים; « אף גואל אחרון יוריד את המן שנאמר » יהי פסת בר בארץ. « מה גואל ראשון העלה את הבאר

---

v. 3. ויקח וגו'. Vide Exod. Cap. IV, v. 20.
v. 4. עני וגו'. Vide Zachar. Cap. IX, v. 9.
v. 6. הנני וגו'. Vide Exod. Cap. XVI, v. 4.
v. 7. יהי וגו'. Vide Ps. 72 (Vulg. 71) v. 16.

אף גואל אחרון יעלה את המים שנאמר » ומעין מבית ה׳ יצא והשקה את נחל השטים. «

DE MELCHISEDECH PANEM ET VINUM SACRIFICANTE TYPO MESSIÆ.

—

Ex בראשית רבא; apud Raymundum Martini in Pugionis fidei Parte 3ª, Dist. 3. Cap. XV.

—

» ומלכי־צדק מלך שלם. « זה שאמר הכתוב: » נשבע יהוה ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק. « ואיזה? זה מלך צדיק ונושע מלך המשיח שנ׳: » הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא: « ומה ת״ל: הוציא לחם ויין? כמו דאתאמ׳: » יהי פסת בר בארץ. « וההיד: והוא כהן לאל עליון.

---

v. 1. ומעין וגו׳. Vide Ioel. Cap. IV, v. 18.

v. 3. ומלכי־צדק וגו׳. Vid. Genes. Cap. XIV, v. 18.

v. 4. נשבע וגו׳. Vide Ps. 110 (Vulg. 109) v. 4.

v. 6. הנה וגו׳. Vide Zachar. Cap. IX, v. 9.

v. 8. יהי וגו׳. Vide Ps. 72 (Vulg. 71) v. 16.

DE MANNA VARIUM SAPOREM PRÆSTANTE.

—

Ex ואלה שמות רבא, Parashâ כה. Vid. pag. קמא, columnam 4ᵐ in ספר מדרש רבות, ex editione suprà laudatâ.

—

אומר: « פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון. » לכל חי מזון אין כתיב כן, אלא לכל חי רצן, שהוא נותן לכל א׳ וא׳ רצונו מה שהוא מבקש. וכן לעתיד לבא נותן הק״בה לכל א׳ וא׳ כל מה שהוא מבקש. ואם תומה אתה על הדבר ראה מה עשה לישראל בעולם הזה שהוריד להם המן שהיה בו מכל מיני טעמים והיה כל א׳ מישראל טועם כל מה שהיה רוצה; שכן כתיב: « זה מ׳ שנה י״י אלהיך עמך לא חסרת דבר. » מהוא דבר? כשהיה מתאוה לאכול דבר והיה אומר בפיו אלולי היה לי פטמא א׳ לאכול, מיד היה נעשה

v. 1. פותח וגו׳. Vide Ps. 145, v. 16.
v. 8. זה מ׳ וגו׳. Vide Deuteron. Cap. II, v. 7.

לתוך פיו טעם פטמא. דבר היו אומ׳ והקב״ה היה עושה רצונם. א״ר אבא אף דבר לא היה אומר בפיו אלא חושב בלבו לומר מה שנפשו מתאוה היה הק׳בה עושה רצונו והיה טועם טעם מה שהיה מתאוה. תדע לך שהוא כן שכן אמר יחזקאל: » ולחמי אשר נתתי לך סולת ושמן ודבש האכלתיך. » כתוב א׳ אומר: » הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. » וכתוב א׳ אומר: » וטעמו כצפיחית בדבש. » ואומר: » והיה טעמו כטעם לשד השמן. » כיצד מתקיימין ג׳ כתובין הללו? בחורים היו טועמין טעם לחם, זקנים טעם דבש, תינוקו׳ טעם שמן.

---

v. 3. לומר hic vertas : *cogitando.*
v. 6. ולחמי וגו׳. Vide Ezech. Cap. XVI, v. 19.
v. 7. הנני וגו׳. Vide Exod. XVI, v. 4.
v. 9. וטעמו וגו׳. Vide Ibid. v. 31.
Ibid. והיה וגו׳. Vide Numer. Cap. XI, v. 8.

VIII.

ילקוט הנקרה שמעוני

DE MESSIA FILIO DAVIDIS NON DIVERSO A MESSIA FILIO JOSEPH AUT EPHRAIM.

—

Vid. Jalkut Shimhoni in ספר תהלים (ad Ps. 2), pag. ỿ, columnam 2am in editione Francofurt., anni, (ut a fine legitur), חמשת אלפים תמ״ז ליצירה

—

» אספרה אל חק. « כבר הדברים מסופרים חן בחוקה של תורה ובחוקן של נביאים ובחוקן של כתובים. בהוקה של תורה מנין? » בני בכורי ישראל. « בחוקן של נביאים מנין? » הנה ישכיל עבדי; « וסמיך ליה » אתמוך בו. « בכתובים מנין? » נאם ה׳ לאדוני; « » ה׳ אמר אלי בני אתה. « רבי הונא בשם רבי אידי: בשלשה חלקים נחלקו

---

v. 3. בני וגו׳. Vide Exod. Cap. IV, v. 22.

v. 4. הנה וגו׳. Vide Isaiæ Cap. XLII, v. 1 et LII, v. 13.

v. 6. נאם וגו׳. Vide Ps. CX.

Ibid. ה׳ אמר וגו׳. Vide Ps. II.

הייסורין אחד למלך המשיח. וכד תיתי לו שעתיה אומר הקדו׳ ברוך הוא: עלי לכרות לו ברית חדשה. וכה״א: » אני היום ילדתיך. « » שאל ממני וכו׳ « שנו רבותי׳ משיח שעתיד לגלות במהרה בימינו אומר לו הק״בה: שאל מה אתה מבקש ואני נותן לך, שנ׳: » שאל ממני. « כיון שרואה משיח בן יוסף שנהרג אמר לפניו: רבש״ע איני מבקש ממך אלא חיים. אמר לו: עד שלא שאלת כבר התנבא עליך דוד אביך, שנ׳: » חיים שאל ממך נתת לו ארך ימים עולם ועד. «

DE EODEM ARGUMENTO, ET DE MESSIA FILIO DAVIDIS, NON GLORIOSO SED VIRO DOLORUM.

Ex Jalkut Shimhoni in Isaiæ Cap. LX, v. 1, p. נו, columnâ 3ª in edit. suprà laudatâ.

אמר שטן לפני הקב״ה: רבונו של עולם אור שנגנז תחת כסא הכבוד שלך למי? א״ל למי

---

v. 9. חיים וגו׳. Vide Ps. XXI, v. 5.

v. 11. אמר וגו׳. Quem hìc damus locum ex Jalkut Shimhoni, indicavit nobis Paulus Drach, vir claris-

שהוא עתיד להחזירך ולהכלימך בבושת פנים. א״ל רבונו של עולם הראהו לי א״ל בוא וראה אותו. וכיון שראה אותו נזדעזע ונפל על פניו; אמר: בודאי זהו משיח שעתיד להפיל לי ולכל האומות בגיהנם. התחיל הקדוש ברוך הוא מתנה עמו. א״ל הללו שגנוזים אצלך עונותיהם עתידים להכניסך בעול ברזל ועושים אותך כעגל הזה שכהו עיניו ומשנקין את רוחך בעול, ובעונותיהם של אלו עתיד לשונך להדבק בחכך. רצונך בכך? אמר משיח לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם שמא אותו צער שנות רבות הם? א״ל הקב״ה חייך וחיי ראשך שבוע גזרתי עליך. אם נפשך עצבה אני טורדן מעכשיו. אמר לפניו רבונו של עולם בגילת לבי ובשמחת לבי אני מקבל עלי ע״מ שלא יאבד אחד מישראל ולא חיים בלבד יושעו בימי אלא אף אותם שגנוזים בעפר ולא מתים בלבד יושעו בימי אלא אף אותם

simus et doctissimus, Romæ Collegii de propagandâ fide Bibliothecarius, qui eum locum citavit in dissertatione suâ Gallico sermone exaratâ quam inscripsit : *du Péché originel selon la Synagogue.*

מתים שמתו מימות אדם הראשון עד עכשיו ולא אלו בלבד אלא אף נפלים יושעו בימי; כך אני רוצה בכך אני מקבל. אמרו: שבוע שבן דוד בא בו מביאין קורות של ברזל ונותנים לו על צוארו עד שנכפף קומתו והוא צועק ובוכה ועולה קולו למרום. אמר לפניו: רבונו של עולם כמה יהא כחי כמה יהא רוחי וכמה יהא נשמתי וכמה יהא איברי? לא בשר ודם אני? על אותה שעה היה דוד בוכה ואומר:» יבש כחרש כחי.« באותה שעה אמר לו הקב״ה אפרים משיח צדקי כבר קבלת עליך מששת ימי בראשית.

v. 9. יבש וגו׳. Vide Ps. XXII, v. 16.

CAP. VIII.

PHILOSOPHI ET THEOLOGI.

I.

כתר מלכות לרבי שלמה בן גבירול

—

בתפלתי יסכון גבר,
כי בה ילמוד יושר וזכות.
ספרתי בה פלאי אל חי
בקצרה אך לא באריכות.
שמתיה על ראש מהללי,
וקראתיה כתר מלכות.

—

» נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד « — לך יהוה הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד— לך יהוה הממלכה, והמתנשא לכל לראש,

v. 7. נפלאים וגו'. Verba sunt Ps. 139, v. 14.

v. 9. והמתנשא sc. אתה. *Tu es ille exaltatus suprà* (ל) etc.

ולך העושר והכבוד — ברואי מעלה ומטה יעידו
כי המה יאבדו ואתה תעמוד — לך הגבורה אשר
בסודה נלאו רעיונינו לעמוד — כי עצמת ממנו
מאד.
לך השם הנעלם ממתי חכמה — והכוח הסובל
העולם על בלימה — והיכולת להוציא לאור כל
תעלומה — לך החסד אשר גבר על ברואיך — והטוב
הצפון ליראיך — לך הסודות אשר לא יכילם שכל
ורעיון — והחיים אשר לא ישלוט עליהם כליון —
והכסא הנעלה על כל עליון — והנוה הנסתר
ברום חביון — לך המציאות אשר מצל מאורו
נהיה כל הויה — אשר אמרנו: « בצלו נחיה » —
לך שני העולמים אשר נתת ביניהם גבול —

---

v. 1. ולך וגו׳. Ità ex conjecturâ edidi. In Donati editione legitur : והמתנשא לכל לראש והעושר והכבוד.... והמתנשא לכל לראש : Si tamen verba hæc — לך ברואי וגו׳ dicas legenda esse veluti intrà parenthesin posita, non abnuo rectam dici posse lectionem Donatianam.

v. 2. לך הגבורה אשר וגו׳. h. e. Talis tantaque est tua potentia, ut (אשר) etc.

v. 12. בצלו וגו׳. Verba sunt Thren. Cap. IV, v. 20.

הראשון למעשים והשני לגמול — לך הגמול
אשר גנזת לצדיקים ותעלימהו — ותרא אותו
כי טוב הוא ותצפנהו.

אתה אחד ראש כל מנין — ויסוד כל בנין —
אתה אחד ובסוד אחדותך חכמי לב יתמהו —
כי לא ידעו מה הוא — אתה אחד ואחדותך לא
יִגָּרַע ולא יוסיף — לא יחסר ולא יעדיף — אתה
אחד ולא כאחד הקנוי והמנוי — כי לא ישיגך
רבוי ושנוי — לא תואר ולא כנוי — אתה אחד
ולשום לך חוק וגבול נלאה הגיוני — על כן
» אמרתי: אשמרה דרכי מחטוא בלשוני « —
אתה אחד גבהת ונעלית משפול ומנפול — ואי
לו האחד שיפול.

אתה נמצא ולא ישיגך שֵׁמע אוזן ולא ראות
עין — ולא ישלוט בך איך ולמה ואין — אתה
נמצא אבל לעצמך — ואין לאחר עמך — אתה
נמצא ובטרם היות כל זמן היית — ובלי מקום

---

v. 11. אמרתי וגו'. Verba sunt Ps. 39, v. 1.

חנית — אתה נמצא וסודך נעלם ומי ישיגנו —
עמוק עמוק מי ימצאנו.
אתה חי ולא מזמן קבוע — ולא מעת ידוע —
אתה חי ולא בנפש ונשמה — כי אתה נשמה
לנשמה — אתה חי ולא כחיי אדם להבל דמה —
וסופו עש ורמה — אתה חי והמגיע לסודך
ימצא תענוג עולם — ואכל וחי לעולם.
אתה גדול ומול גדולתך כל גדולה נכנעת —
וכל יתרון מגרעת — אתה גדול מכל מחשבה —
וגאה מכל מרכבה — אתה גדול על כל גדולה —
ומרוּמָם על כל ברכה ותהלה.
אתה גבור ואין בכל יצירותיך ובריותיך — אשר
יעשה כמעשיך וכגבורותיך — אתה גבור ולך
הגבורה הגמורה — אשר אין לה שנוי ותמורה —
אתה גבור ומרוב גאותך תמחול בעת זעם אפך —

---

v. 15. תמחול. Ità legitur in editione Donatianâ (vide ad calcem ejus operis inscripti תפוחי זהב, Romæ 1618, pag. 217); verùm non dubito quin hìc mendum typographicum irrepserit; itaque legito : תחמול Aor. 2. ע״ב חמל. Radix מחל in Hebræorum scriptis nusquam occurrit; eam tamen habent Arabes, sed tale quid notat quod in præsentem locum nullâ ratione quadrat.

ותאריך לחטאים זעפך — אתה גבור ורחמיך על כל ברואיך כולם — המה הגבורים אשר מעולם. אתה אלהי האלהים וכל הברואים עדיך — ובכבוד זה השם נתחייב כל נברא לעבדך — אתה אלוה וכל היצורים עבדיך ועובדיך — ולא יחסר כבודך בגלל עבודי בלעדיך — כי כוונת כלם להגיע עדיך — אבל הם כעורים מְגַמַּת פניהם דרך המלך — ותעו מן הדרך — זה טבע בבאר שחת — וזה נפל אל פחת — וכולם חשבו כי לחפצם נגעו — והם לריק יגעו — אך עבדיך הם כפקחים ההולכים דרך נכוחה לא סרו ימין ושמאל מן הדרך — עד בואם לחצר בית המלך — אתה אלוה סומך היצורים באלהותך — וסועד הברואים באחדותך — אתה אלוה ואין הפרש בין אלהותך — ואחדותך וקדמותך ומציאותך — כי הכל כור אחד — ואם ישתנה שם כל אחד — הכל הולך אל מקום אחד.

v. 7. מגמה . מגמת פניהם vocabulum ἅπαξ λεγόμενον est, nec occurrit nisi Habac. Cap. I, v. 9. Cf. notas uberiores in hunc locum, Vol. II.

אתה חכם והחכמה מקור חיים וממך נובעת — ובחכמתך נבער כל אדם מדעת — אתה חכם קדמון לכל קדמון — והחכמה היתה אצלך אמון — אתה חכם ולא למדת מבלעדיך — ולא קנית חכמה מזולתך — אתה חכם ומחכמתך אצלת חפץ מזומן — כפועל ואומן — למשוך משך היש מן האין — בהמשך האור היוצא מן העין — ושואב ממקור האור מבלי דלי — ופועל הכל בלי כלי — וחצב וחקק וטהר וזקק וקרא אל האין ונבקע — ואל היש ונתקע — ואל העולם ונקרע — ותיכן שחקים בזרת — וידו אוהל הגלגלים מחברת — ובלולאות היכולת יריעות הבריאות קושרת — וכוחה נוגעת על שפת היריעה הבריאה התיצונה הקיצונה במחברת.

משה המיימוני

II.

CASU AUT FORTUITO NIHIL FIERI HOMINEMQUE LIBERA GAUDERE VOLUNTATE.

Ex אגרות ושאלות ותשובות edit. Amstelodam. apud Salom. Proops anno בעת לפ״ק, p. ח versâ et seq.

אנחנו בעלי התורה האֲמִתִית לא נאמר שֶׁמְּאוֹרָעוֹ׳ בני אדם הם קרי אלא במשפט, כמו שאמרה התורה: « הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט וגו׳ » ופירש הנביא ואמר: « אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. » ועל דבר זה הזהירה התורה והעירה ואמרה: « ואם לא תשמעו לי ואביא עליכם פרענות. » ותאמרו שאותן הפורענות אינן יסורין על חטאתכם אלא קרי ומאורע משאר המאורעו׳ שארעו בקרי, אני אוסיף

v. 3. הצור וגו׳. Vide Deut. Cap. XXXII.

v. 5. אשר וגו׳. Vide Jerem. Cap. XXXII.

v. 7. ואם לא וגו׳ ??.

לכם מאותו הקרי זה הוא שכתוב: « אם תלכו עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי. » וזה הוא עקר דתינו היא תורת משה רבינו ע"ה שכל מאורעות שארעו בעולם וכל יסורין שיבאו בדרך מקרה לכלל בני אדם דין ומשפט הם. וכן אמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון.

ודעו רבותי שעקר מעקרי דתינו וגם הפילוסופים כולם מודים בו שכל מעשי בני אדם הם מסורין להם ואין שם לא מושך ולא כופה אלא אם ירצה האדם יעבוד את יי' תמיד ויהיה חכם יושב בבית המדרש ואם ירצה לילך בעצת רשעים ולרוץ עם הגנבים ולצפון עם הנואפים יעשה ואין שם טבע ולא מולד שמושך אותו לאחד מן הדרכים לפיכך נצטווה ונאמר לו: עשה כך.

---

v. 1. אם תלכו וגו'. Vide Levit. Cap. XXVI.

v. 12. המדרש. In editione suprà laudatâ legitur ità : יושב בבית המדרש יעשה ואם ירצה וגו'.... Ego illud יעשה ex textu expunxi, quia vocabulum hoc in nostro loco nullum habet intellectum.

v. 14. טבע. Puto ante טבע deesse לא. Solent enim Hebræi repetito לא exprimere τὸ *nec — nec*. Cf. v. 10.

DE EO QUOD ESSE NEQUIT, SIVE DE IMPOSSIBILI.

—

Ex מורה נבוכים, ex edit. Simonis Scheyer. Francofurti 1838. Tom III, p. 79.

—

לְנִמְנָע טבע קַיָּם, קִיּוּם עומד, אינו מפעוּלַת פועל, אי אפשר השתנותו כלל, ומפני זה יְתוֹאַר השם ביכולת עליו. ואין חולק על זה אחד מאנשי העיון כלל, ולא יסכל זה אלא מי שלא יבין המושכלות. ואמנם מקום המחלוקת בין בעלי העיון כלם הוא הרמז אל מין אחד מן המדומים. כי קצת אנשי העיון אומרים שזה מכת הנמנע אשר לא יתואר השם ביכלת עליו; ויאמרו אחרים שהוא מכת האפשר אשר נתלת יכלת השם בהמצאתו כאשר ירצה. והמשל בו התקבץ שני ההפכים ברגע אחד בנושא אחד;

---

v. 2. יתואר השם ביכולת עליו. Si hæc ità rectè sese habeant fateor me eum locum non intelligere. Puto autem ante τό יתואר excidisse particulam negativam

והתהפך הראשים ר"ל שוב העצם מקרה והמקרה עצם; או מציאות עצם גשמי מבלתי מקרה בו. כל זה מכת הנמנע אצל כל אחד מאנשי העיון. כן היות השם ממציא כמותו או משיב עצמו להעדר או שיתגשם או שישתנה; כל זה מכת הנמנע, ולא יתואר השם ביכולת על דִבר מכל אלו. אמנם אם ימציא מקרה לבדו לא בעצם, יש כת מבעלי העיון והם המעתזילא שחושבים שהוא אפשר ואחרים אמרו שהוא משער הנמנע.

לא; quam si restitueris verba habebunt intellectum perpicuum hunc : *non denominatur Deus a τῷ posse* (יְכוֹלֶת Infinitiv. constr. τῷ יָכֹל) aliquid *circa ipsum* sc. τῷ impossibile. *h. e.* inter attributa Dei nullum est quod denominetur a potentiâ aliquâ quâ polleret circa impossibile. In interpretatione Scheyerii Germanicâ tota hæc pericope sic reddita est : *Dem Unmöglichen* (לנמנע) *legen wir eine in sich begründete, von der Schöpferkraft unabhängige, unveränderliche Natur bei, was selbst durch den göttlichen Willen nicht in Wirklichkeit treten kann.* Hebraica verbotenùs ego sic reddo : *τῷ impossibili natura est stabilis, status perdurans; non subest actioni operantis, mutari omninò non potest, et ideò non denominatur Deus etc.*

ואע״פ שהאומר במציאות מקרה לא בנושא, לא הביאהו לזה העיון לבד, אבל שמירת עניינים תוריים לחצם העיון לחץ גדול, ונמלטו בזה המאמר. כן המציא דבר מוגשם לא מחומר כלל, הוא מכת האפשר אצלינו, ומכת הנמנע אצל הפילוסופים. וכן יאמרו הפילוסופים שהמציא מרובע שאלכסונו כצלעו, או, זוית מוגשמת שיקיפו בה ארבע זויות פשוטות נצבות, וכיוצא בהם, כל אלו מכת הנמנע. וקצת מי שיסכל חכמות הלמודיות, ולא ידע מאלו העניינים רק המלות לבד, לא ציור עניין, יחשבם אפשריים.

ואני תמיה אם זה השער פתוח, ומותר לכל אדם שיאמר באי זה עניין שיציירהו, שהוא אפשר, ויאמר האחר שהוא נמנע לפי טבע העניין; או יש דבר שיסגור זה השער וישמרהו, עד שיגזיר האדם ויפסוק שזה נמנע בטבע. ואם

v. 12. תְּמִיָה pro תְּמֵיהָה. Post תמיה puto excidisse vocabulum לי, quod Syntaxis hic videtur omninò postulare, quum Nominativ. absolut. ואני præcesserit.

v. 15. או יש. Legito : או אם יש. Est enim hæc altera pars *indirectæ* interrogationis, *utrum — an*.

בחינת זה הענייז בכח המדמה או בשכל; ובאי זה דבר יובדל בין המדמה והמושכל; (שפעמים שיחלוק האדם על חברו, או תחלוק עליו נפשו בעניין אחר הוא אפשר אצלו בטבעו, ואמר החולק זה האפשרות הוא מפעל הדמיון לא בבחינת השכל); ואם יש ג״כ דבר שנבדיל בו בין הכח המדמה ובין השכל, ואם הוא דבר חוץ לשניהם יחד, או בשכל עצמו מבדילים בין המושכל והמדומה; אלו כלם צריך לחקור אתם מאד, ואין זאת כונת הפרק.

v. 4. אחר. Legendum puto אחד.

DE EXISTENTIA ET UNITATE DEI.

—

Ex הלכות יסודי התורה ; Cap. I. Ex Edit. Amstelod. G. Vorstii A. 1638.

—

יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא. וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו.....

אלוה זה אחד הוא ואינו לא שנים ולא יותר על שנים אלא אחד שאין כייחודה אחד מן

---

v. 2. מצוי. In hoc ità commentatur Scholiastes : ואמר מצוי, ולא זכר לו תאר אחר זולתי המציאו', לפי שכל דבר שנרצה לידע מהותו , לא נדע אותה אלא מגבולו ; והקב"ה אין לו גבול, שהגבול הוא המורכב מן הסוג הקרוב וההבדל ; והקב"ה אין לו סוג שיכלל תחתיו ; לפיכך לא נוכל להשיג מהותו , אלא נאמר שהוא מצוי, ומציאותו הוא מהותו, ואינה תוספת על מהותו. ואחר שנאמ' שהוא מצוי , נאמר שהו' ראשון כלום, שלא קדמו שום דבר, מפני שאין לו תחלה ולא עילה.

v. 5. אחד הוא. In eum locum sic latiùs argumentatur Maimonidis Scholiastes : וזה המצוי המחויב המציאות

האחדים הנמצאים בעולם. לא אחד במין שהוא כולל אחדים הרבה; ולא אחד בגוף שהוא נחלק למחלקות ולקצוות אלא אחד שאין יחוד אחד כמותו בעולם.

אילו היו אלוהות הרבה היו גופים וגויות מפני שאין הנמנים השוים במציאותן נפרדים זה מזה אלא במאורעים שיארעו בגופות ובגויות. ואילו היה היוצר גוף וגויה היה לו קץ ותכלית שאי אפשר להיות גוף שאין לו קץ וכל שיש לו קץ ותכלית יש לכחו קץ וסוף.

א"א שיהיה שנים או יתר על שנים; שאם היו שנים, כל אחד מהם מחוייב המציאות, ואין אחד מהם עלה לשני, יהיה להם דבר שנשתתפו בו, ויהיה כמין הכולל למה שתחתיו, ויהיה להם דבר שנפרד בו האחד מחברו, ודבר שנשתתפו בו הוץ מדבר שנפרדו בו; יתחייב מזה שיהיה כל אחד מהם מורכב מב' ענייני'; ומחויב המציאות הוא פשוט פישוט אמתי, לא מורכב; הילכ' לא יהיה אחד מהם מחוייב המציאות. ואחר שנתבאר שמחוייב המציאות אי אפשר שיהיה מחובר מב' עניני', יתחייב מזה שא"א שיהיה גוף; שהגוף מורכב מגולם וצורה, וישתתף עם שאר הגופים בעניין הגופניות.

ר׳ יהודה הלוי

III.

NATURAM CUM CREATORE A PHILOSOPHIS QUIBUSDAM MALÈ CONFUNDI.

—

Ex ספר הכוזרי secundum editionem Isaac Metz, Hamburgi 1838, p. 11 et 12.

—

אמר החבר: ומה הוא הטבע?

אמר הכוזרי: הוא כח מהכחות על מה ששמענו בחכמות ואין אנו יודעים מה הוא אבל החכמים יודעים אותו בלי ספק.

אמר החבר: אבל ידיעתם בו כידיעתנו. גדר אותו הפילוסוף כי הוא ההתחלה והסבה אשר בה ינוח וינוע הדבר אשר הוא בו בעצם ולא במקרה.

אמר הכוזרי: כאלו הוא אומר כי הדבר אשר ינוע מעצמו וינוח מעצמו יש לו סבה מה בה ינוח וינוע והסבה ההיא היא הטבע.

אמר החבר: זה הוא שרצה לומר עם דייקות רב ודקדוק והפרש בין מה שיפעל במקרה ממה שיפעל בטבע והדברים מבהילים השומעים אבל העולה מידיעתם בטבע זה הוא.

אמר הכוזרי: אם כן אני רואה שהתעונו בשמו׳ האלה ושמונו מְשַׁתְּפִים עם הבור׳ באמרנו הטבע חכם פועל ואפשר בורא על טעם דבריהם.

אמר ההבר: כן הוא.

---

v. 1. שרצה. Ita edidi Buxtorfianam editionem secutus, relictâ Metzianâ, quæ hic habet שרציתי, quod verborum intellectum turbat, ut rem consideranti patebit.

v. 2. ממה. Var. lect. : ובין מה.

v. 6. משתפים. Suspicor post hoc vocabulum excidisse הטבע.

IV.

ידעיה הפניני

DE VANITATE MUNDI.

—

Ex ספר בחינות עולם Cap. X, p. 10 et sq. in edit. Pragensi anni 1786, cui subjicitur ספר ילדי הזמן פירוש על בחינות עולם.

—

תבל! מקור הבליה וההפסד! המהבליך ניחל להתנחל להשאיר לנו אחרית ותקוה? מוצא ההעדרים! הממך נקוה למצא שם ושארית? כי אתור בחקירת שרשך ומוצאיך, מאין באת ואיך נוצרת, לדעת התוכלי להטיב, התצליחי למלוכה, מצאתי: בוניך היו בעוכריך, ועושיך מהרסיך, ידי מעצביך מעציביך, ומציביך מחריביך. הרביצוך

---

v. 1. הבליה. Vocabulum hoc in lexicis quidem non occurrit; attamen non dubito, spectatâ ejus radice בלה, quin auctor eodem voluerit significare id quod latinè *attritionem, consumptionem* dicimus. Id etiam suadet הפסד ז׳ quod mox sequitur. Atque ita intel-

בעש, יסדוך ברקב, המציאו אפס מזגך, נמסה
הַרְכָּבָתֵךְ. אבל אחרי עמדי על מומיך וגלותי חרפתך
לכל מוצאך, האלך אחריך, האתכבד בחברתך,
האוסיף עוד חשוק ביפיך הנראה לעיני אחרי
בזיתיו בלבבי? ואיך אסכל, ונפשי אשכל,
ומאשכול מרירות ממרוריך ומלענות ענביך אקו
עשות פרי ותנובה? המעוז צחנת שחינים בחמת
תנינים אוציא מתוק, ומגויות הארי והדוב ארדה
דבש? אף כי בחזותי חֲשׁוּקַיִךְ בני בלי שם,
ואנשי השם המה שְׂנוּאַיִךְ? ראיתיך תלקטי
הקליפות והתוכות תזורקי, תאספי האספסוף,
תקריבי הרק והמלא תסיעי. בזאת תעידי על

---

lexit etiam Scholiastes ejus Hebræus qui ad vocabulum מקור scribit : כל אשר יצא ממקורה כלה ונפסד h. e. *Quæcumque ex fonte tuo* (scil. mundi) *scaturiunt pereunt et corrumpuntur* (corrumpuntur et pereunt). Ita intellexit et auctor ילדי הזמן, alter Scholiastes in בחינות עולם, qui ro הבליה reddit : הַכִּלָּיוֹן. Auctor ילדי הזמן est אלי' העכים h. e. Elias Hochheim. Utor ejus libri editione illâ quæ lucem vidit Pragæ anno 1786. 4°.

v. 6. אקו. Aor. 2. apocop. a rad. קוה.

שרשך, רוכלת המכשולות! סוחרת החסרונות! בזארת תכריזי על נבלתך, אשרת לפידורת! בהשתדלך כל היום ברוב רשעתך חסר המלכים איש ממקומו, ושים פחות משפחות ובוז משפחות תחתיהם; בהשתגעך כל היום להתוות על דלתות בתי הנדיבים תו השחתה ומפיל, ואת בתי הנבלים תבני גזית ואבן יקרה. אש חרונך בגן אלהים בעצי לבנון מתלקחת, והסנה איננו אכל. ארזים תגרעי, ולשקמים תחליפי כח; תאפילי, הוללה! מהלל הילל בן שחר, תשחירי לבנת ספיריו; תכבסי בנתר חלאת נכתמי עון לזייף גלוים, ובתוכם ארבם. ומה לי ולך, גברת הנבלות! תדברי רכות לרכי לבב, אחר תשברי גרמיהם. תיטיבי ראשך, תשקיפי כשחר בעד חלונך, ואחר תעיף עינם ואינך. יוצץ כבודך סביבות אהלם

---

v. 3. חסר. Malè, ni fallor ; ergo legito לחסר et mox ולשים.

v. 6. Forsan legendum : 'ומפיל = ומפלה.

v. 9. אכל (nisi mendum typographicum sit) pro מאכל ut לקח pro מלקח 2 Reg. Cap. II, v. 10.

מעט ואחר יעלם. שולי מעיליהם על במות זמנם תסחבי; כמעט רגע אחר תנהגם בסחבי המלחים סחוב והשלך. יאציל ברגע קטן רצונך על ראשיהם לוית חן והדר; ועוד מעט ישלך קצפך ימשוך לויתן בחכה מכת חרב והרג ואבדן.

V.

ר׳ יצחק אבוהב.

DE METUENDIS POENIS IN VITA FUTURA LUENDIS.

—

Ex ספר מנורת המאור et quidem ex חלק שני cui titulus : ביראת העונש שבעולם הבא, pag. יד versâ, in edit. Amstelod. anni נפש יהודה secundum supputationem minorem (לפ״ק).

—

גדול עונש הרשעים גמורים לאחר מיתה אין לו קץ ותכלה שבא עליהם בחשבון כל מחשבותם ומעשיהם ונדונין עליו; כדגרסינן (בפ״ק דראש השנה, דף י״ו): תניא, ב״ש אומרין

ג׳ כתות הן ליום הדין אחד של צדיקים גמורים ואחד של רשעים גמורים ואחד של בינוניים. של צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיי העולם הבא; של רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לגהינם שנאמר: ורבים מישני אדמת עפר יקיצו וגו׳; בינוניים (שעונותיהם וזכיותיהם שקולים זה כנגד זה) יורדין לגהינם ומצפצפים ועולין שנאמר: «והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב הוא יקרא בשמי ואני אענה אותו אמרתי עמי הוא והוא יאמר ה׳ אלהי.» ועליהם אמרה חנה: ה׳ ממית ומחיה מוריד שאול ויעל.

---

v. 5. ורבים וגו׳. Vide Dan. Cap. XII, v. 2.
v. 8. והבאתי וגו׳. Vide Zachar. Cap. XIII, v. 9.
v. 12. ה׳ ממית וגו׳. Vide 1 Sam. Cap. II, v. 6.

CAP. IX.

TALMUDICA, A. MISHNICA, B. GEMARICA.

A. MISHNICA.

I.

DE TEMPORE RECITANDI VESPERI PRECATIONEM שְׁמַע.

—

(Mischn. מסכת ברכות. Cap. 1, Mishn. 1, in Ed. Francofurtensi pag. ב, columna 1ª).

—

מֵאֵימָתַי קורין את שמע בערבין? משע׳ שהכהני׳ נכנסי׳ לאכול בתרומתן עד סוף הא שמור׳ הראשונה; דברי ר׳ אליעזר. וחכמים אומרים: עד חֲצוֹת. רבן גמליאל אומר: עד שיעלה עַמּוּד

---

v. 1. בערבין; ità etiam editio Surenhusiana; quod mihi tamen mendum videtur; itaque scribendum putem בערבית.

השחר. מעשה שבאו בניו מבית המשת׳. אמרו לו לא קרינו את שמע אמ׳ להם אם לא עלה עמוד השח׳ חייבין אתם לקרות. ולא זו בלבד אלא כל מה שאמרו חכמי׳ עד חצו׳ מצותו עד שיעל׳ עמוד השח׳. הקטר חלבי׳ ואברי׳ מצותן עד שיעלה עמוד השחר. וכל הנאכלים ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר. אם כן למה אמרו חכמי׳ עד חצות? כדי להרחיק אדם מן העביר׳.

---

v. 1. Pro שבאו editio quâ utor hìc habet : ובאו ; sed hoc mendum puto ; שבאו etiam legitur in edit. Surenhusianâ.

v. 3. חיבין ל׳ obligati ad..... —

Ibid. Post בלבד omisi אמרו qaod exhibet ed. Francofurt. quia sensum turbat ; abest hoc vocabulum etiam ab ed. Surenhus.

v. 4. כל מה. Animadverte hic et mox iterum *nominativum absolutum ;* sensus est : ubicumque dixerunt sapientes *usque ad mediam* (noctem), præceptum obligat usque dum adscenderit columna auroræ.

II.

DE FORMULA LAUDANDI DEUM ANTEQUAM QUIS VESCATUR OLERIBUS AUT FRUCTIBUS ARBORUM TERRÆVE.

—

(Mishn. ibid. Cap. 6. Mishn. 1, pag. לה, in ed. laud. et Cap. 7. Mishn. 5, pag. נ).

—

כיצד מברכין על הפירות? על פירות האילן הוא אומר: בורא פרי העץ, חוץ מן היין שעל היין הוא אומר: בורא פרי הגפן. ועל פירות הארץ הוא אומר: בורא פרי האדמ׳ חוץ מן הפת, שעל הפת הוא אומר: המוציא לחם מן הארץ. ועל הירקות הוא אומר: בורא פרי האדמה. רבי יהודה אומר: בורא מיני דשאים. אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים. דברי ר׳ אליעזר; וחכמים אומרים: מברכין.

---

2. בורא. Nota, lector, formulas precandi hìc non dari nisi quà parte ab invicem discrepant; integra formula est: ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא וגו׳ vid. מאה ברכות. *En Amsterdam, en la estampa de Albertus Magnus*; A. 5447, pag. לו.

III.

LAUDANDUM ESSE DEUM TAM IN PROSPERIS QUAM IN ADVERSIS. DE PRECANDI CLAUSULA : A SÆCULO USQUE IN SÆCULUM.

—

(Ibid. Cap. 9. Mishn. 5. In ed. suprà laud. p. נד).

—

חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה; שנאמר: » ואהבת את ה׳ אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. « בכל לבבך; בשני יְצָרֶיךָ: ביצר טוב וביצר הרע. בכל נפשך; אֲפִילו הוא נוטל את נפשך. ובכל מאדך; בכל מָמונך. דָבָר אַחֵר: בכל מִדָּה ומדה שהוא מודד לך הֱוֵי מודה לו. לא יָקֵל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מְכֻוָּן כנגד

---

v. 2. ואהבת וגו׳. Vid. Deut. Cap. VI, v. 4.

v. 6. דבר אחר. Formula hæc sexcenties obvia præmittitur ubi diversa ejusdem loci datur interpretatio. Solet autemper scribendi compendium sic notari : ד״א cf. hujus operis Vol. III, part. 3.

בית קדשי הקדשים. ולא יִכָּנֵס להר הבית לא במקלו ולא במנעלו ולא בְּפוּנְדָתוֹ ולא באבק שעל רגליו ולא יעשנו קַפַּנְדַּרְיָא ורקיקה מִקָּל וַחוֹמֶר. כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם. מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הצדוקים ואמרו אין עולם אלא אחד הִתְקִינוּ שיהיו אומרים מן העולם ועד העולם.

IV.

DE RATIONE ASSANDI AGNUM PASCHALEM.

(Mishna, tract. פסחים Cap. 7. Mishn. 1 et 2. In edit. suprà laud. p. עד).

כיצד צולין את הפסח? מביאין שְׁפוּד של רִמּוֹן ותוֹחֲבוֹ לתוך פיו עד בית נְקוּבָתוֹ, ונותן את כרעיו ואת בני מֵעָיו לתוכו; דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר: כמין בִּשּׁוּל הוא זה אלא תולין חוּצָה לוֹ. אין צולין את הפסח לא על השפוד ולא על הָאַסְכָּלָה.

v. 3. מקל וחומר. Vid. Vol. III, part. 3, ad abbrev. ק"ו.

V.

DE LUCTUOSIS QUÆ ACCIDERUNT HEBRÆIS MENSIBUS TAMUZ ET ABH.

(Mishna, Tract. תענית Cap. 4. Mishnâ 7, in edit. suprà laud. pag. בו).

חמשה דברים אִירְעוּ את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב. בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות וּבְטַל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטומוס את התורה והעמיד צלם בהיכל. בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה בִיתֵּר ונחרשה העיר. משנכנס אב ממעטין בשמחה.

---

v. 4. אַפּוֹסְטְמוֹס. Apostomus. Fuit is princeps Græcorum tempore templi secundi, qui comburi jussit Legem Judæorum et erexit imaginem in templo. Buxtorf. in lexic. maj. a. h. v.

VI.

DE QUIBUSDAM VOTORUM FORMULIS.

—

(Mishna, tract. נדרים Cap. 1. Mishnâ 4, pag. יג, column. 1 et 2ª, et ibid. Cap. 3. Mishnâ 11, p. לא, columnâ 2, et Cap. 9, Mishnâ 9, pag. נז, columnâ 1.).

—

האומר: קָרְבָן עולה מנחה חטאת תודה שלמים שאני אוכל לך, אָסור; רבי יהודה מַתִּיר. הקרבן כקרבן קרבן שאוכל לך, אסור. לקרבן לא אוכל לך, ר׳ מאיר אוסר. האומר לַחֲבֵירוֹ. קונם פי מדבר עמך, ידי עוֹשָׂה עמך, רגלי מְהַלֶּכֶת עמך, אסור.

קונם שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לערלים מותר בערלי ישראל ואסור במולי אומות העולם. שאין הערלה קרויה אלא לשמם, שנאמר: » כי כל

v. 2. לך i. e. tecum.

Ibid. הקרבן. Supple האומר.

v. 9. כי כל וגו׳. Vide Jerem. Cap. IX, v. 25.

הגוים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב; ואומר: והיה הפלשתי הערל הזה; ואומר: פן תשמחנה בנות פלשתים פן תעלוזנה בנות הערלים. שֶׁאַתְּ נֶהֱנֵית לי עד הפסח אם הולכת אַתְּ לבית אביך עד החג. הלכה לפני הפסח אסורה בַּהֲנָאָתוֹ עד הפסח; לאחר הפסח בבל יחל.

VII.

DE RATIONE EXAMINANDI TESTES PRO TRIBUNALI.

—

(Mishna, tract. סנהדרין; Cap. 5. Mishn. 1—5, in edit. laud. p. מ).

—

היו בודקין אותן בשבע חקירו': באיזו שבוע, באיזו שנה, באיזו חדש, בכמה בחדש, באיזה יום, באיזה שעה, באיזה מקום? — רבי יוסי

v. 2. והיה וגו'. Vide 1 Sam. Cap. XVII, v. 36.
Ibid. פן — הערלים. Vide 2 Sam. Cap. I, v. 20.

אומר: באיזה יום, באיזו שעה, באיזה מקום, מכירין אתם אותו, התריתם בו? — העובד עבודת אלילים; את מי עבד, ובמה עבד.

כל המרבה בבדיקו׳ הרי זה משובח. אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בשלשה בחדש עדותן קַיֶּמֶת שזה יודע בעיבורו של חדש וזה אינו יודע בעיבורו של חדש. זה אומר בשלשה ואחד אומר בחמשה עדותן בטילה. אחד אומר בשתי שעות ואחד אומר בשלש שעות עדותן קיימת. אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש עדותן בטילה. ר׳ יהודה אומר קיימת. אחד אומר בחמש ואחד אומ׳ בשבע עדותן בטילה שבחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב.

v. 2. העובד וגו׳. Nominat. absol. Sensus : circa eos qui idololatriæ accusati erant, interrogabant testes de etc.

v. 8. עִיבּוּרוֹ a עִיבּוּר *intercalatio*, ἐμβολισμὸς, cum pleonasmo affixi.

v. 9. אחד — זה *unus*, *alter* : ut אחד — אחד.

ואחר כך מכניסין את השני ובודקין אותו. אם נמצאו דבריהם מכוונין פותחין בזכות. אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות, או אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו חוב׳ משתיקין אותו. אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות מעלין אותו ומושיבין אותו ביניהם ולא היה יורד משם כל היום כולו אם יש ממש בדבריו שומעין לו ואפי׳ הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות שומעין לו ובלבד שיש ממש בדבריו.

ואם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין אותו למחר ומזדווגין זוגות זוגות היו ממעטין ממאכל ולא היו שותין יין כל היום ונותנין ונושאין כל הלילה ולמחרת משכימין ובאין לבית דין. המזכה אומר אני מזכה ומזכה אני

---

v. 9. ובלבד וגו׳. Sed tantummodo si quid solidi est in verbis ejus (quæ scil. affert in sui excusationem).

v. 12. מזדווגין est Particip. Piel. a זוּג. Sensus : judices bini de re disserebant.

במקומי; והמחייב אומר אני מחייב ומחייב אני במקומי. המלמד חובה מלמד זכות אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה. טעו בדבר שני סופרי הדיינין מזכירין אותו.

VIII.

DE MODO INFLIGENDI POENAM LAPIDATIONIS.

—

(Ibid. Cap. 6, in edit. laud. p. מב, columnâ 2ª; p. מג, columnâ 1ª et 2ª et p. מה, columnâ 1ª).

—

נגמר הדין מוציאין אותו לסקלו. בית הסקילה היה חוץ לבית דין, שנאמר: הוצא את המקלל. אחד עומד על פתח בית דין והסודרין בידו וסוס רחוק ממנו כדי שיהא רואהו. אומר אחד יש

---

v. 6. הוציא וגו'. Vide Levitic. C. XXIV, 14.

v. 7. סודרין est Latinum vocabulum : *sudarium*.

Ibid. וסוס. In edit. Surenhusianâ legitur : ואדם אחד רוכב הסוס; quod tamen mihi videtur Glossa aliqua quæ ex margine in textum irrepserit. Nam סוס usur-

ללמד עליו זכות הלה מניף בסודרי׳ והסוס רץ ומעמידו. ואפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות מחזירין אותו אפילו ארבעה וחמשה פעמים ובלבד שיש ממש בדבריו. מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו יצא לִיסָּקֵל. וכרוז יוצא לפניו: איש פלוני בן פלוני יוצא ליסקל על שעבר עבירה פלונית, ופלוני ופלוני עדיו; כל מי שיודע לו זכות יבא וִילַמֵּד עליו.

היה רחוק מבית הסקילה כעשר אמות אומרים לו: הִתְוַדֵּה. שכן דרך כל הַמּוּמָתִין מתודין שכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא שכן מצינו בעכן שאמר לו יהושע: בני שים נא כבוד לאלקי ישראל ותן לו תודה ויען עכן את יהושע ויאמר: אמנם אנכי חטאתי וכזאת וכזות וגו׳.... ואם אינו יודע להתודות אומרים לו: אמור:

---

patum fuisse pro eo qui *equo* insidet sive pro *equite* patet ex eo quod mox iterum dicatur סוס (ibi : והסוס רץ) *equus* pro *equite;* atqui in eo loco quotquot videre potui editiones Talmudis omnes dant והסוס רץ. —

v. 2. Mendosè legitur hìc in Edit. laud. : ומעמידן.

v. 12. בני וגו׳. Vide Josue Cap. VII, v. 19.

תהא מיתתי כפרה על כל עונותיי. ר׳ יהוד׳ אומר אם היה יודע שהוא מזומם אומר תהא מיתתי כפרה על כל עונותי חוץ מעון זה. אמרו לו אם כן יְהוּ כל אדם אומר כן כדי לנקות עצמו.

היה רחוק מבית הסליקה ארבע אמות מפשיטין אותו את בגדיו; האיש מכסין אותו מלפניו והאשה מלפניה ומאחריה; דברי ר׳ יהודה. וחכמים אומרים האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה.

בית הסקילה היה גבוה שתי קומות. אחד מן העדים דוחפו על מתניו נהפך על לבו הופכו על מתניו ואם מת יצא; ואם לאו השני נוטל את האבן ונותנה על לבו אם מת בה יצא ואם לאו רגימתו בכל ישראל, שנאמר: יד העדי׳ תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונ׳. —

---

v. 15. יד וגו׳. Vide Deuteron. Cap. XVII.

IX.

DE POENA FLAGELLATIONIS.

—

(Mishna, tract. מכות Cap. 3. Mishna 10—15. In edit. suprà laud. pag. כב, utrâque columnâ).

—

כַּמָּה מלקין אותו? ארבעים חַסֵר אחת, שנאמר: « במספר ארבְעים » מניין שהוא סָמוּךְ לארבעים. כיצד מלקין אותו? כופֵת שתי ידיו על העמוד הֵילָךְ וְהֵילָךְ. וַחַזָן הכנסת אוֹחֵז בבגדיו, אם נקרעו נקרעו, ואם נפרמו נפרמו, עד שהו׳ מגלה את לבו. והאבן נתונה מאחריו; חזן הכנסת עומד עליו, ורצועה בידו של עגל כפול׳ אחד לשנים ושנים לארבע׳, ושתי רצועות של חמור עולות

---

v. 2. במספר וגו׳. Vid. Deut. Cap. XXV, 2, 3.

v. 7. עליו. Grammatica postulasset עליה; cum אבן sit feminini generis.

Ibid. ורצועה בידו של עגל. Ita edit. suprà laudata. Manifestum autem hìc mendum irrepsit ex transpositis vocabulis; itaque legas : ורצועה של עגל בידו.

v. 8. של חמור. Abest ab editione Surenhusianâ; ità tamen legit etiam Bartenora.

ויורדות בה. יָדָהּ טֶפַח וְרָחְבָּהּ טפח, וראשָׁהּ מגיע על פי כְּרֵיסוֹ. ומכה אותו שליש מלפניו ושתי ידות מלאחריו. ואינו מכה אותו לא עומד ולא יושב אלא מוּטֶה, שנאמר: « והפילו השופט. » והמכה מכה בידו אחת בכל כחו. והקורא קורא: « אם לא תשמור לעשות וגו׳; » « והפלא ה׳ את מכותך ואת מכות וגו׳; » וחוזר לתחילת המקרא. « ושמרתם את דברי הברית הזאת וגומר. » וחותם: « והוא רחום יְכַפֵּר עון וגומר; » וחוזר לתחילת המקרא. ואם מת תחת ידו פטור. הוסיף לו עוד רצועה אחת ומת, הרי זה גולה על ידו.

---

v. 2. Pro מגעת edidi מגיע Surenhusianam editionem secutus.

v. 4. והפילו וגו׳. Vide Deut. Cap. XXV, 2.

v. 6. אם לא וגו׳. Vide Deut. Cap. XXVIII, v. 58. Ibid. והפלה וגו׳. Ibid. v. 59.

v. 8. ושמרתם וגו׳. Ibid. Cap. XXIX, v. 8.

v. 9. והוא וגו׳. Psalm. LXXVIII, v. 38.

X.

DE IMAGINIBUS IDOLORUM SCULPTIS AUT PICTIS.

(Mishna, tract. עבודת כוכבים (1) Cap. 3. Mishna 1—3. In edit. suprà laudatâ pag. מ, columnâ 2ª, et pag. מא seqq.).

כל הצלמים אסורין, מפני שהן נעבדין פעם אחת בשנה; דברי ר"מ. וחכ"א: אינו אסור אלא

---

(1) Solet aliàs hujus tractatûs titulus esse : עבודה זרה h. e. *cultus peregrinus*. An ideò hìc inscribatur עבודת כוכבים *cultus stellarum*, ut videretur sermo esse non de omni cultu a Judaico diverso sed tantum de cultu *stellarum?* At enim plures alias idololatriæ species tractatus hic recenset. — Miror etiam cur, cum ubique in singularum operis Talmudici paginarum capite legatur titulus tractatûs subjecti, hujus tractatûs paginæ omni titulo careant, ut ibidem neutrum legatur, nec עבודה זרה nec עבודת כוכבים.

v. 1. Surenhusiana editio dat : הצלמים של ע"א.

כל שיש בידו מַקֵל או צפור או כדור. רש"בג אומר: אף כל שיש בידו כל דבר.

המוצא שברי צלמים הרי אֵילוּ מותרין; מצא תבנית יד או תבנית רגל, הרי אלו אסורין מפני שכיוצא בהן נֶעֱבָד.

המוצא כלי׳ ועליהם צורת חמה, צורת לבנה, צורת דרקון, יוליכם לים המלח. רש"בג אומר, שעל המכובדין אסורין, שעל המבוזין מותרין. ר׳ יוסי אומר: שוחק וזורה לרוח או מטיל לים. אמרו לו: אף הוא נעשה זבל, שנאמר: לא ידבק בידך מאומה מן החרם.

הנכרים העובדים את ההרים ואת הגבעות, הן מותרין, ומה שעליהן אסורין; שנא׳ לא תחמוד כסף וזהב עליהן. ר׳ יוסי הגלילי אומר: אלהיהם על ההרי׳ ולא ההרים אלהיהם; אלהיהם על

v. 3. Mendosè in edit. suprà laud. legitur המוציא. Ibid. Ed. Surenhus. dat : צלמים של גוים.

v. 11. לא ידבק וגו׳. Vide Deuteron. Cap. XIII, 17.

v. 12. הנכרים. Pro eo edit. Surenhusiana dat : הגוים.

v. 13. לא תחמוד וגו׳. Vide Deuteron. Cap. VII, 25.

הגבעות ולא הגבעות אלהיהם. ומפני מה אֲשֵׁירָה אסורה? מפני שיש בה תפיסת ידי אדם; וכל שיש בה תפיסת ידי אדם אסור. אר"ע: אני אובין ואדון לפניך: כל מקו' שאת מוצא הר גבוה וגבעה נישאה ועץ רענן, דע שיש שם ע"א.

שלשה בתים: הן בית שבנוי מתחל' לע"א, הרי זה אסור. סיידו וכיידו לע"א וחידש, נוטל מה שחידש. הכניס לתוכה ע"א והוציאה, הרי זה מותר.

שלש אבנים הן אבן שחצב' מתחילה לבימוס הרי זו אסורה סיידה וכיידה לשם ע"א נוטל מה שסייד וכייד ומותרת. העמיד עלי' ע"א וסילקה הרי זו מותר'.

שלש אשרות הן אילן שנטעו מתחילה לשם ע"א הרי זו אסורה גידעו ופיסלו לשם ע"א והחליף נוטל מה שהחליף העמיד תחתי' ע"א ונוטלה הרי זו מותרת.

---

v. 5. סיידו וכיידו = סִידְּוּ וְכִידְּוּ sunt formæ *Pihel* a סיד et כיד cum affixo fem. generis.

איזו אשרה? כל שיש תחתיה ע״א. ר״ש אומר: כל שעובדין אותה. ומעשה בצידן באילן שהיו עובדין אותו ומצאו תחתיו גל. אמר להן ר״ש: בדקו את הגל הזה ובדקוהו ומצאו בו צורה. אמר להן: הואיל ולצורה הן עובדין נתיר להן את האילן.

לא יֵשֵׁב בציל׳ ואם יָשַׁב טהור. ולא יעבור תחתי׳ ואם עבר טָמֵא. היתּ׳ גּוֹזֵל׳ את הָרַבִּי׳ ועבר תחתי׳ טהו׳.

זורעין תחתיה ירקו׳ בימות הגשמים אבל לא בימות החמה; והחזרין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. ר׳ יוסי אומר: אף לא ירקות בימות הגשמים מפני שהנביה נושרת עליהן והוה להן לזבל.

נטל ממנה עצים אסורין בהנאה. הסיק בהן את התנור אם חדש יותץ ואם ישן יוצן. אפה בו את הפת אסורה בהנאה; נתערבה באחרות

---

v. 9. להן. Præcedens Imperativus בַּדְקוּ pro להן hic postulare mihi videtur : לכם.

כולן אסורות בהנאה. ר״א אומר: יוליך הנאה לים המלח. אמרו לו: אין פדיון לע״א. נטל הימנה כרכור אסור בהנאה. ארג בו את הבגד אסור בהנאה. נתערב באחרים ואחרים באחרים כולן אסורין בהנאה. ר״א אומר יוליך הנאה לים המלח. אמרו לו: אין פדיון לע״א. ר׳ ישמעאל אומר: שלש אבנים זו בצד זו בצד מרקוליס אסורות, ושתים מותרות. וחכ״א: שנראות עמו אסורות ושאין נראות עמו מותרות.

XI.

DE MACTATIONE JUGIS SACRIFICII.

—

(Mishna מסכת תמיד, Cap. 3. pag. ל, columnâ 1ª. In edit. suprà laudata).

—

Cap. III. אמר להן הממונה: בואו וְהפיסו מי השוחט ומי הזורק מי מְדַשֵּׁן מזבח הַפְּנִימִי מי

v. 3. הימנה. *Ab eâ* pro מִמֶּנָּה.

מדשן את המנורה מי מעלה אברים לַכֶּבֶשׂ הראש והרגל של ימין ושתי הידים העוקץ והרגל של שמאל הֶחָזֶה וְהַגֵּרָה וב׳ דפנות הקרביים והסולת והחביתין והיין. הפיסו; זכה מי שזכה. אמר להן צאו וראו אם הגיע זמן שחיטה. אם הגיע הרואה אומר: ברקאי. מתיא בן שמואל אומר: האיר פני כל המזרח עד שהוא בחברון? והוא אומר: הן. אמר להן צאו והביאו לי והוציאו טלה מלשכת הטלאים. והרי לשכת הטלאים נתונה במקצוע צפונית מערבית... השקו את התמיד בכוס של זהב אף על פי שהוא מבוקר מבערב מבקרין אותו לאור אבוקות.

לא היו כופתין את הטלה אלא מעקידין אותו; מי שזכו באברים אוחזין בו וכך היה עקידתו: ראשו לדרום ופניו למערב והשוחט עומד במזרח ופניו למערב.

לא היה שובר בו את הרגל אלא נוקבו מתוך ערכובו ותולה בו.

B. GEMARICA.

I.

(In tractatû ברכות Mishnam 1^am^ (מאימתי וגו׳); p. ג, columnâ 2^a^ in edit. suprà laud.).

—

תנו רבנן: ארבע משמרות הוי הלילה, דברי רבי. ר׳ נתן אומר שלש. מאי טעמא דרבי נתן? דכתיב: ויבא גדעון ומאה איש אשר אתו בקצה המחנה ראש האשמורת התיכונה; תנא: אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה. ורבי מאי תיכונה? אחת מן התיכונה שבתיכונות. ורבי נתן: מי כתיב תיכונה שבתיכונות? תיכונה כתיב. מאי טעמא דרבי? אמר רבי זריקא: אמר ר׳ אמי, אמר רבי יהושע בן לוי, כתוב אחד אומר: חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך; וכתוב אחד אומר: קדמו עיני אשמורות; הא

---

v. 3. ויבא וגו׳. Vide Judic. Cap. VII, v. 19.
v. 10. חצות וגו׳. Vide Psalm. CXIX, v. 62.

כיצד? ארבע משמרות הוי הלילה. ורבי נתן סבר לה כרבי יהושע, דתנן: רבי יהושע אומר: עד שלש שעות, שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות. שית דלילא ותרתי דיממא הוו להו שתי משמרות. רב אשי אמר: משמרה ופלג׳ נמי משמרות קרו להו.

II.

(In tractatûs סנהדרין Cap. I. Mishnam: דיני ממונות וגו׳ p. 141, apud Coch, in hujus *excerptis utriusque Gemaræ*.

—

אמר ריש לקיש: כל המעמיד דיין על הצבור שאינו הגון, כאלו נוטע אשרה, שנאמ׳: שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך; וסמוך ליה: לא תטע לך אשרה כל עץ. א״ר אשי: ובמקום שיש ת״ח, כאלו נוטע אצל מזבח, שנ׳: » אצל מזבח ה׳ אלהיך. «

v. 1. קדמו וגו׳. Vide ibid. v. 148.
v. 8. שופטים וגו׳. Deut. Cap. XVI, v. 18.
v. 9. לא תטע וגו׳. Ibid. v. 21.

תנו רבנן: משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה מלאכי נסתלקה רוח הקדש מישראל ואף על פי משתמשין בבת קול. פעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריה ביריחו ונתנה עליהם בת קול מן השמים: יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו אלא שאין דורו זכאי.

III.

(In tractatûs סנהדרין Cap. XI, Mishnam כל ישראל. pag. צז et sqq., in edit. suprà laud.).

—

תניא: רבי יהוד׳ אומר: דור שבן דוד בא בו בית הוועד יהיה לזונות; והגליל יחרב והגבלן יאש׳ ואנשי גבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו. וחכמת הסופרים תסרח. וייראי חטא ימאסו ופני הדור כפני כלב והאמת נעדר׳ שנאמ׳: « ותהי האמת נעדרת וסר מרע משתולל. » מאי ותהי האמת נעדרת? אמרי דבי רב: מלמד שנעשת עדרים עדרים והולכת לה. מאי וסר

---

v. 11. והאמת וגו׳. Vide Isaiæ Cap. 59, v. 15.

מרע משתולל? אמרי דבי רבי שילא: כל מי שסר מרע משתולל על הבריות.

תניא: ר' נהוראי אומר: דור שבן דוד בא בו נערים ילבינו פני זקנים וזקנים יעמדו לפני נערים ובת קמה באמה וכלה בחמותה ופני הדור כפני כלב ואין הבן מתבייש מאביו.

תניא: ר' נחמיה אומר: דור שבן דוד בא בו העזות תרבה והיוקר יעות והגפן יתן פריו והיין ביוקר ונהפכה כל המלכות לדעת צדוקים ואין תוכחה. מסייע ליה לר' יצחק; דאמר ר' יצחק: אין בן דוד בא עד שתתהפך כל המלכות לדעת צדוקים.

תנא דבי אליהו: ששת אלפים שנה הוי עלמא; שני אלפים תהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח. ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו.

אמר רב: כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים. ושמואל אמר: דיו

---

v. 1. וסר וגו'. Ibid.

v. 18. מעשים. Mendosè in edit. suprà laud. legitur: מעטים.

לאבל שיעמוד באבלו. כתנאי ר׳ אליעזר אומר: אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין.

אמר רבי אלכסנדרי: רבי יהושע בן לוי רמי: כתיב: בעיתה; וכתיב: אחישנה. זכו, אחישנה; לא זכו, בעיתה. אמר ר׳ אלכסנדרי: ריב״ל רמי, כתיב: וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתי; וכתיב: עני רוכב על חמור. זכו, עם ענני שמיא; לא זכו, עני רוכב על חמור.

אמר רב: אין בן דוד בא עד שתתפשט המלכות על ישראל תשעה חדשים, שנ׳: לכן יתנם עד עת יולדה ילדה ויתר אחיו ישובון על בני ישראל.

מה שמו? דבי רבי שילא אמרי: שילה שמו,

---

v. 5. בעיתה. Vide Isaiæ Cap. LX, v. 22.

Ibid. אחישנה. Ibid.

v. 7. וארו וגו׳ Vide Danielis Cap. VII, v. 13.

v. 8. עני וגו׳. Vide Zach. Cap. IX, v. 9.

v. 11. Post המלכות relictum est spatium vacuum unius vocabuli supplendi; edicant Judæi quid supplendum sit.

Ibid. לכן וגו׳. Vide Mich. Cap. V, v. 2.

שנ׳ עד כי יבא שילה. רבי ר׳ ינאי אמרי׳ ינון שמו, שנ׳: יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו. דבי רבי חנינה אמרי: חנינה שמו, שנ׳ אשר לא יתן לכם חנינה. וי״א: מנחם בן חזקיה שמו, שנ׳: כי רחוק ממני מנחם משיב נפשי. ורבנן אמרי: חיורא דבי רבי שמו, שנ׳ אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם ואנחנו חשבנוהו נגוע מוכה אלהים ומעונה.

IV.

(In tractatûs עבודה זרה Cap. 2. Mishnæ 4ᵃ verba hæc: לא יתייחד אדם עמהן. Vid. p. כה, columnâ 2ᵃ in edit. suprà laud.).

—

תנו רבנן: ישראל שנזדמן לו נכרי בדרך טופלו לימינו. ר׳ ישמעאל בנו של ר׳ יוחנן בן ברוקה

---

v. 1. עד כי וגו׳. Vide Genes. Cap. XLIX.
v. 2. יהי וגו׳. Vide Ps. LXII, v. 71.
v. 3. אשר לא וגו׳. Vide Jerem. Cap. XVI, v. 13.
v. 5. כי רחוק וגו׳. Vide Thren. Cap. I, v. 16.
v. 6. אכן וגו׳. Vide Isaiæ Cap. LIII, v. 4.

אומר: בסייף טופלו לימינו; במקל טופלו לשמאלו. היו עולין במעלה או יורדין בירידה לא יהא ישראל למטה ונכרי למעלה אלא ישראל למעלה ונכרי למטה; ואל ישוח לפניו שמא ירוץ את גלגלתו. שאלו להיכן הולך ירחיב לו את הדרך, כדרך שעשה יעקב אבינו לעשו הרשע: עד אשר אבא אל ארוני שעירה; וכתיב: ויעקוב נסע סכותה. מעשה בתלמידי רבי עקיבא שהיו הולכים לכזיב; פגעו בהן ליסטין. אמרו להן: לאן אתם הולכים? אמרו להן: לעכו. כיון שהגיעו לכזיב פירשו. אמרו להן: מי אתם? אמרו להן: תלמידי ר״ע. אמרו להן: אשרי ר״ע ותלמידיו שלא פגע בהן אדם רע מעולם.

---

v. 7. עד אשר וגו׳. Vide Gen. XXXIII, 14.
Ibid. ויעקוב וגו׳. Ibid. v. 17.

V.

(In ejusdem tractatûs Cap. 2. Mishnæ 2ª verba : מתרפאין מהן ריפוי ממון אבל לא ריפוי נפשות; pag. כז, columnâ 1ª et 2ª, in edit. suprà laud.).

—

מאי ריפוי ממון, ומאי ריפוי נפשות? אילימא ריפוי ממון בשכר, ריפוי נפשות בחנם? ליתני: מתרפאין מהן בשכר אבל לא בחנם. אלא רפוי ממון דבר שאין בו סכנה; ריפוי נפשות דבר שיש בו סכנה. והאמר רב יהודה: אפילו ריבדא דכוסילתא לא מתסינן מינייהו. אלא ריפוי ממון בהמתו, ריפוי נפשות גופיה; והיינו דאמר רב יהודה: אפילו ריבדא דכוסילתא לא מתסינן מינייהו. אמר רב חסדא: אמר מר עוקבא, אבל אם אמר לו סם פלוני יפה לו סם פלוני רע לו, מותר.

---

v. 6. רבדא דכוסילתא. *Incisura cutis cum scalpello chirurgico*, puta, ad venam secandam. Proverbialiter dicitur: ריבדא דכוסילתא, ad significandum dolorem levissimum et momentaneum. Vid. Buxtorfii Lexicon maj. i. h. v.

CAP. X.

POETÆ.

I.

שלמה בן גבירול.

—

שיר מן ב׳ תנועות ויתד וב׳ תנועות ויתד וב׳ תנועות
בדלת וכן בסוגר.

—

CANIT POETA JUDAICÆ FIDEI CAPITA.

—

1 יִגְדַּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח,
2 נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל־מְצִיאוּתוֹ.
3 אֶחָד וְאֵין יָחִיד כְּיִחוּדוֹ,
4 נֶעְלָם וְגַם אֵין סוֹף לְאַחְדוּתוֹ.
5 אֵין לוֹ דְמוּת הַגּוּף וְאֵינוֹ גוּף,
6 לֹא נַעֲרוֹךְ אֵלָיו קְדֻשָּׁתוֹ.

---

v. 2. אל מציאותו = למצי׳. Sensus : ejus (Dei) existentia nullo tempore circumscribitur : æterna est.

v. 4. נֶעְלָם pro נֶעֱלָם ex licentiâ poeticâ quâ *sheva mobile* efficiunt *quiescens*.

1 קַדְמוֹן לְכָל־דָּבָר אֲשֶׁר נִבְרָא,
2 רִאשׁוֹן וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ.
3 הִנּוֹ אֲדוֹן עוֹלָם לְכָל־נוֹצָר
4 יוֹרֶה גְדֻלָּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ.
5 שֶׁפַע נְבוּאָתוֹ נְתָנוֹ אֶל־
6 אַנְשֵׁי סְגֻלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ.
7 לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה עוֹד
8 נָבִיא וּמַבִּיט אֶת־תְּמוּנָתוֹ.
9 תּוֹרַת אֱמֶת נָתַן לְעַמּוֹ אֵל
10 עַל־יַד נְבִיאוֹ נֶאְמַן בֵּיתוֹ.
11 לֹא יַחֲלִיף הָאֵל וְלֹא יָמִיר
12 דָּתוֹ לְעוֹלָמִים לְזוּלָתוֹ.
13 צוֹפֶה וְיוֹדֵעַ סְתָרֵינוּ,
14 מַבִּיט לְסוֹף דָּבָר בְּקַדְמָתוֹ.
15 גּוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמִפְעָלוֹ,
16 נוֹתֵן לְרָשָׁע רַע כְּרִשְׁעָתוֹ.
17 יִשְׁלַח לְקֵץ יָמִין מְשִׁיחֵנוּ,

---

v. 10. נֶאְמַן pro נֶאֱמַן. Cf. notam præcedentem.

לִפְדּוֹת מְחַכֵּי קֵץ יְשׁוּעָתוֹ.
מֵתִים יְחַיֶּה אֵל בְּרֹב־חַסְדּוֹ;
בָּרוּךְ עֲדֵי־עַד שֵׁם תְּהִלָּתוֹ.

II.

שיר מורכב מיתד וב׳ תנועות ויתד וב׳ תנועות
בדלת וכן בסוגר.

—

IN JEHOVAM.

—

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מָלַךְ
בְּטֶרֶם כָּל־יְצִיר נִבְרָא.
לְעֵת נַעֲשָׂה בְחֶפְצוֹ כֹּל.
אֲזַי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא.

---

v. 6. נַעֲשָׂה. In סידור שפה ברורה (ed. Roedelheimens. A. 1826), ex quo præsentem oden sumpsimus, scribitur נֶעֱשָׂה; quam scriptionem postulat quidem ἀκρίβεια Grammatica, sed non patitur ratio metrica hujus cantici, cum in secundo pede requirantur duo תנועות;

1 וְאַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל,
2 לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא.
3 וְהוּא הָיָה וְהוּא הֹוֶה,
4 וְהוּא יִהְיֶה בְּתִפְאָרָה.
5 וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי,
6 לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה.
7 בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית,
8 וְלוֹ הָעֹז וְהַמִּשְׂרָה.
9 וְהוּא אֵלִי וְחַי גֹּאֲלִי,
10 וְצוּר חֶבְלִי בְּעֵת צָרָה.

---

itaque pro נֵעֲשָׂה, abhibitâ poeticâ licentiâ, de quâ suprà, omninò scribendum est נַעֲשָׂה, ut nos edidimus.

v. 1. ואחרי. Etiam hìc ed. Roedelh. malè dat: וְאַחֲרֵי, quod metrum destruit.

Ibid. כִּכְלוֹת. Ut Poetæ *quiescens* efficiunt *sheva mobile*, ita vicissim *mobile* faciunt *scheva quiescens*; hìc, v. g. legas: *ki-che-loth* (— ᴗ —) ità mox v. 6, יִמְלוֹךְ lege: *i-me-lok* (— ᴗ —); cujusmodi observationes deinceps prætermissuri sumus.

v. 9. והוא. Inter hunc versum et præcedentem in-

וְהוּא נִסִּי וּמָנוֹס לִי,
מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא.
בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי,
בְּעֵת אִישַׁן וְאָעִירָה.
וְעִם רוּחִי גְוִיָּתִי,
יְיָ לִי וְלֹא אִירָא.

III.

AD JEHOVAM.

—

אליך תְלוּיוֹת עינינו   יהוה אדנינו
ברוך בְּמַקְהֵלוֹת עמך   מה אַדִּיר שִׁמְךָ:
גְּאָלֵנוּ שנית מִמְּעַנֵּינוּ   יהוה אדנינו
דָּר בשמי מְרוֹמֶיךָ   מה אדיר שמך:

---

terjectos habet סדר תפלה (Livorno presso Natan Molco e comp. A. 1825) versus quatuor sequentes hos :

בלי ערך בלי דמיון,
בלי שנוי והתמורה;
בלי חבור בלי פרוד,
גדול כח והגבורה.

הן לך הֶאֱמַרְנוּ יהוה אדנינו
ומי כְּעַם מרוממי שמך מה אדיר שמך:
זכור ברית אֵיתָנֵינוּ יהוה אדנינו
חי כי אין זָר עמך מה אדיר שמך:
טהור לשמך קְנֵנוּ יהוה אדנינו
יחיד הַדָּן עולמים מה אדיר שמך:
כחך יגדל מלכנו יהוה אדנינו
לִבֵּנוּ לרוממך מה אדיר שמך:
מִנּוֹף בזרוע גאלתנו יהוה אדנינו
נהללך כְּאֵלֵי מרומך מה אדיר שמך:
סְעָדֵנוּ וְסָמְכֵנוּ יהוה אדנינו
עננו ונודה לשמך מה אדיר שמך:
פְּדֵנוּ וְחָנֵּנוּ יהוה אדנינו
צור עולמים שמך מה אדיר שמך:
קוממנו והקימנו יהוה אדנינו
רחמיך יקדמו זעמך מה אדיר שמך:
שמע קול תחנונינו יהוה אדנינו
תתרומם מִנְּשׂוּאֵי רחמך מה אדיר שמך:

IV.

ר׳ יהודה החסיד.

—

CANIT POETA ATTRIBUTA DEI.

—

אֱמֻנָם יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה,
אלהי יעקב כל יצרת.
אתה בורא ולא נִבְרֵאתָ,
אתה יוצר ולא נוֹצַרְתָּ.
אתה מֵמִית ואת כל תְּכַלֶּה,
אתה מוֹרִיד שאול ואף תעלה.
וְנֶאֱמָן לְהַחֲיוֹת מֵתִים אתה,
ועל ידי נביאך כן הודעת.
ולא תמות אֵל חי ולא מַתָּה
מעולם ועד עולם אתה.
מַשְׁבִּיר ומוליד ולא נוֹלַדְתָּ,
מוחץ ורופא ולא חָלֵיתָ.
מָוֶת וּמַדְוֶה אין לפניך,

תנומה ושינה אין לעיניך.
הֲלֹא מִקֶּדֶם אל חי אתה.
מֵאשר בך לא נִשְׁתַּנֵּיתָ,
ועד העולם לא תִשְׁתַּנֶּה,
מאלהותך לא תִתְגַּנֶּה.
חָדָשׁ ונוֹשָׁן לא נִמְצֵאתָ,
חִדַּשְׁתָּ כל ולא חֻדשת.
לא יָחוּלוּ זִקנה ובחרות
עליך גם שׂיבה ושחרות.
ולא חלו בך שמחה ועצב,
ודמיון גוֹצר וכל דבר קצב.
כי לא יסובב אותך גֶּשֶׁם,
אף לא תדמה אל כל גֶּשֶׁם.
כל היצורים גבול סִבָּתָם,
אֶל ראשיתם ולאחריתם.
כי הַבְּרוּאים בגבול שֶׁמָּתָם,
ולִימֵי צבאם גבול הַקָּפָתָם.

---

v. 1. תנומה וגו'. Scholiastes notat hic : כי השינה מטבע הגוף היא באה ואין שייך בנשמה כ"ש ביוצרה.

ולך אין גבול ולימיך,
ולשנותיך ולעצמך.
על כן אינך צריך לַכֹּל,
לידך וחסדך צריכים הַכֹּל.
והכל צריכים לצדקותיך,
ואינך צריך לִבְרִיּוֹתֶיךָ.
כי טרם כל יציר היית,
לבדך מאומה לא נצרכת.
ראשית ואחרית בידך ערוכים,
אתה בם והם ברוחך תמוכים
כל אשר היה בראשונה,
ואשר יהיה באחרונה,
כל היצורים ומעשיהם,
וכל דבריהם ומחשבותיהם,
מראש ועד סוף תדע כֻּלָּם,
ולא תשכח, כי אתה אצלם.
אתה בראתם ולבך עֲרָכָם,
לבדך תדע מקומם ודרכם.

---

v. 9. Pro תמוכים legitur שרוכים in editione Roedelheimensi (1826), ad calcem סידור שפה ברורה.

כי אין ממך דבר נעלם,
כי לפניך נכונים כלם;
אין חושך ואין מָנוֹס וסֵתֶר
לָנוּס שָׁמָּה וּלְהִסָּתֵר.
את אשר תבקש אתה מוצא,
בלי נטות אליהם, בעת שֶׁתִּרְצֶה.
כי את הכל באחד תראה,
רחוק וקרוב אינך נראה;
כי על גוי ועל עם יחד
תדבר ברגע אחד.
ברגע תשמע כל הקולות
זעק ולחש תפילות ושאילות.
אף תכין אל כל מעשיהם,
ברגע תחקור כל לבביהם.
ולא תאריך על מחשבותיך
ולא תתמהמה על עצתך.

---

v. 2. Pro נכונים cst נכוחים in editione quâ utor, quod mendosum puto; ideoque secutus sum hìc edit. Roedelh. de quâ suprà.

v. 7. Ed. Roedelh. dat : כאחת.

v. 8. Ed. Roedelh. dat : לבדך תעשה ואינך נלאה.

ואצל עֲצָתְךָ גְזֵרָתֶךָ
לקץ ולמועד קְרִיאָתֶךָ.
וכֻלָם באמת בְּתוֹם וביושר,
מבלי עודף ומבלי חוסר.
ממך דבר לא יאבד,
ודבר ממך לא יכבד.
כל אשר תחפוץ תוכל לעשות
ואין מי מוחה בידך מֵעשות.
יְכוֹלֶת יְיָ בחפצו קשורה,
וּבִרְצוֹת יי לא אִיחֲרָה.
אין דבר סתר ממך נִכְחַד,
עתידות ועוברות לך הם יחד;
אשר מעולם ועד העולם,
הן כלם בך ואתה בכלם.
חדשות תגיד וסוד דרכיך
אל עבדיך וּמַלְאָכֶיךָ.
ואינך צריך להשמיעך
דבר סוד וסתר להודיעך;
כי לך כל סוד יִגָּלֶה

בלב כל נברא לא תִמָּצֵא
ומפינו עָתָק לא יֵצֵא.
אין לו קָצֶה ולא יֶחָצֶה,
לב לא יתור ואין פה פוצה.
באין לו רוחות ואין לו רְוָחוֹת
ואין לו שיחות בו מוכיחות.
למרחוק מי יִשָּׂא דֵעוֹ,
ללא תחלה ולא סוף לְהַגִּיעוֹ
אגודים אחודים תוך וסוף וראש
פה ולב אבלום מְדְרוֹשׁ וּמֵחֲרוֹשׁ
גֹּבַהּ ועומק נעוצים כסובב
חכם לב וְנָבוֹן לא יְלֻבֵּב.
סובל הכל וּמָלֵא את כל
ובהיות הכל אתה בכל.
אין עליך ואין תחתיך,
אין חוץ לך ואין בינותיך.
אין מראה וגב ליחודֶך,
ואין גוף לעוצם יִחוּדֶךָ.

---

v. 4. יתור. Ità rectius edit. Roedelh. quam mea quæ hic habet : יסור.

אין בתוך ממך נבדל,
ואין מקום דַק ממך נֶחְדָל.
ואינך נֶאֱצַל מכל ונבדל,
ואין מקום רֵק ממך ונחדל.
מקֶרה וּשִׁנּוּי אין בך נמצא,
ולא זמן וְאִירַע ולא כל שִׁמְצָה.
כל זמן וכל עת אתה מְכִינָם,
אתה עוֹרְכָם ואתה מְשַׁנָּם.
כל מַדָּע לא יַשִּׂיג אותך,
ואין שֶׂכֶל אשר יִמְצָאֶךָּ.
כְּמִדָּתֶךָ חכמתֶך,
כְּגֻדְלָתְךָ תְּבוּנָתֶךָ.
חכם לבב אתה מֵאֵלֶיךָ,
חי מעצמך ואין כְּגִילֶיךָ.
זולת חכמתך אין חכמה,
בלתי מְזִמָּתְךָ אין מְזִמָּה.
חלקת בְּלב חכמים שכל,
רוחך תְּמַלְּאֵם ודעתם תשׂכל.

v. 3. Versiculus hic et, qui sequitur, quartus non leguntur in editione mea.

מִבַּלְעָדֵי כֹחֲךָ אין גבורה,
ומבלעדי עזרך אין עזרה.
אין נִכְבָּד כי אם כִּבַּדְתּוֹ,
ואין גדול כי אם גִּדַּלְתּוֹ.
כל יקר וכל טוב מידיך,
לאשר תחפוץ עשות בחסדיך.
אין חקר לגְדֻלָּתְךָ,
ואין מספר לתבונתֶךָ.
אין עוד זולת הֱיוֹתֶיךָ,
חי וכל תוכל ואין בלתיך.
ולפני הכל אתה היית,
ובהיות הכל כל מִלֵּאתָ.
לא לְחָצוּךָ ולא הִנְווּךָ
יְצוּרֶיךָ אף לא מְעַטוּךָ.

---

v. 9. אין עוד זולת הויותיך. Ad hæc scholiastes notat sequentia : כי בך הכל תמיד תלוי ולא כאומן שבנה בית ואחר כך אין הבית צריך לאומן, אלא השם יתברך ברא כל וצריכי' להוייתו תמיד.

v. 11. Roedelh. dat : ולפני הכל כל היית.

v. 13. Pro הנווך editio Roedelheim. dat : הִטּוּךָ.

בעשותך כל לא נבדלת,
ומתוך מְלַאכְתְּךָ לא נחדלת.
בעשותך את השמים,
את הארץ ואת המים,
לא קֵרְבוּךָ ולא רִחֲקוּךָ,
כי כל קירות לא יחלקוך.
זרם מים לא ישטפך,
ורוח כַבִּיר לא יהדפך.
אף כל טִנּוֹפֶת לא תְטַנְּפֶךָ,
אש אוכלה אש לא תְשָׂרְפֶךָ.
לְהֱוָיוֹתְךָ אין חִסָּרוֹן,
וּלְיִחוּדְךָ אין יִתָּרוֹן.
כמו היית לעולם תהיה,
הוסר ועודף בך לא יהיה.
וְשִׁמְךָ מְעִידְךָ כי היית
וְהֹוֶה ותהיה וּבַכֹּל אתה.
הֹוֶה לעולם וכן נודעת
נעידך וכן בך הָעֵידוֹתָ,
שאתה הוא והֹוֶה בַּכֹּל,

שמות יקרך יענו ויעידו 1
בתוקף יקרך בך יסהידו. 2

VOLUMINIS I

PARTIS PRIORIS

FINIS.

INDEX CAPITUM

VOL. I

PARTIS PRIORIS.